

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΕΧΝΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

Ζ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
Α. ΠΡΩΤΟΠΑΤΣΗΣ
Γ. ΑΔΡΑΣΤΟΣ
Α. ΚΟΒΒΑΤΖΗΣ
Γ. ΔΕΛΙΟΣ
Θ. ΞΥΔΗΣ
Μ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ
ΚΛ. Β. ΠΑΡΑΣΧΟΣ
Ν. Δ. ΠΑΠΠΑΣ
Κ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΛΕΙΤΟΣ ΚΥΡΟΥ
Ι. ΔΕΠΟΥΝΤΗΣ
Γ. ΚΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ
Σ. ΜΑΡΑΝΤΟΣ
Σ. ΓΡΑΝΙΤΣΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ Γ', ΤΟΜΟΣ Δ', Τεύχος

44

ΑΘΗΝΑ, ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ 1946

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Γ' - ΤΟΜΟΣ Δ' - ΤΕΥΧΟΣ 44

ΑΘΗΝΑ, ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ 1946

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΛΙΜΑ

I

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΗΣ

*Βοσκοὶ συνομιλοῦσαν στ' ἀνοιχτὸ
τοῦ δάσους· πέρασα καὶ κάθησα κι' ἐγὼ
στὸ τωχαῖο μάρμαρο κι' ἀκούω.*

*Χλόη δροσοῖζε τὴ γῆ κι' ἕνας βοσκὸς σὲ μιὰ στροφῆ
τοῦ ἀρχαίου παραμυθιοῦ του, ἀναταράχτηκε·
τί ἦταν ἐκεῖνο τὸ λευκό, τᾶξινο γυμνὸ
ποῦ πέρασ' ἀστραπή, ἀπ' τὸ φράχτη πίσω ;*

*Ἦταν αὐτή, ἡ ὥραία μας Ἄρτεμη
ποὺ κάθεται στὸν κύκλο μας τριγύρω
γυμνή· μαλλιά ριχτά, χέρια ὑψωμένα σὰ νὰ προσφέρνε
στα φύλλα λόγον σὰ στεγνὰ μισάνοιχτά μας χεῖλη.*

*Μὰ ἕνα μυρμήγκι ἀπ' τὰ χίλια τῆς φωλιᾶς
ποὺ μᾶς ἔκανε παρέα
σκαρφάλωσε καὶ στάθη στὴν πηγὴ τῆς.*

*Σὰ βέλος ἄστραψε κι' ἐμεῖς ποὺ δὲν συνήλαμε
ἀκόμ' ἀπ' τὸ γλυκό της θέαμα
—φτωχοὶ βοσκοὶ σὰ βράχια τῆς Ἑλλάδας—
τὴν εἶδαμε νὰ φεύγη τρέχοντας
παρθενικὴ ἠδονὴ ἀποποιημένη.*

II

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΛΟ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΚΟ

(Πελαγονήσι, νότια άκτῆ 1940)

Ἐγὼ εἶμ' ἐδῶ στὸν τόπο αὐτὸ σ' αἰώνια ἀνάπαυση·
 νὰ καὶ τῆς βάρκας τὰ πλευρά, νὰ καὶ τοῦ σκύλου μου
 τ' Ἀστέρα τοῦ συνώνυμον ἴσπρα τὰ ὀστά·
 στὴν ἄγριαν ὁμορφιὰ τῶν νησιῶν
 αὐτῶν, καὶ τῶν ὑφάλων
 τῆ ζωὴ μου πέρασα
 περιφρονόντας τῶν ὑπόκοσμο τῶν μηχανῶν καὶ ἰδεῶν.

Τρώγαμε ψάρια καὶ κάποτε, τοῦ σκύλου μου τὸ θήραμα
 ἄγρια κατσίκια
 κι' ἡ βάρκα στὴν καμπύλη τοῦ γκρεμοῦ
 σὲ δυὸ πιδάμων ἄμμουδιὰ
 τῆ μύτη της ξοῦσε
 πιστὴ μου ἐρωμένη, ὀλοκάθαρη.

Ἐγὼ εἶμ' ἐδῶ στὸν τόπο αὐτὸ σ' αἰώνια ἀνάπαυση·
 εὐχαριστῶ γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ τοῦ κόσμου.

III

ΣΤΟ ΠΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΚΝΩΣΟΥ

Ἡ βασιλοπούλα πιά μεγάλωσε·
 σκάβουν στ' ἀμπέλια τὸ χορτάρι θέριεψε
 στοῦ κήπου τῆ γωνιά, κι' αὐτὴ σὲ μιὰ
 σεπτὴ μελαγχολία.

Περπατᾷ ὡς τὸ περιστύλιο μυθικῆ
 κάθεται στὴ βεράντα
 ἀκούει τίς φωνές τῶν σπιτικῶν
 εἶναι ὦρα, θαρρεῖ, γιὰ τὴν κώμωση·
 ἡ καλὴ της τροφὸς περιμένει·
 εἶναι ὦρα, θαρρεῖ, γιὰ λουτρό·
 ἢ γιὰ τὴ μύηση μπροστὰ στὸν ἱερέα·

Ἐχασε τὸ αἶσθημα τοῦ χρόνον, ἔχασε τὸ βάδισμα
 τὸ στέριο βάδισμά της πάνω στὰ ψυχρὰ
 μάρμαρα τῶν παλατιῶν της.

Θυμήθηκε μιὰ μέρα πὸν σ' ἀπέραντα
 θερμὰ χωράφια τους, κορίτσια δούλευαν
 μὲ τὴ γῆ, μὲ τίς ρίζες, μὲ τὰ φύλλα.

Θυμήθηκε στιγμὲς τὰπομεσήμερον
 γυμνὰ κορμιὰ καὶ ψίθυρους κι' ὀξεῖς
 ἤχους, κραυγὲς σχιστὲς πνιγμένες στὴν ἀπόλαυση.

Θυμήθηκε τὸ ναύτη στὴν ἀγκάλη
 καὶ τίς πραγμάτιες καὶ τὰ ξένα πρόσωπα
 τάρμυρά, τὰ γερά, τὰ παράξενα
 μὲ θάλασσα καὶ μ' ὄνειρο βαμένα.

Σκάβουν στ' ἀμπέλια, τὸ χορτάρι θέριεψε
 στοῦ κήπου τῆ γωνιά κι' αὐτὴ σὲ μιὰ
 ζεστὴ λιποθυμιὰ, τὴ βρῆκε ἀνάσκελα
 ἡ ἀπαρηγόρητη, ἡ πιστὴ κι' ὠραία τροφὸς της.

IV

ΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΣΙΓΗΣΕ ΚΑΙ ΓΔΥΘΗΚΕ

Γενάρη μέρα προῶνῆ, ἀλκύνοντες λαίμαργες ἀργοῦν
 πάνω στοὺς ἔρημους βράχους.

Κι' ἐμεῖς, ψαράδες φτωχοὶ σ' αὐτὰ τὰ νερά
 σ' ἀλίμενη ἐποχῆ, γιὰ τὴ νὰ μὴ σταθοῦμε
 σὲ τούτη τὴ σπηλιά· ζεστὸ φαί, γλυκιὰ ξεκούραση
 τὸν ὕπνο μας θὰ φέρει.

Μὰ ὁ καλὸς μας συνοδός, ἡ φώκια ἡ φιλέρημη
 ἀδέξια, βιαστικῆ, γοργή, πετάει στὴν πλώρη
 τῆ σουβλερῆ της κεφαλῆ, σημάδι τοῦ χειμῶνα.

*Κι' ἡμεῖς, τὰ παραμύθια τῆς Κλειῶς ἀκούοντας
παραμελήσαμε τῆς τρικυμίας τὴν μπόρα.*

*Πάνε τὰ σύνεργα κι' ἡ βάρκα μας κι' ὄλα τὰ γαπητὰ
συντροφικά μας πράγματα πὸν ἀγγίζαν τὴ ζωὴ μας.*

*Μὰ ἡ φαρμπούλα ἡ Κλειῶ μετὴν κοχύλα τῆς
τὸ Αἰγαῖο σίγησε καὶ γδύθηκε
κι' ἡ φώκια στὴν ἀκτὴ ἀπορεῖ
πὸν ἡ κόρη τῆς μᾶς χάρισε
τὰ γνό τῆς, τὰ κατὰ δεχτο, τὰ δάμαστό τῆς σῶμα.*

Ζ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΗΤΑΝ Ο ΜΠΩΝΤΕΛΑΙΡ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΣ;

ΔΕΝ εἶναι πολὺς καιρὸς πὸν μιλοῦσα γιὰ τὸ πόσο εὐκόλα τὸ ἔργο κ' ἡ φυσιογνωμία τοῦ Μπωντελαῖρ παρερμηνεύονται μετὰ τὴν μονόπλευρη ἐξέτασή τους κι ἀνάφερα γιὰ παράδειγμα τὴν τάση τῶν καθολικῶν, πολὺ τῆς μόδας κατὰ τὸ μεσοπόλεμο, νὰ τὸν κάνουν ἄγιο, ἀφοῦ γενιὲς δλόκληρες τὸν εἶχαν γιὰ σατανᾶ. Τὰ στοιχεῖα καὶ γιὰ τὴ μίαν ἐκτίμηση καὶ γιὰ τὴν ἄλλη εἶναι παρμένα ἀπὸ τὸ μπωντελαϊρικὸ ἔργο μετὰ ἀφαίρεση τῶν ἀντιθέτων πὸν ὁ σατανιστὴς ἢ ὁ ἁγιαστὴς πότε τ' ἀγνοεῖ καὶ πότε τὰ καταργεῖ. Ὁ Μπωντελαῖρ, σοῦ λένε, ἦταν εἰλικρινὴς ὅταν δοξολογοῦσε τὸ Θεὸ καὶ ψεύτης καὶ θεατρῖνος ὅταν ὕμνοῦσε τὸ Σατανᾶ, ἢ ἀντίστροφα.

Σήμερα—ἦταν μοιραῖο—βγαίνει στὸ προσκίηνιο ὁ Μπωντελαῖρ ἐπαναστάτης. Κάθε ἐποχὴ ἀναζητᾶ παντοῦ κεῖνο πὸν τὴν ἀπασχολεῖ περισσότερο κι ἀπὸ τὴ νέα τούτη τάση εἶμαι βέβαιος πὸς θὰ μείνει κέρδος στὸ τέλος, θὰ φωτιστεῖ καλλίτερα, θὰ φωτιστεῖ ὀριστικά, ἢ ἐπαναστατικὴ πλευρὰ τοῦ Μπωντελαῖρ καὶ τοῦ ἔργου του πὸν εἶναι βέβαια ἀπὸ τίς πιὸ ἐνδιαφέρουσες τῆς πολυσύνθετης αὐτῆς φυσιογνωμίας.

Ἄλλὰ μετὰ τί εὐκολία πέφτουμε καὶ πάλι στὴ μονομέρεια καὶ τὴν ὑπερβολή! Τυπικὸ παράδειγμα μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὸν τόπο μας: ὁ κ. Δημήτρης Λαγός.

Πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ σὲ μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα διάλεξη ὁ κ. Λαγός ἀνάλαβε προσωπικὰ μετὰ θαυμαστὴν αὐτοπεποίθηση, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, τὴν ἀποκατάσταση τοῦ Μπωντελαῖρ. Τὸ ἐγχείρημα ὅταν τὸ πρωτακούσεις φαίνεται παράξενο, ἴσως καὶ περιττό. Γιατί, τέλος, ἢ δόξα τοῦ Μπωντελαῖρ μεσουρανεῖ καί, πρὶν συνέλθουμε καλὰ καλὰ ἀπ' τὴ φοριχτὴ περιπέτεια πὸν συγκλόνησε τὴν ἀνθρωπότητα, ὁ Μπωντελαῖρ εἶναι πάντα ἐπίκαιρος, ἐπίκαιρος ὅσο ποτέ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι λίγοι παρεξηγήθηκαν καὶ δυσφημίστηκαν ὅσο ὁ Μπωντελαῖρ, μὰ ἡ ἀποκατάστασή του εἶναι δουλειὰ παλιὰ καὶ μεγάλη ὅπου δούλεψαν γενιὲς πολλῆς θαυμαστῶν, ἐρευνητῶν, ἐρμηνευτῶν. Ἄρχισε ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατό του μετὰ τὰ στοργικὰ καὶ πονεμένα γραφτὰ τῶν φίλων του Ἀσσελινὸ καὶ Μπανβίλλ καὶ συνεχίζεται ἀδιάκοπα ὡς τὰ σήμερα ἀπὸ ὀλοένα καὶ πιὸ πολλοὺς ἀκαταπόνητους κι ἀφοσιωμένους λογίους πὸν ἔθεσαν σκοπὸ τῆς ζωῆς τους τὴν καλλύτερη γνωριμιὰ κ' ἐπομένως τὴν ἀποκατάσταση τοῦ Μπωντελαῖρ. Ἀπ' αὐτοὺς θ' ἀναφέρω πρῶτο

κι ασύγκριτο με βαθύ σέβας κ' ευγνωμοσύνη τὸ Jacques Crepet. Ἔτσι ἡ ἀποκατάσταση αὐτὴ φαίνεται συντελεσμένη ἢ τουλάχιστο συντελούμενη κι' ἡ προσωπικὴ μας προσφορά σ' αὐτήν, προπάντων ἀπὸ μέρος ξένων, δὲ μπορεῖ παρὰ νᾶναι κάτι τὸ ἀπειροστὰ περιορισμένο. Ἄν κατορθώσουμε νὰ παρουσιάσουμε π. χ. στοὺς συμπατριῶτες μας, ἐκείνους βέβαια πού δὲ μποροῦν νὰ χαροῦν τὴ μπωντελαϊρικὴ ποίηση στὸ πρωτότυπο, τίτιστα μεταφράσεις ὄχι πολὺ προδοτικές, ἂν τοὺς μεταδώσουμε σωστὰ τὰ κυριώτερα πορίσματα τῶν ἐρευνῶν γύρω στὴ ζωὴ καὶ τὴν ποίηση τοῦ Μπωντελαίρ, μοῦ φαίνεται πὼς κάνουμε χρῆσιμο ἔργο κ' ἡ φιλοδοξία μας πρέπει νᾶναι ἱκανοποιημένη.

Ἄλλὰ ὁ κ. Λαγὸς ἔχει πολὺ ἀπαιτητικώτερη φιλοδοξία*. Ἄξιώνει—μᾶς τῶπε ἀπερίφραστα—ὅτι ἐκείνους τὸν ἀποκαθιστᾶ γιὰ πρώτη φορὰ ἀφοῦ «ἀνακάλυψε μόνος του καὶ γιὰ λογαριασμό του τὸ τιμιώτατον, τὴ βαθύτερην οὐσίαν τῆς ποίησός του», κοντολογίς «τὸν ἀληθινὸ Μπωντελαίρ». Κι ὁ Μπωντελαίρ, αὐ-

(*) Ὁ κ. Λαγὸς ἄρχισε τὴν ὁμιλίαν του με μίαν ἀδίσταχτη δήλωση : «Ὁ Μπωντελαίρ δὲν εἶναι ὁ μεγαλειότερος ποιητὴς τοῦ κόσμου, οὔτε τῆς Γαλλίας, οὔτε τῆς ἐποχῆς του.»

Ἀντιπαθὸ κ' ἐγὼ αὐτὲς τὶς μονοκόμματος κατατάξεις, βολικῆς ὡς τόσο γιὰ τὸ ἀνθρώπινο μυαλό, «τοῦτος εἶναι ὁ μεγαλειότερος ποιητὴς κι' ὁ ἄλλος ὁ μεγαλειότερος ζωγράφος», πρῶτα πρῶτα γιατί ἡ τέχνη εἶναι ποιότητα κι ὄχι ποσὸ κι ὁ κάθε ποιητὴς καὶ καλλιτέχνης ἀπὸ μόνος του κάτι οὐσιαστικὰ διαφορετικὸ κι ασύγκριτο. Ἀκόμα καὶ προσωπικὰ θὰ ἔκλινα νὰ συμφωνήσω με τὸν κ. Λαγὸ, ἂν καὶ ἡ ἔλξη πού νοιώθω γιὰ τὸ Μπωντελαίρ εἶναι τόση πού μ' ἔκανε νὰ ξοδέψω μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς μου μελετώντας τον κα μεταφράζοντάς τον. Θὰ συμφωνοῦσα γιατί, ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη μαρτυρία τοῦ Μπωντελαίρ μοῦ φαίνεται κάτι τὸ ἐξαιρετικὰ σημαντικὸ, τ' ὀλότελα καίριο, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ ἔργο του δὲ μοῦ ἱκανοποιεῖ παρὰ κατὰ σύμπτωση τὸν ἀπαιτητικὸν ἴμερο πού φωλιάζει μέσα μου γιὰ ποίηση. Μὰ τὸ νόημα τῆς λέξης αὐτῆς εἶναι πρωτεύειο κι ἂν ζητούσαμε νὰ τ' ὀρίσουμε, γρήγορα θὰ ἐφτάμε σὲ ὑποκειμενικὴ μεταφυσική. Ἐνῶ σχετικὰ με τὸ μεγαλεῖο τοῦ Μπωντελαίρ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ κάνουμε ὀρισμένους ἀντικειμενικὲς διαπιστώσεις : Κανένας ποιητὴς στὸν αἰῶνα μας δὲν ξεπέρασε τὰ σύνορα τῆς πατρίδας του καὶ δὲν ἄσκησε καὶ δὲν ἄσκει τόσην ἐπίδραση στὸ παγκόσμιο ποιητικὸ αἶσθημα ὅσην ὁ Μπωντελαίρ. Τὰ ὅσα γράφονται γιὰ λογαριασμὸ του τόσο στὴν πατρίδα του ὅσο καὶ στὸν κόσμον ὅλο πρέπει νᾶναι τὸ λίγο λίγο δεκαπλᾶ (πιστεύω πὼς εἶναι πολὺ περισσότερα), ἀπ' ὅσα γράφονται γιὰ ὅλους μαζί τοὺς ἐπίσημα ἀναγνωρισμένους γιὰ μεγάλους ποιητὲς τοῦ τόπου του καὶ τοῦ καιροῦ του, ἐκείνους π. χ. πού ἔχουν τὸ προβάδισμα στὶς σχολικὲς γραμματολογίαις. Ἄν αὐτὰ δὲν εἶναι ἀποδείξεις, ὡς τόσο μοιάζουν πολὺ με ἀποδείξεις τῆς πρωταρχικῆς θέσης πού πάει νὰ δοθεῖ—ὄχι ἀπὸ μένα, ἀπὸ τὴν κοινὴ ἀναγνώριση—στὸν Μπωντελαίρ κ' ἡ ἄρνηση τοῦ κ. Λαγὸς : «ὁ Μπωντελαίρ δὲν εἶναι... κλπ.» φαίνεται τουλάχιστο τόσο ριψοκίνδυνη ὅσο κ' ἡ ἀντίθετη κατάφαση.

τὸς εἶναι ὁ ἐπαναστάτης. Ὁχι ἓνας ἐπαναστάτης διαλείπων, μ' ἐπαναστατικὲς στιγμὲς κ' ἐξάρσεις, ἀλλὰ καὶ με παλινοδίαιτες καὶ λιποψυχίες, γιατί τοῦτο εἶναι γνωστὸ κ' ἐξακριβωμένο ἀπὸ καιροῦ. Ὁχι. Ὁ κ. Λαγὸς τὸν θέλει ποτισμένο «στέρεη ἠθικὴ συνείπεια κ' ἐπαναστατικὴ ἀδιαλλαξία» καὶ μάλιστα «φιλοσοφημένο» ἐπαναστάτη.

Γιὰ νὰ φτάξει στὸ συμπέρασμα αὐτὸ παραβλέπει, ὑπερπηδᾶ, κλωτσᾶ καὶ καταργεῖ στὸ δρόμο του κάθε ἐμπόδιο με ἀφελῆ ἀταραξία. Γεμάτος περιφρόνηση καὶ σαρκασμὸ γιὰ κείνους πού τοὺς σταματᾶ ὁ ρόλος τῆς γυναικας στὴν μπωντελαϊρικὴ ποίηση καὶ «πιπιλίζουν τὴν πορνικὴ καραμέλλα» (πού, μὰ τοὺς Σατανάδες καὶ τοὺς Βελζεβούλῆδες πού ἐπικαλούνταν, τὴν εἶχε βέβαια πιπιλίσει κάμποσο κι ὁ Μπωντελαίρ ὁ ἴδιος) δὲν καταδέχεται ν' ἀναφέρει οὔτε κἂν περαστικά κι ἄλλα στοιχεῖα, πρωταρχικὰ ὡς τόσο στὴ σύσταση τῆς ποίησής αὐτῆς, ὅπως ἡ κούραση κ' ἡ ἀηδία ἀπ' τὴ ζωὴ, ἡ ροπή πρὸς τὸ θάνατο, ἡ ἀνία τέλος, τὸ μπωντελαϊρικὸ spleen, κύριο κι ἄμεσο θέμα τόσων καὶ τόσων «Ἀνθῶν τοῦ Κακοῦ», ἀτμόσφαιρα ὅπου βαριανεσαίνει ὁ μπωντελαϊρικὸς κόσμος. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὅλ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα δυσκολοσυμβιβάζονται με τὴν παράσταση τοῦ συνειδητοῦ καὶ συνεπῆ ἐπαναστάτη πού θέλησε νὰ μᾶς ἐπιβάλλει ὁ κ. Λαγὸς.

Γιὰ νὰ τὸ καταφέρει ὅμως δὲν τοῦφταξαν οἱ παραλείψεις. Μὲ ἀξιοθαύμαστο θάρρος μᾶς βεβαίωσε διάφορα καταπληκτικὰ πράγματα ἀναφορικὰ με τὴ ζωὴ του καὶ τὶς πράξεις του ἢ τὰ κινήτρά τους, πού θὰ μπορούσαν ἴσως νὰ γεννηθοῦν στὸ νοῦ κανενὸς πρὶν ἀπὸ ἐξήντα ἢ ἑβδομηῆντα χρόνια, τότε πού τὴ ζωὴ τοῦ Μπωντελαίρ τύλιγε παχὺς ὁ πέπλος τοῦ θρύλου, μὰ πού σήμερα μπορεῖ νὰ διαψεῦσει με ντοκουμέντα στὸ χέρι κι ὁ τελευταῖος κι ὁ προχειρότερος μέσα στοὺς μπωντελαϊριστές, ἄς ποῦμε ἢ ἀφεντιά μου.

Ἔτσι μάθαμε προχτὲς π. χ. ὅτι ὁ Μπωντελαίρ ἂν σπατάλησε τὴν παρουσίαν του νέος, τοῦτο τὸκανε θεληματικὰ, προμελετημένα, γιὰ νὰ φτωχύνει μίαν ὥρα ἀρχήτερα. Ὁ Μπωντελαίρ, κατὰ τὸν κ. Λαγὸ, εἶχε ἀποφασίσει «νὰ ζήσει συνειδητὰ με τὴ φτώχεια τῶν συνανθρώπων του, φτωχὸς ἀνάμεσα στοὺς φτωχοὺς, δυστυχισμένος ἀνάμεσα στοὺς δυστυχισμένους», νὰ προλεταριοποιηθεῖ τέλος γιὰ νὰ ἐφαρμόσει τὴν ἐπαναστατικὴν του φιλοσοφίαν, ἢ τὴ φιλοσοφημένην του ἐπαναστατικότητα.

Ἡ ἀποκάλυψη ἀλήθειας ἦταν τόσο χοντρικὴ, τόσο ἀναπάντεχη πού μ' ἤρθε σὰν κατακεφαλιὰ καὶ μέσα στὴ σαστισμάρα μου κόντεψα νὰ ξεχάσω ὅτι ὁ Μπωντελαίρ ὅταν σπαταλοῦσε ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν πατρικὴν του κληρονομίαν, πού εἶχε

πάρει στὰ χέρια του όταν ἐνηλικιώθηκε, καλλιεργοῦσε μέσα του τὴ χίμαιρα τοῦ εὐκολοῦ καὶ γρήγορου πλουτισμοῦ μὲ τὰ μυθιστορήματα, τὰ συγκλονιστικὰ μυθιστορήματα, πού θ' ἄγραφε μόλις τ' ἀποφάσιζε. Τὰ μυθιστορήματα αὐτὰ δὲ γράφθηκαν ποτέ, μονάχα δυὸ νεανικά διηγήματά του ὑπάρχουν, ἀρκετὰ γιὰ νὰ δείξουν πόσο τὸ ταλέντο τοῦ Μπωντελαῖο ἦταν ἀνεπιτήδευτο γιὰ τὴν ἀφήγηση. Καὶ περιμένοντας τὴν ὥρα πού θὰ τοῦρχόταν ἡ διάθεση νὰ στρωθεῖ στὴ δουλειὰ καὶ νὰ ξεφουρνίσει τὰ μυθιστορήματά του, ὁ Μπωντελαῖο, μέσα στὰ γόνιμα χασομέρια του, συλλάμβανε καὶ λάξευε, ὄχι χωρὶς τύψεις, τ' ἀριστοτεχνικά του σονέτα.

trébuchant sur les mots comme sur les paves,
heurtant parfois des vers depuis longtemps rêvés.

Ἡ χίμαιρα αὐτὴ τοῦ εὐκολοῦ πλουτισμοῦ θὰ τὸν ἀκολουθήσει κι ἀφοῦ φτωχύνει, σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, μόνο πού κοντὰ στὰ μυθιστορήματα θὰ προστεθεῖ καὶ τὸ θέατρο. Τόσο ἡ συγγραφή δραμάτων πού ἐμελλαν νάχουν σίγουρη ἐπιτυχία, ὅσο κ' ἡ διεύθυνση ἐνὸς μεγάλου θεάτρου. Τίποτ' ἀπ' αὐτὰ δὲ θὰ πραγματοποιηθεῖ. Ὀνειρα, αὐταπάτες. Κι εἶναι συγκινητικὸ νὰ βλέπει κανεὶς τὸν τόσο διορατικὸ Μπωντελαῖο σὲ ἄλλα ἐπίπεδα, τὴν ἐκτίμηση π.χ. τῶν πλαστικῶν τεχνῶν ἢ τὴν ἀνάλυση τῆς ἀγωνίας του, τὸ Μπωντελαῖο μὲ τὴ σαρκαστικὴ γκριμάτσα, νὰ γελιέται τόσο γιὰ τὶς πραγματικὲς του ἰκανότητες καὶ νὰ βανκαλίζεται μὲ χίμαιρες. Καὶ πάλι οἱ ἀντινομίες του καὶ πάλι ἡ διπλὴ του φύση. Πόσο εἴμαστε μακρὰ, ἀλήθεια, ἀπ' τὸ θεληματικὸ φτωχὸ τοῦ κ. Λαγοῦ!

Ἄλλὰ εἶναι καιρὸς νὰ δοῦμε ἀπὸ πιὸ κοντὰ καὶ πόση ἦταν τέλος αὐτὴ ἡ περιφνημὴ φτώχεια.

Ἡ οἰκογένειά του, θορυβημένη ἀπὸ τὴ σπατάλη του, τὰ χρέη του, μὴ βλέποντας κανένα δείγμα τῶν φιλολογικῶν του ἰκανότητων, ἂν τις θεωρήσει κανεὶς ἐπάγγελμα, ἀφοῦ ὁ Μπωντελαῖο δὲν εἶχε ἀκόμα δημοσιέψει τίποτα, τὸν ἔθεσε, λίγα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐνηλικίωσή του, ὑπὸ δικαστικὴν ἀντίληψη, τοῦ ἀφαίρεσε δηλαδὴ τὴ διαχείριση ὅσης περιουσίας τοῦ ἔμενε — τριάντα τόσες χιλιάδες φράγκα χρυσᾶ, ποσὸ ὄχι ἀσήμαντο γιὰ τὴν ἐποχὴ — μετρώντας του ταχτικά τὸ εἰσόδημά της κάθε μῆνα. Τὸ μηνιατικὸ αὐτὸ εἰσόδημα, καμιά διακοσαριὰ φράγκα, δὲν ἦταν βέβαια πολὺ μὰ δὲν ἦταν καὶ λίγο. Ἦταν ὑπεραρκετὸ γιὰ νὰ καλύψει ὅλες τὶς ὕλικες ἀνάγκες ἐνὸς ἐργένῃ μὲ ταχικὲς συνήθειες. Ὅλοτελα ἀνεπαρκὲς φυσικὰ γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τὰ γούστα τοῦ λούσου καὶ τοῦ περιττοῦ κ' ἴσως κι' ἄλλες δαπανηρότερες ὁρεῖξεις

πού ὁ Μπωντελαῖο καλλιεργοῦσε. Ἔτσι τὸ μηνιατικὸ βρισκόταν πάντα ξοδεμένο προκαταβολικά κι ὁ Μπωντελαῖο δὲν πρόφταινε νὰ τὸ πάρει στὰ χέρια κι ἀμέσως τοῦφευγε γιὰ νὰ καλύψει τὰ πιὸ ἀπαιτητικὰ χρέη. Γιατὶ δὲν ἦταν καὶ κανένας χρεωφειλέτης ξένοιαστος ὅπως οἱ περισσότεροί μοῦεμ τῆς παρέας του. Τὰ χρέη τὸν γέμιζαν τύψεις, τοῦ γινόταν ἐφιαλτῆς. Ἡ ἀλληλογραφία του μᾶς δίνει ζωηρὴ καὶ θλιβερὴ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀδιάκοπου ἀγῶνα του νὰ φέροι τὴ μιὰν ἄκρη κοντὰ στὴν ἄλλη, νάβρει τὸ ἀπαραίτητο ποσὸ γιὰ νὰ βγάλει τὸ μῆνα ἢ ν' ἀντικρύσει τὸ γραμματίο πού θὰ τοῦρχόταν τὴν ὀρισμένη ἡμερομηνία. Ἡ ἐλάχιστη ἐμπορεύσιμη παραγωγή του δὲν πρόσθετε παρὰ μικρὰ πράματα καὶ σὲ ἀκατάστατα διαλείμματα στοὺς πόρους του. Συχνὰ ἀναγκάστηκε νὰ προσφύγει στὴ μητέρα του, πού κ' ἐκείνη μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ὁπικ δὲ διέθετε καὶ πολλὰ.

Εἶναι λοιπὸν ἀλήθεια ὅτι ὁ Μπωντελαῖο ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πρῶτα του νιάτα πάλαιψε ὅλη του τὴ ζωὴ μὲ οικονομικὲς δυσχέρειες, εἶναι ἀλήθεια ὅτι μὲ τὸ χαρακτῆρα πού εἶχε οἱ δυσχέρειες αὐτὲς τοῦ γινόταν ἀφόρητα τυραννικὲς, περισσότερο παρὰ σὲ κάθε ἄλλον, ἀκριβῶς γιατί ποτέ, οὔτε μιὰ στιγμή, δὲν παραδέχτηκε γιὰ ὀριστικὴ τὴ φτώχεια του, γιὰ κάτι πού θάπρεπε νὰ τὰ βολέψει ὅπως ὅπως μᾶζι του. Κι ἄς μὴν ξεχνοῦμε πρὶν ἀπ' ὅλα τὸ ταχτικό του εἰσόδημα, πού δὲν τοῦλειψε ποτέσ καὶ πού, εἴτε τὸ ξόδευε προκαταβολικά εἴτε ὄχι, τὸν φύλαξε ἀπ' τὴν πραγματικὴν ἀνέχεια. Καὶ στὶς χειρότερες στιγμὲς π.χ. δὲν ἀφίνει τὴ δαπανηρὴ συνήθεια νὰ δένει τὰ βιβλία του μὲ τὰκριβώτερα δεσίματα ἢ νὰ προσφέρει λουλούδια ἢ ἄλλα δῶρα στὴ μητέρα του καὶ σ' ἄλλες κυρίες πού τὸν δέχονταν στὰ σαλόνια τους. Τὸ γεῦμα πού ἔκανε σ' ἓνα περαστικὸ φίλο—ἔχουμε τὸ μενοῦ—ὅταν λίγο πρὶν πέσει κατάκοιτος εἶχε προσφύγει στὸ Βέλγιο καὶ μάταια προσπαθοῦσε, ἄρρωστος πιά καὶ ξεχασμένος νάβρει ἐκδόγη γιὰ τὸ ἔργο του, τὸ γεῦμα αὐτὸ εἶναι ἀπίθανη χλιδὴ γιὰ ὅλους σχεδὸν τοὺς νεοέλληνας καὶ πρῶτους πρῶτους βέβαια τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων.

Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ πολὺ σχετικὴ φτώχεια τοῦ Μπωντελαῖο πού ποτέσ δὲν ἔλαψε νᾶνε τὸ «παιδὶ καλῆς οἰκογενείας» οὔτε ἀφῆκε καμιά ἀπὸ τὶς συνήθειες του. Τὸ ἀτημέλητο τόσο στὰ φροσίσματα ὅσο καὶ στὴν περιβολὴ τοῦ ἦταν κάτι τὸ φυσιολογικὰ ἀνυπόφορο κι ἀπὸ ιδιοσυγκρασία κι ἀγωγή κάθε ἄλλο ἦταν παρὰ λαός. Κάποτε ἡ μητέρα του, παραλεισμένη ἀπὸ ἀνόητα κοτσομπολιά, τόλμησε νὰ τοῦ κάνει γραφτὲς συστάσεις νὰ περιοποιεῖται περισσότερο τὸν ἑαυτό του. Ἡ ὀργισμένη ἀπάντηση τοῦ Μπωντελαῖο εἶναι χαρακτηριστικὴ: «Μάθε, τῆς λέγει, ὅτι

ποτές μου δὲν ξόδεψα λιγώτερες ἀπὸ δυὸ ὥρες τὴν ἡμέρα γιὰ τὴν τουαλέττα μου!»

Τούτα δὲν τ' ἀναφέρω οὔτε γιὰ ἔπαινο, οὔτε γιὰ κατηγορία. Τ' ἀναφέρω γιατί ἔτσι εἶναι καὶ γιατί, ἂν ἀγαποῦμε τὸ Μπωντελαίρ, πρέπει νάχομε τὸ θάρρος νὰ τὸν ἀγαποῦμε ὅπως ἦταν κι ὄχι ὅπως θὰ τὸν θέλαμε.

Ὁ λαός, φτωχός, πού, ἂν πιστέψουμε τὸν κ. Λαγός, εἶχε ἀδελφωθεῖ μαζί του, κατὰ βάθος τοῦ προκαλοῦσε ἀποστροφή καὶ τρόμο καὶ μαζί καὶ μιὰ σατανική ἔλξη, ὅπως ἓνα βάρανθο πού στέκεσαι στὸ χεῖλος του καὶ φοβάσαι μὴ δὲ μπορέσεις ν' ἀποφύγεις τὸν Ἰλιγγο πού θὰ σὲ ρίξει μέσα.

Καὶ «τὸ Κρασί τῶν Σκουπιδιαρέων», τὸ «Ὅταν μεθοῦν οἱ Ταπεινοὶ» καθὼς τὸ θέλει ὁ κ. Λαγός,—πού, ἀφοῦ ἀνακάλυψε τὸ Μπωντελαίρ—ἐπαναστάτη, αἰσθάνεται ὅτι μπορεῖ νὰ πέρνει καὶ μερικὲς ἐλευθερίες ἀπέναντί του—τὸ ποίημα αὐτὸ λοιπὸν δὲν εἶναι ἀσφαλτο δεῖγμα τῆς συναδέλφωσης τοῦ Μπωντελαίρ με τὸν κούρελῃ μεθυσμένο; Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι ὁ Μπωντελαίρ στὰ χαρτιά εἶχε ἄπειρη συμπόνια γιὰ τοὺς δυοτυχημένους, ἴση μόνο μὲ τὴν ἀποστροφή πού τοῦ προκαλοῦσε ὁ συγχρωτισμός τους, ἢ ἐπαφή τους. Ὁ κ. Λαγός θὰ φαντάζεται ὅτι ὁ Μπωντελαίρ, πρόδρομος τοῦ Βερλαίν, μπορεῖ νὰ κουτούλησε τὰ ντουβάρια τῶν παριζιάνικων στενῶν ἀγκαλιὰ μὲ κανένα μεθυσμένο σκουπιδιάρη, μὰ μπορῶ νὰ τὸν πληροφορήσω ὅτι ἡ καταγωγή τῶν μπωντελαϊρικῶν σκουπιδιαρέων εἶναι καθαρὰ φιλολογικὴ, χαρτένια, ἀμύριστη. Τοὺς βρῆκε ἔτοιμους στὴ λεπτομερέστατη περιγραφή πού ἔκανε τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης τους ὁ φίλος του Πριβὰ ντ' Ἀγκλεμόν, ἀληθινὸς μποῆμ κι ἀλήτης αὐτός, πού τοὺς εἶχε γνωρίσει καὶ μελετήσῃ ἀπὸ κοντά. Εἶναι ἐξακριβωμένο—καὶ πάλι δὲν το λέγω οὔτε γιὰ ἔπαινο οὔτε γιὰ ψεγάδι—ὅτι ἡ ἔμπνευση τοῦ Μπωντελαίρ πολὺ συχνότερ' ἀπ' ὅ,τι φαίνεται μὲ τὴν πρώτη ματιὰ ἔχει γιὰ ἀφορμὴ κάποιο γραφτό, κάποιο διάβασμα. Τὸ θαῦμα εἶναι πῶς ἡ ἀφειρηρία αὐτῆ, συχνὰ ἀσήμαντη ἀπὸ μόνη της, ξαναβαφτίζεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ στὴν ἀγωνία του μέσα καὶ μᾶς τὴ δίνει πίσω σὰν τὴν προσωπικότερη ἐξομολόγηση. Ἔτσι κ' οἱ πεζοὶ σκουπιδιαρέοι τοῦ Πριβὰ ντ' Ἀγκλεμόν ἀνάλαβαν νὰ τραγουδήσουν ὅλο τὸν πνιγμένο ἰδεαλισμὸ τοῦ Μπωντελαίρ, τὸν τσακισμένο ἀπὸ τὰ χτυπήματα τῆς μοίρας.

Ἡ μόνη ἀληθινὴ ἐπαφή τοῦ Μπωντελαίρ μὲ τὸ λαὸ φαίνεται νάσαι ἢ μαϊτρέσσα του ἢ Jeanne, πού ἡ λαϊκότητά της, ἢ χυδαιότητά της μάλιστα, εἶναι ἀναμφισβήτητες. Κοντὰ σ' αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ τὴν προκατόχου της τῆ Σάρα, τὴν ἀλλοίθωση ἐβραία, κι ἴσως καὶ μερικὲς ἄλλες ἀκόμα, λιγώ-

τερο γνωστές. Ξέρουμε ὅτι ὁ Μπωντελαίρ στὶς ἐρωτικές του σχέσεις εἶχε ἀκατανίκητη ροπή πρὸς τὶς πόρνες, τὶς γνήσιες κι ἠλίθιες πόρνες. Κάτι τέτοιο ἀκριβῶς ἦταν κ' ἡ Jeanne πού κι αὐτῆς τὴν ἀποκατάσταση ἀνάλαβε ὁ κ. Λαγός, χωρὶς ἄλλο ἐπιχείρημα παρὰ τὸ ὅτι ἦταν τέκνο τοῦ λαοῦ.

Μποροῦμε ν' ἀγανακτοῦμε γιὰ μιὰ κοινωνία πού ἀναγκάζει τὰ κορίτσια τοῦ λαοῦ νὰ πέφτουν στὴν πορνεία, μποροῦμε νὰ ζητοῦμε τὴν ἀλλαγὴ της, αὐτὸ ὅμως δὲ μποδίζει τὶς πόρνες νάσαι πόρνες μ' ὅλα τὰ σωματικὰ καὶ ψυχικὰ στίγματά τους. Ὅσο γιὰ τὴ ροπή αὐτῆ τοῦ Μπωντελαίρ, πού φαίνεται τόσο ἀντίθετη μὲ τὸ χαρακτήρα του καὶ τὴν ἀνατροφή του, δὲν πρέπει νὰ συγχίζουμε τὶς παραξενιὲς τοῦ φυλετικοῦ ἐνστίκτου μὲ τὶς λογικὲς ἢ καὶ τὶς συναισθηματικὲς προτιμήσεις τοῦ ἀνθρώπου. Δὲ λείπουν οἱ ἐξηγήσεις γιὰ τὸ φαινόμενο αὐτὸ πού εἶναι γνωστὸ καὶ μελετημένο. Ἀλλὰ θὰ μᾶς τραβοῦσαν μακρὰ ἀπ' τὸ θέμα μας.

Ἀρχινώντας λογάριζα νὰ ἐξετάσω μὲ τὴ σειρά μου τὴν ἐπαναστατικότητα τοῦ Μπωντελαίρ—πού δὲν ἀρνοῦμαι—καὶ νὰ τὴν τοποθετήσω στ' ἀληθινὰ της σύνορα. Ἀλλὰ αὐτὸ πρέπει νὰ γίνῃ σὲ νέες βάσεις ἀσχετες μὲ τὰ τολμηρὰ πορίσματα τῆς διαίσθησης καὶ τῆς φαντασίας τοῦ κ. Λαγοῦ. Ἄς θυμίσουμε μονάχα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπαναστατικὴ συνέπεια κι ἀδιαλλαξία τοῦ Μπωντελαίρ ὅτι γιὰ χρόνια πολλὰ, σ' ὅλη του τὴν ὄριμη ἐποχὴ, ἦταν ἄκρος θαυμαστής τοῦ Joseph de Maistre, θεωρητικοῦ τῆς ἀπολυταρχίας, πού τὸ σύστημά του συνοψίζεται σὲ δυὸ λέξεις: ὁ Πάπας κι ὁ δῆμος.

Τελειώνοντας χωριστῶ μὲ λύπη μου νὰ κατηγορήσω τὸν κ. Λαγὸ μὲ μιὰ βαρύτερη αὐθαιρεσία ἀπ' αὐτὲς πού ἀνάφερα ὡς τώρα καὶ πού τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς μπορεῖ νὰ κριθοῦν μ' ἐπιείκεια σὰν ξεχείλισμα νεανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ σ' ἓναν τόπο πού κ' ἡ φιλολογικὴ κριτικὴ καταντὰ περισσότερο ζήτημα ἔμπνευσης, παρὰ ντοκουμέντων, πού ἄλλωστε λείπουν. Μὰ ὁ κ. Λαγός στὸ τέλος τῆς διαλέξεώς του μᾶς ἀπάγγειλε δυὸ-τρεις ἀπὸ τὶς μεταφράσεις του μπωντελαϊρικῶν ποιημάτων. Τὶς μεταφράσεις αὐτὲς μᾶς βεβαίωσε πὼς τὶς παρουσιάζει μὲ μεγάλες ἀξιώσεις, ἀξιώσεις πού ἀφοροῦν χωρὶς ἄλλο τὴν καλὴ, τὴν πιστὴν ἀπόδοση καὶ πού δικαιολογοῦν ἀπὸ μέρος μας κάθε ἀσθηρότητα. Πράγματι προτιμώντας ἐλεύθερο μέτρο καὶ καταγώνοντας τὰ δεσμὰ τῆς ρίμας ὁ κ. Λαγός εἶχε κάθε εὐκολία νὰ μᾶς δώσει ἂν ὄχι τὸ πνεῦμα τουλάχιστο τὸ γράμμα τοῦ πρωτοτύπου.

Φυσικὰ διέλεξε γιὰ νὰ μᾶς πεῖ τὰ ποιήματα ἐκεῖνα πού βοηθοῦσαν τὴν ἀπόδειξη τῶν ἰσχυρισμῶν του. Ἔτσι μᾶς πληροφοφόρησε ὅτι σ' ἓνα ἀπὸ τὰ λιγώτερο γνωστὰ καὶ δημοφιλῆ

σονέττα του Μπωντελαίρ, «τις Κουκουβάγιες», κλείνεται δλόκληρη επαναστατική κοσμοθεωρία.

Τὸ ποίημα εἶναι ἀπὸ κείνα τὰ κάπως στεγνὰ κ' ἐπιγραμματικά, με κυρίαρχο τὸ διανοητικὸ στοιχεῖο, με συγκρατημένη συναισθηματικότητα καὶ κρυφὸ λυρισμὸ κ' εἶναι πολὺ φυσικὸ νὰ μὴν ἔχει γιὰ τοὺς πολλοὺς τὴν ἄμεσην ἔλξη τῆς «Κόμης» π. χ. ἢ τοῦ «Μπαλκονιοῦ». Ὁ ποιητὴς πέρνοντας γιὰ σύμβολο τὶς κουκουβάγιες πού τὴν ἡμέρα μένον ἄκίνητες στὴ σκιά, καταδικάζει τὴν μάταιη ταραχὴ τῶν ἀνθρώπων, αἰτία τῶν δεινῶν τους. Τὸ σονέττο μποροῦσε νᾶχει γιὰ μόντο τούτη τὴ φράση τοῦ Πασκάλ: «Ἡ δυστυχία τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι δὲ μπορεῖ νὰ μείνει ἤσυχος μέσα σὲ μιὰν κάμαρη» καὶ μοῦ φαίνεται περισσότερο ἀπὸ πιθανὸ ὅτι ὁ ποιητὴς τὴν εἶχε στὸ νοῦ του ὅταν τῷγραφε.

Ὁμολογῶ πὼς γιὰ λόγου μου δὲ βλέπω ἐδῶ ἐπαναστατικὸτητα παρὰ ἐγκαρτέρηση κὶ ἀποχή. Ἀλλὰ στὴ μετάφραση τοῦ κ. Λαγοῦ *le tumulte et le mouvement* τοῦ ἐνδέκατου στίχου ἔγιναν «χλαλοὴ κ' ἐπανάσταση» (μήπως πῆρε τὴ λέξη μετὸ νεοελληνικὸ νόημα *κ' ῆμα*;) καὶ στὸν τελευταῖο μᾶς μιᾶ γιὰ τὸν *αἰώνιο νόμο τῆς ἀλλαγῆς* τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ τὸ πρωτότυπο δὲ λέγει τίποτα παραπάνω ἀπὸ ἀλλαγὴ θέσης.

Ἡ ὑπερβολικὰ ἐλεύθερη ἀπόδοση τοῦ κ. Λαγοῦ ἴσως νᾶνε πιὸ ἱκανοποιητικὴ κὶ ἀπ' τὸ πρωτότυπο κ' ἔτσι βέβαια θὰ φαίνεται σ' ὅσους δέχονται τὴν ἀποψὴ του. Ὅμως δὲν εἶνε μετάφραση, εἶνε ἐρμηνεία. Μιὰ τέτοια ἐρμηνεία μποροῦμε νὰ τὴ δώσουμε σὲ σχόλιο ἢ νὰ τὴν ἀναπτύξουμε σὲ μελέτη, εἶνε ὅμως παράτολμο—γιὰ νὰ μὴν πῶ βαρύτερο χαρακτηρισμό—νὰ τὴ χῶνουμε στὴ μετάφραση μέσα, βάζοντας ἔτσι τὸ Μπωντελαίρ νὰ λέγει ὅτι μᾶς ἀρέσει κὶ ὅτι μᾶς βολεῖ καὶ παραπλανώντας τὸν ἀνύποπτο ἀκροατὴ ἢ ἀναγνώστη. Ὅστερ' ἀπ' αὐτὸ ἔρχεται κάπως ἄφρεπο ἀπὸ μέρος τοῦ κ. Λαγοῦ νὰ τὰ βάζει με κάποιον ἄλλο μεταφραστὴ πού δὲ μᾶς τὸν ὀνόμασε καὶ πού ἔχει παρερμηνεύσει τοὺς δυὸ τελευταίους στίχους τοῦ σονέττου, γιὰτὶ σὲ τοῦτον δὲ δὲ μπορεῖ νὰ καταλογιστεῖ δόλος παρὰ μόνον ἄγνοια.

Τὰ κίνητρά τοῦ κ. Λαγοῦ μοῦ εἶνε πολὺ συμπαθητικά. Καταλαβαίνω τὴ νεανικὴ ὄρεξιν νὰ περιλάβει μέσα στὸν κύκλο τῆς πίστεως του, νὰ πολιτογραφήσει ὅ,τι ἀγαπᾷ. Τόσο νέος πού νὰ μὴ μπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ τὴν προέκταση τῆς ψυχικότητός του σὲ περιοχὲς πού θᾶπρεπε νὰ κυβερνᾷ ἀντικειμενικὴ ἐκτίμηση καὶ κρίση; Ἡ κοινωνιολογικὴ ἀπασχόληση ἀπὸ πλουτισμὸς γίνεται ἔτσι ἀδυναμία. Κὶ ὅμως πόσα δὲ θᾶχε νὰ μᾶς διδάξῃ μιὰ νηφάλια ἐξέταση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μπωντελαίρ μετὰ

κοινωνικὰ κριτήρια! Μήπως καὶ τὸ τερατῶδες ζευγάριμα τοῦ ἐξηγτάρη πατέρα του μετὰ τὴ νεαρὴ μητέρα του πού θὰ μποροῦσε νᾶνε ὄχι μόνον κόρη του μὰ κ' ἐγγονή του, εὐλογημένο ἀπ' τὶς πολιτικὲς κ' ἐκκλησιαστικὲς ἀρχές, δὲν εἶνε κὶ αὐτὸ πρόωστα φαινόμενο κοινωνικό; Κ' εἶνε παράξενο ἂν ἀπὸ τέτοιο ζευγάρι βγῆκε ἓνα πλάσμα ὑπερευαίσθητο, πάντα ἀπροσάρμοστο, μιὰ ἐξαισία μηχανὴ πόνου;

Θᾶθελα νὰ πείσω τὸν κ. Λαγὸ καὶ κάθε ἄλλον ὅτι τὸ ν' ἀφαιρεῖς ἀπὸ τὸ Μπωντελαίρ τὶς ἀντιφάσεις καὶ τὶς ἀντινομίες του εἶνε τὸ πιὸ σίγουρο μέσο γιὰ νὰ τὸν ξεθωριάσεις, νὰ τὸν ξεμπωντελαϊριάσεις.

Α. ΠΡΩΤΟΠΑΤΣΗΣ

ΑΡΕΤΗ

Τρεῖς φίλοι ἔμεῖς, τρεῖς μεθυσμέ-
(νοι
τρεῖς ἄνθρωποι θὰ λέγαμε.

* Ἦρθε μὰ νύχτα πὸν καθίσαμε κι'
(οἱ τρεῖς

κι' αὐτὴ στὴ μέση.

—Καὶ παλῶ κλειδιά
πὸν κουνουνάγαγε στίς τσέπες μας
τῆχε περάσει τάλληρα, καὶ γέλαγε—.

Καὶ μεῖς τὰ πένθιμα ἐξαπτόρουγα
πὸν τὰ τραβᾶει ὁ ἀγέρας
χοροπηδούσαμε ἓνα γύρω.

* Ἐνας κερνοῦσε τὸ κρασί
τῶπιπε ὁ δευτέρως
κι' ὁ τρίτος τὸ ξεροῦσε.

Καὶ κείνη ἦταν γλωμῆ.

Τρεῖς ἄσπονδοὶ ἐχθροί, τρεῖς ἀπο-
(φασισμένοι.

Κύριε, Θεέ τῶν μεθυσμένων
πὸν λὲς πὼς ξέρεῖς τί θὰ πεῖ πο-
(τήρι

γεμᾶτο ἀπ' τὸ αἶμα τοῦ κορμιοῦ σου
συχώρεσέ μας

Λιμνότοπος

πὸν δὲν τὴν ἀγροικίσαμε ὅταν ἐβόγ-
(γῆξε—νεκοή—

καθὼς τὴν χτύπησε
μὲ τὸ μπουκάλι ὁ πιδ φτιασμένος
περνώοντας τὴν γιὰ κάποια ἀνάμνη-
(σὴ του.

Καὶ μὲ τὸ φέξιμο στὴ γῆ ξυπνή-
(σαμε

στὴ κάμαρή του ξέχωρα ὁ καθέννας.
Τρεῖς ξένοι πὸν καλημερίζονται.

Καὶ τράβηξαν στὴν ἀγορὰ σὰν νὰ
(μὴν εἶχε γίνῃ τίποτα
—ὅπως καὶ δὲν εἶχε γίνῃ—...

* Ὅμως ἐγὼ
πὸν μεροδεμένος στέκομαι
γιαυτὸ τ' ἀλλόκοτο μεθῶσι
πὸν δὲν τὸ ξέρω ἂν ἔγινε ποτές,
θάθελα νὰ μὸν πεῖς ἐδὼ
πὸν μοίρασε τὸ σῶμα σου
γιὰ δευτέρη φορὰ στὸ Πανδοχεῖο
ποιὰ ἦταν

ἢ γυναικα πὸν μοιράστηκε μαζί
(μας,

τὴν ἔρημη κλίνη
τοῦ μοναχικοῦ μας ὕπνου.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΡΑΚΤΟΣ

ΚΑΤΩ ΑΠ' ΤΟΝ ΓΑΛΑΖΙΟ ΟΥΡΑΝΟ*

Ο ΜΙΚΡΟΣ κάμπος τῆς Βαλάθρας λαγοκοιμᾶται ἀκόμα, θυ-
θισμένος μέσα στὴν πρωϊνὴ πάχνη κ' ὄϊ ἔληδες μὸλις δια-
κρίνονται κάτου χαμπηλά, στὴν ποταμιά. Πίσω ἀπὸ τίποτα κου-
τσουπιές, ἀπὸ τίποτα σκοῖνα, πηδᾶει ἓνας λαγὸς κ' ὕστερα κά-
θεται καὶ μασουλάει φρέσκο χόρτο. Ὅμως, κάθε τόσο, σηκώνει
ψηλὰ τὸ κεφάλι του καὶ βλέπει κατὰ κεῖ πὸν θὰ σκάσει ὁ ἥλιος.

—Μωρὲ πούντιασα ἀπόψε τὴ νύχτα! λέει καὶ τινάζει τὴν οὐρά
του νὰ φύγει ἢ χοντρή δροσὰ πὸν τὸν κρυώνει. — Πότε θὰ βγεῖ ὁ
ἥλιος; λέει πάλι καὶ ρίχνει μιὰ ματιὰ κατὰ τὴν ἀνατολή.

* Ὑστερα, σὰ ν' ἀκουσε κάποιον κρότο, πήδηξε μὲ λοξὰ πη-
δήματα καὶ χάθηκε πίσω ἀπὸ τίς φτέρες· ἀργότερα φάνηκε πὸν
λιαζόταν κατάραχα στὴ Δραγατσούλα κι' ἀγνάντευε ἀπὸ κεῖ τὴν
πρασινάδα, χαμπηλά στὰ περιβολάκια τῆς Μπάθεζας.

Στὸ μεταξύ, πάνω στὸ μικρὸ χωριό, τὸ Παραδείσι, ξύπνη-
σαν ἀπ' ὦρα οἱ χωριανοὶ καὶ τώρα ἐτοιμάζονται νὰ βγοῦν στὰ χτή-
ματα.

—“Αἰντε, αἰντε παιδιὰ! φωνάζει κι' ὁ Γιομπρὲς ἀπ' τὴν
αὐλὴ στὰ παιδιὰ του νὰ ξυπνήσουν καὶ χτυπάει τίς δυὸ παλάμες
του.—Μᾶς ἐπῆρε τὸ μεσημέρι! λέει πάλι.

Μέσα ἀπὸ τίς ἀφάνες τοῦ φράχτη κάτι πουλιά ξαφνιαστή-
καν καὶ φτερούγισαν ψηλὰ στὸν ἀέρα. Εἴταν ἀκόμα μουδια-
σμένα καὶ χτυποῦσαν τὰ φτερά τους δυνατὰ γιὰ νὰ ζεσταθοῦν, —
μὸλις ἐκείνη τὴ στιγμὴ χάραζε.

Ἡ πάχνη ἄρχισε νὰ σκορπίζεται στὸν ἀγέρα κι' ὁ Γιομπρὲς
ἔβαλε ταγὶ στὰ ζᾶ κ' ὕστερα τᾶζεψε μὲ τὰ καινούρια καπίστρια.
Εἴταν πολὺ ἄμορφα καὶ μόνον ἢ κεφαλαριά εἴταν λιγάκι στενὴ
στὸν Ψαρή κ' ἤθελε κάνα — δυὸ δάχτυλα ἀνοιγμα ἐμπρός. Τώρα
παιδευόταν μ' αὐτὴ τὴ δουλειὰ ὁ Γιομπρὲς. Κι' ὥσπου νὰ τὴν
τελειώσει, σηκώθηκαν τὰ παιδιὰ, βάλανε στὸ ταγάρι ψωμί καὶ
φώναζαν τοῦ πατέρα τους πὼς εἶναι ἔτοιμα, — τὸ λοιπόν, ἂν εἴταν
κι' αὐτὸς ἔτοιμος νὰ κινήσουν.

—Μιὰ στιγμὴ, λέει ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ τρέχει στὸ κα-
τώ. Εἔχασα τὰ ξώθεργα!

—Λουκά, πάρε καὶ τὰ δόκανα! φωνάζει τ' ἄλλο παιδί κ'
ὕστερα γυρίζει κατὰ τὸν πατέρα του.—Μωρὲ πατέρα, δὲ θὰ μᾶς

(*) Ἀπ' τὴν ὁμώνυμη συλλογὴ διηγημάτων, πὸν κυκλοφορεῖ στὴ
σειρὰ τῶν ἐκδόσεών μας κατὰ τίς γιορτές.

πάρεις και κανένα ντουφεκάκι; λέει και γιομίζουν τὰ μάτια του λαχτάρα.

—Θὰ σὰς πάρω· λέει αὐτὸς και κάτι ἄλλο συλλογιέται: Πόσα χρωστάει στὴν Τράπεζα.

Ἐπειτα καθάλλησε ὁ πατέρας στὸν Ψαρή και κίνησαν. Χαμπηλά, ὄλο χαμπηλά, ὅπως ξέκοβαν ἀπὸ τὴ Δραγατσούλα για νὰ κατεβουὺν στὸν κάμπο τῆς Βαλάθρας, ὁ Γιομπρὲς κράτησε μιὰ στιγμή τὰ ζᾶ. Προσκύταζε κάτω τὰ ὀργανωμένα χωράφια, πιὸ κει τὰ μικρὰ περιβολάκια τῆς Μπάθεζας κ' ἔπειτα γύρισε μακριά, κατὰ τὸν μεγάλο κάμπο τῆς Βόχας. Ἀναστέναζε μιὰ φορά.

—Μᾶς ἔφαγαν τὰ βουνὰ ἐμᾶς· εἶπε και γύρισε νὰ ἰδεῖ κατὰ τὸ γκρεμὸ τῆς Δραγατσούλας και τὰ λιανὰ χωραφάκια ποῦφτιαξε ὁ ἄνθρωπος στὴν πλαγιά.

Τὰ χαλινὰ χαλάρωσαν ἀπὸ τὰ χέρια του και τὰ ζᾶ κίνησαν πάλι και πήγαιναν σιγὰ σιγὰ, σὰ νᾶταν κι' αὐτὰ σὲ συλλογή. Ὅλα εἶταν ὁμορφα· πλάγι στὸ δρόμο οἱ ἀνθισμένες φτελιές μοσκομυρίζουν και κάτι μικρὰ πουλιά ψεβδίζουν ἕνα τραγουδάκι στὰ κλαριά. Ὁ πατέρας γύρισε νὰ τὰ ἰδεῖ.

—Τσιτονοῦρες εἶναι, εἶπε και χαμογέλασε.

Ἐπειτα ἔκαμε κι' αὐτὸς νὰ σφυρίξει τὸ τραγουδάκι τους, μὰ πάλι θυμήθηκε κάτι και γύρισε κατὰ τίς γράνες τῶν χωραφιών. Τῆρα τα πῶς ξεχωρίζουν χαμπηλά, καταπράσινα ἐδῶ κι' ἄλλου ὀργανωμένα χτὲ προχτὲ, ἔτοιμα νὰ σπαρθοῦν. Χάμου στὴν πρασινάδα κυλάει τὸ νερὸ, χωρὶς νὰ φαίνεται και κάτω εἶναι ἕνα φίδι κρυμμένο μέσ' στὶς βατομουριές κι' ἀπεικάζει ἀπὸ κει συλλογισμένο τὸν κόσμο. Πιὸ κάτω, μόλις ἔστριψαν ἀπὸ τίς πικροδάφνες, φάνηκε μέσ' στ' ἀμπέλια τὸ περιβόλι τους.

—Νᾶτο! εἶπε ὁ Γιομπρὲς κ' ἔκαμε ἔτσι πάνου στὸ σαμάρι, σὰ νὰ τῶδλεπε για πρώτη φορά.

Ἀπὸ καιρὸ εἶταν πιασμένος στὸ κρεβάτι και τώρα, πῶς ἔγινε καλὰ και πήγαινε πάλι στὴ Βαλάθρα, κάτι τὸν ἐδάγκωνε στὴν καρδιά. Σὰ νὰ μὴν εἶταν τὸ περιβόλι του πράσινο ὅπως τ' ἄλλα· ἄλλου εἶταν πεσμένος ὁ φράχτης και μπαίγαν μέσα τὰ κατοίκια, ἄλλου τὰ δέντρα πέταξαν παρακλάδια και τ' ἀγριόχορτο πήγε ἕνα μπὸι ψηλά.

Γρήγορα στρώθηκε στὴ δουλειὰ και τὰ παιδιὰ ἔστησαν τίς ξώβεργες και τὰ δόκανα. Ὑστερα πήγαν και βοήθησαν τὸν πατέρα τους νὰ στηλώσει τὸ φράχτη και ν' ἀνοίξει τ' αὐλάκι πὸς τὸ πινίγαν τ' ἀγριόχορτα.

Χαμπηλά στὴν ποταμιὰ βογγοῦσε τὸ νερὸ κ' ἔτρεχε γρήγορα κάτω κ' οἱ καλαμιές θρόιζαν μὲ τ' ἀλαφρὸ ἀγεράκι. Στίς ἐληές

ἀκουγόνταν και τὰ γαλιὰ πὸς ἔβοσκαν και φώναζαν πότε πότε για νὰ συνενογιόνται μεταξύ τους και νὰ μὴ χάνονται.

Μὰ γρήγορα πέρασε ἡ μέρα κι' ἄρχισε νὰ βραδιάζει. Εἶκαναν κι' ὄλας τὸ μισὸ περιβόλι κ' ἐνῶ οἱ ἄλλοι γύριζαν στὸ Παράδεισι, αὐτοὶ ἔμειναν λιγάκι πίσω νὰ τελειώσουν μὲ τ' ἀγριόχορτο. Ταχιά θὰ μπαίγαν στὸν κλάδο.

Τελειώνοντας, κάθησε ὁ Γιομπρὲς σὲ μιὰν ἄκρη νὰ ἰδεῖ τι εἶχε κανωμένα και νὰ ξεκουραστεῖ.

—Μᾶς ἔφαγαν τὰ χαλικιάκια τῶν βουνῶν ἐμᾶς! ξανάπε· και συλλογίστη τὸ θειάφι και τὸ χαλκὸ και τὰ σκουτιὰ στὸ σπίτι.

Ὅλα δανεικά, κι' οὔτε ἕνας παρὰς νὰ μὴν περισσεύει στὴ μπάντα, για νὰ σᾶξουνε κι' αὐτοὶ κάτι. Νὰ σοφατίσουνε τοὺς τοίχους ἢ πάλι ν' ἀλλάξουνε τὰ πατάρια στὸ ταβάνι, πὸς σάπισαν και θὰ γκρεμιστεῖ καμμιά ὥρα νὰ τοὺς πλακώσει ἀπὸ κάτω.

Ἡ μέρα ὄλο ἔπεφτε κι' ὁ χαμπηλὸς ἀγέρας, πὸς φυσοῦσε πάνου στὰ χτήματα, ἀνέμιζε τὰ μαλλιά τῶν κοριτσιῶν, καθὼς ἀνέμιζε και τίς κληματίδες και ψηλά τὰ φύλλα στίς λευκές.

—Παιδιά, ἔκανε ὕστερα ὁ Γιομπρὲς, ἔπιασαν τίποτα οἱ ξώβεργες; και γύρισε ὁ ἴδιος στὰ χαμόδατα νὰ ἰδεῖ.

Τίποτα! Ὑστερα ἔκαμε ἔτσι στὸν ἀγέρα για νὰ διώξει κάτι πὸς τὸν δασάνιζε μέσα του και πήγε νὰ ἐτοιμάσει τὰ ζᾶ.—Πρέπει νὰ τοὺς πάρω ἕνα ντουφεκάκι, εἶπε.

Ὅλοένα βράδιαζε στὰ χαμπηλά. Και ἡ Ἡμέρα, πρὶν φύγει και χαθεῖ πίσω ἀπὸ τὰ ψηλά βουνὰ, κάθησε μιὰ στιγμή στὴ Βέσεζα κ' ἔριξε ἀπὸ κει μιὰ τρυφερὴ ματιὰ στὸν κόσμο. Εἶτανε πολὺ κουρασμένη, ὅμως τῆς ἄρεσε κάθε φορά νὰ στέκεται ἐδῶ και νὰ κυττάζει γύρω τὸν τόπο. Χαμογέλασε ἀπὸ κει ψηλά, σὰ νὰ ξεκουραζόταν μὲ τὴν πολλὴ ὀλοτρόγυρη ὁμορφιά. Ἄν εἶχε μάλιστα φωνή, κάτι θᾶλεγε:—«Πῶς ἀγαπῶ αὐτὴ τὴν ἄκρη τῆς γῆς· ἐδῶ δὲν εἶναι ἡ Ἑλλάδα; Ἄ ναί! κι' αὐτὸς ἐκεικίτου δὲν εἶναι ὁ μικρὸς κάμπος τῆς Βόχας»; Μετὰ ἔριξε πάλι μιὰ ματιὰ και σηκώθη νὰ φύγει. Ἀπὸ πίσω τῆς ἐρχόταν ἡ Νύχτα μὲ τὰ πολλὰ πολλὰ λαμπερὰ ἀστεράκια τῆς, μὲ τίς νεράιδες και τὰ στοιχειὰ πὸς θὰ χορεύουν ἴσαμε τὰ ξημερώματα στὴν ποταμιὰ και στὰ διάσελα.

Ὁ Γιομπρὲς μὲ τὰ παιδιὰ τοῦ ἄργησαν νὰ κινήσουνε κ' ἡ νύχτα ἔχει πέσει κατακαλά. Ὅλα καταλαγιάζουν στὸ βουνὸ κ' οἱ πικροὶ διαλογισμοί, πὸς σκοτίζουν τὸν ἄνθρωπο, χαμπηλώνουν κι' αὐτοὶ νὰ κοιμηθοῦν τώρα μεσ' στὴν καρδιά του. Μόνον τ' ἄσωτο νερὸ ἀκούγεται πὸς τρέχει στὴν ποταμιὰ και πότε πότε κανένα νυχτοπούλι ξαφνιάζεται και πετάει νὰ κρυφτεῖ πιὸ πέρα.

Ἄκόμα τίποτα ἄλογα, ξεζεμένα στὶς αὐλές, χλιμιντριζούν χαμπηλά καὶ χτυπάνε τὸ σκληρὸ πέταλό τους στὴν πλάκα.

Οἱ χωριανοὶ κοιμῶνται μέσ' στὰ καλύβια καὶ μόνον κανένα κορίτσι, δεκαεφτά δεκαοχτῶ χρονῶν, ξαγρυπνᾷ στὰ στρωσίδια καὶ θυμᾶται τώρα ἓνα παιδί. Ἀπὸ καιρὸ σκάθουν μαζί ἔξω στὰ χτήματα, μὰ ἐδῶ καὶ λίγες ἡμέρες ἔχει ἓνα μυστικὸ νὰ τῆς πεῖ: — «Ἄραγε θ' ἀργήσει πολὺ ἀκόμη»; συλλογίζεται τὸ κορίτσι κι' ἀναστενάζει γλυκά, — ὥσπου νὰ τὴν πάρει κι' αὐτὴ ὁ ὕπνος.

Ἵστερα βγήκε πάλι ἐκεῖνος ὁ λαγὸς καὶ πήρε τὸ μονοπάτι γιὰ τὰ πράσινα περιβολάκια τῆς Μπάθεζας. Εἶχε ξεχάσει κι' ὄλας τὴ κρὸ πέρασε τὴν ἄλλη νύχτα.

Ἡ μάννα εἶχε φτιάξει ντρομιτζες στὸ σπίτι κ' εἶχε ρίξει μέσα καὶ περσινὸ πειτιμέζι. Μὰ τὰ παιδιὰ εἶταν κουρασμένα κι' ὅσο νὰ ξεζέψει ὁ Γιομπρὲς τὰ ζᾶ, ἔπεσαν στὰ στρωσίδια νὰ ξεκουραστούν.

— Μαρία! φωνάζει ὁ Γιομπρὲς καὶ καλεῖ τὴ γυναίκα του. Ἦρθαμε!

Αὐτὴ εἶταν στὴν ἀπὸ κεῖ κάμαρα καὶ τρέχει γρήγορα νὰ βγεῖ στὸ χαγιατί· εἶναι ἀκόμα νέα καὶ δυνατὴ καὶ ὀμορφη. Τὰ χέρια τῆς εἶναι γεμάτα προζύμια, γιὰτὶ μόλις εἶχε ἀναπιᾶσει γιὰ ζύμωμα.

— Σωτήρη, ἀργήσατε! λέει, καὶ μιὰ στιγμή ξεχνιέται κυττάζοντας τὴν καινούργια λαιμαργιὰ τοῦ Ψαρή.

Στὸ μεταξὺ ὁ Γιομπρὲς ξεφόρτωσε κι' ἀνεδαίνει στὴ σκάλα. Ἄλλοτε εἶταν ἴσος καὶ δυνατὸς σὰν κυπαρισσάκι, μὰ ἡ δουλειὰ τρώει τὸν ἄνθρωπο ἔξω στὰ χτήματα καὶ τὸν τσακίζει. Ὅμως τώρα τὸν ἀγαπᾷ ἡ γυναίκα του περισσότερο κι' ὅσο περνᾶνε τὰ χρόνια δένονται ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο πιὸ πολὺ. Σὰν τὸν πλάτανο μὲ τὴ γῆ.

Ἡ μάννα τοῦ χαμογελά, γιὰ νὰ τοῦ εἰπεῖ ἔτσι τί εἶναι ἡ ζωὴ κ' ἡ ἀγάπη. Ἐπειτα σκύβει καὶ παίρνει ἀπὸ τὰ χέρια του τίς προκόβες καὶ τίς τριχιές νὰ τίς δάνει μέσα — ἄ ναί, πῶς θὰ θελε νὰ τοῦ φιλοῦσε καὶ τὰ χοντρά, τὰ βασανισμένα του χεράκια. Αὐτὰ ποὺ σκάθουν ὀλημέρα τὴ γῆς καὶ τὴν ὀργώνουν κ' ὕστερα τὴ φουσκίζουν μὲ φρέσκια κοπριά ἀπὸ τὰ ζᾶ τους.

Μὰ ὁ Γιομπρὲς λέει πῶς δὲν εἶναι τίποτα αὐτό. Γιὰτὶ ἦρθε ὁ ἄνθρωπος στὴ γῆ; Γι' αὐτό, νὰ δουλεύει στὴ γῆς καὶ νὰ τρώει μὲ πολὺ ἰδρώτα τὸ μαῦρο, τὸ πικρὸ ψωμί τῆς. Ἵστερα χαμογελά καὶ τηρᾷ ψηλὰ τὰ πατάρια στὸ ταβάνι ποὺ σάπισαν.

— Θέλουν ἀλλαγὰ· λέει καὶ γυρίζει νὰ ἰδεῖ τὸ πάτωμα.

Σάπισε κι' αὐτὸ κι' ὅταν φυσᾷει μπάζει ἀπ' ὄλας τίς μεριές ἄερα—μὰ ἡ Τράπεζα εἶναι Τράπεζα καὶ θέλει τὸν παρὰ τῆς.

— Ἐρμη ζωὴ, λέει πάλι, δὲ σὲ προφταίνει κανεὶς! καὶ κάνει ἔτσι νὰ ἰδεῖ στὴν αὐλή.

— Ποὺ πήγαν τὰ παιδιὰ; ρωτᾷ ἔπειτα γιὰτὶ δὲ τᾶδε ποὺ πήγαν καὶ πέρασαν νὰ ξεκουραστούν.

— Ἀσπρισες καὶ τὸ φούρνο βλέπω, Μαρία! λέει πάλι καὶ γυρίζει νὰ ἰδεῖ γύρω ὄλο τὸν τόπο ποὺ εἶναι δικὸς του.

Ἀπ' τὴν αὐλὴ ἢ Κανελλιῶ ἢ γελάδα τους κυττάζει κατ' αὐτοὺς, ψηλὰ στὸ χαγιατί, καὶ γλείφει κάθε τόσο τὸ μωσαχράκι τῆς κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιὰ του. Αὐτὸ χώνει τὸ κεφάλι του μέσ' στὰ σκέλια τῆς καὶ πολεμᾷ νὰ πιάσει τὸ μαστᾶρι τῆς νὰ δυζάξει.

ΣΤΟ μεταξὺ ἡ μάννα ἐτοιμάζει τὸ σοφρὰ νὰ φᾶνε. Ὁ καιρὸς ἔχει σάξει καὶ εἶναι ὀμορφα νὰ φᾶνε ἐδῶ, ἔξω στὸ χαγιατί. Ὅσπου νὰ γίνεῖ αὐτό, ὁ Γιομπρὲς ξάπλωσε ἀνάσκελα στὰ στρωσίδια καὶ ξεκουράζεται. Κυττάζει ψηλὰ τὸν οὐρανὸ καὶ συλλογιέται τί μεγάλη εἶναι ἡ γῆ καὶ δυνατὴ καὶ πόσο μικρὸς ὁ ἄνθρωπος. Δουλεύει ὄλη του τὴ ζωὴ πάνου σ' αὐτὴ καὶ νομίζει πῶς εἶναι δική του: — Ἡ γῆς μου λέει καὶ καμαρώνει. Δὲν ξέρει πῶς δὲν εἶναι δικιά του. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τῆς γῆς, δικὸς τῆς.

— Ἐλάτε, φωνάζει ἡ μάννα, θὰ κρυώσουν οἱ ντρομιτζες! καὶ πάει κοντὰ στὸν πατέρα νὰ ἰδεῖ μὴν τὸν ἐπήρε ὁ ὕπνος.

Τὰ παιδιὰ λένε πῶς δὲν πεινᾶνε, μόνον θέλουν νὰ κοιμηθοῦνε, γιὰτὶ εἶναι κουρασμένα. Ἐπειτα εἶναι γλυκὸ νανοῦρισμα τὰ χοντρά ξύλινα κουτάλια ποὺ ἀκούγονται νὰ χτυπᾶνε τίς πύλινες γαβάθες κ' ἡ χαμηλὴ κουβέντα τῆς μάννας καὶ τοῦ πατέρα. Μέσ' στὸν ὕπνο τους ὀλοένα φτερουγίζουν τὰ λόγια τους. Ἐλεγγαν κάτι γιὰ τὸ περιβόλι· κι' ὁ πατέρας εἶταν στενοχωρημένος γι' αὐτό. Μὰ εἶπε ὅτι τώρα ποῦγινε καλὰ θὰ τὸ ἰδεῖς πῶς θὰ γίνεῖ σὲ λίγο καιρὸ.

Ψηλὰ στὸν οὐρανὸ ταξιδεύει τὸ φεγγάρι καὶ χαμογελά στὰ παιδιὰ ποὺ κοιμῶνται καὶ σ' ὄλα τὰ πράγματα, ποῦχουν λουφάζει κάτω στὴ γῆ καὶ σωμαίνουν. Ἄραγε τί νὰ ξέρει αὐτὸ ἀπὸ τὴ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων καὶ δὲν τὸ μαρτυρᾷ σὲ κανέναν;

Ἄμα ἀπόφαγε ὁ πατέρας, σκουπίστηκε μ' ἓνα πανί καλὰ καλὰ κ' ἔκαμε τὸ σταυρὸ του μὲ τὰ χοντρά δάχτυλά του.

— Δόξα σοι ὁ Θεός! εἶπε καὶ σηκώθη νὰ βγεῖ παρὰ ἔξω.

Εἶναι Σαββατόβραδο καὶ θέλει νὰ πάει νὰ σμίξει μὲ κανένα παληόφιλο νὰ τὰ ποῦν. Εἶναι ἀργά, μὰ ἡ μητέρα δὲ θέλει νὰ τὸν ἐμποδίσει, γιὰτὶ ἔχει κι' αὐτὴ πολλές δουλειές ἀκόμη νὰ κάνει.

Καθῶς πηγαίνει νὰ βγεῖ σκόνταψε σὲ κάτι λιθάρια τῆς γῆς εἶναι· εἶπε κ' ἔσκυψε νὰ τὰ κάνει πιὸ κεῖ, μήπως σκοντάψει καὶ κανεὶς ἄλλος.

—Σωτήρη! φωνάζει εκείνη τὴ στιγμή ἀπὸ ἀμέσα ἢ μάνα. Πρὶν βγεί, δῶσε μου ἓνα χέρι ν' ἀνάψω τὸ φουῖρο· λέει καὶ σκουπίζει τὰ θρεμμένα χέρια τῆς στὴν ἀλατζένια ποδιά, γιὰ νὰ πιᾶσει ἄλλη δουλειά.

Ὅλο τὸ σπίτι μόνη τῆς τὸ κάνει, μὰ ἔχει κοτζάμ φαμελιά καὶ δὲν τὶς προφταίνει τόσες δουλειές—τουλάχιστο νὰ τῆς εἶχανε μιὰ ψυχοκόρη.

Ὁ πατέρας λέει πὼς θὰ τὴν ἀνάψει αὐτὸς τὴ φωτιά καὶ νὰ μὴν κατεβῆ καθόλου ἢ μάνα στὴν αὐλή. Ὅταν καὶ κ' εἶναι ἔτοιμος νὰ φουρνίσει θὰ τῆς φωνάζει μόνο νὰ κατεδάσει τὰ ψωμιά.

—Θὰ τὰ φουρνίσω ἐγὼ· λέει ἡ μάνα. Μόνο ἐσύ νὰ κάψεις τὸ φουῖρο· κάνει πάλι κ' ἀνασηκώνεται μιὰ στιγμή ἀπὸ τὸ πλάστηρι νὰ ἴδῃ τί κάνει ὁ πατέρας.

Αὐτὸς μαζεύει ἀπὸ χάμου ἀφάνες καὶ πουργάρι καὶ λίγα κλήματα γιὰ προσάναμμα.

—Μαρία, ἔφτιαξες πρόσφορο γι' αὔριο; λέει καὶ γυρίζει νὰ ἴδῃ τί θὰ εἶπῃ ἡ μάνα.

—Ἄμ τι;! δὲν κουτάθηκα ἀκόμα νὰ λησμονήσω πὼς αὔριο εἶναι Κυριακή· κάνει αὐτὴ καὶ ρίχνει καφτὸ νερὸ μέσα στὸ σκαφίδι νὰ τὸ πλύνει.

Δὲν ἔχει μιὰ στιγμή στασό, ἀλλὰ θιάζεται καὶ κάνει γρήγορα νὰ προφτάσει καὶ τὶς ἄλλες δουλειές. Θέλει ν' ἀσπρίσει μὲ τὸ λύχνο καὶ τὸ μέσα δωμάτιο, πρὶν ἀρχίσει νὰ νυστάζει.

Ἀπὸ μιὰν ἄκρη, στὴν αὐλή, κάθεται ἡ γιδούλα τους πάλι στὰ σταυρωμένα τῆς πόδια καὶ τηράει κατὰματα τὴ φωτιά. Λάμπει ὅλη ἡ αὐλή ἀπὸ τὸ πουργάρι καὶ ὅπως τριζοβολοῦν μὲς στὶς φλόγες τὰ ξερὰ προσάναμμα, θαρρεῖς πὼς ἀκούς τὶς μυστικὲς φωνές τοῦ περασμένου καιροῦ. Ἐπειτα ἡ μάνα φουρνίζει τὰ ψωμιά κ' ὁ πατέρας κάθεται ἀπόμερα καὶ τὴνε βλέπει συλλογισμένα.

—Γλυκὸ ψωμί ἔφαγα μ' αὐτὴ τὴ γυναίκα· λέει, καθὼς συλλογιέται ὅλη τους τὴ ζωὴ, ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ποὺ πῆγε καὶ τὴν ἐπῆρε ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς.

Ἐπειτα λέει πὼς θαρρεύεται νὰ βγῆ ἔξω καὶ πηγαίνει νὰ ξαπλώσει μὲ τὴ μάνα. Σὲ καμμιά ὥρα θὰ σηκωθεῖ πάλι νὰ ἴδῃ πὼς πάει ὁ φουῖρος.

Ἐάπλωσαν ἔξω στὸ χαγιάτι κ' ὥσπου νὰ τοὺς πάρει ὁ ὕπνος κυττάζουν ἐπάνω τὸν καλοκαιρινὸ οὐρανὸ καὶ παλεύουν νὰ μετρήσουν τ' ἀστεράκια του, —μὰ δὲ μετριοῦνται.

Σιγὰ σιγὰ τοὺς παίρνει ὁ ὕπνος, μαζὶ μὲ τ' ἀμέτρητα ἀστεράκια, ποὺ ταξιδεύουν στὸ ἄπειρο καὶ χάνονται λίγα λίγα μακριά, στὸν ὀρίζοντα.

ΠΕΡΑΣΕ ὁ Μάρτιος κ' οἱ μέρες ἀρχίσαν νὰ μεγαλώνουν καὶ νὰ γίνονται πράες, ἡμέρες. Τότε ἀρρώσθησε ἀπὸ κακὴ ἀρρώστεια ὁ Φαρή κ' ἔγινε τόσος ἀπὸ τὸ πρίξιμο καὶ τουμπάνιασε. Εἶταν ἀκόμα στὰ τελευταῖα του ποὺ ἦρθε ὁ Τσουνάρης, μὲ κάτι ἄλλους νοματέους καὶ τὸν ἐτράβηξαν στὸ ρέμα. Τὸν εἶχανε δέσει ἀπὸ τὰ πεινὰ πόδια καὶ τὸν τράβαγαν καὶ τὸ κεφάλι τοῦ Φαρή σουρνόταν τὴ γῆ καὶ τὸνα του μάτι ἔτρεχε αἷμα. Τ' ἄλλο εἶχε θολώσει καὶ σὲ τήραγε παρακαλεστικά, σὰ νᾶλεγε: —Ποῦ μ' ἀφίνετε ἐδῶ στὸ ρέμα; θὰ μὲ φᾶνε ζωντανὸ τὰ κοράκια.

Μὰ ὁ Τσουνάρης κ' οἱ ἄλλοι εἶταν κουφοὶ καὶ δὲν ἄκουσαν. Μόνον ὁ πατέρας χτυπιόταν στὸ σπίτι καὶ δάγκωνε τὰ δάχτυλά του. Ἡ μάνα ποῦ νὰ τὸν παρηγορήσει!

—Σωτήρη, θὰ πάρουμε ἄλλο ζῶ καλλίτερο, ἔλεγε καὶ θυμόταν ὅλα τὰ ζακόνια τοῦ Φαρή καὶ τᾶλεγε.

Μὰ ὁ πατέρας ἤθελε τὸν Φαρή. Σ' ἓνα καρφὶ κρεμόταν ἡ λαιμαργία του, —ἡ καινούργια Ἀργεΐτικη καπιστρόνα. Ὅσο ποὺ τὴν ἐπῆρε ἡ μάνα καὶ τὴν καταχώνιασε σ' ἓνα σεντούκι, γιὰ νὰ μὴν τήνε βλέπει ὁ πατέρας κ' ἴσως ἀπ' αὐτὸ εἶταν ἀνόρεχος καὶ δὲ μιλιόταν στὸ σπίτι.

Εὐκόλα δὲ λησμονιέται ἓνα ζῶ στὰ χωριά καὶ μπορεῖ πιὸ γρήγορα νὰ ξεχάσεις τὸν ἀνθρώπο σου ποὺ πέθανε. Νά, πὼς παιδεύεται τώρα ὁ Γιομπρές, νὰ βρεῖ κάθε φορὰ δανεικὸ ζῶ γιὰ νὰ κάνει ζευγάρι καὶ νὰ ὀργώσει τὰ χωράφια του.

Ἐπειτα βγῆκε κ' ὁ Ἀπρίλης κ' ἡ γῆς δὲν ἦπτε οὔτε μιὰ στάλα νερό. Ὁ κάμπος μὲ τὰ καλαμπόκια καὶ τὶς σταφίδες στὴ Βαλάθρα καὶ τὰ μικρὰ περιδολάκια στὴ Μπάθεζα, κάνουν ἄχ γιὰ ἓνα νερό, —μὰ τίποτα!

Οἱ μέρες περνοῦν καὶ δὲ σοῦ κάνει καρδιά νὰ κυττάξεις κάτου, χαμπηλά. Ἄντι νὰ πρασινίζει ὁ τόπος, ὅσο περνᾷ ὁ καιρὸς, ὀλοένα μαραίνεται καὶ θάρθει μιὰ μέρα ποὺ θὰ γείρει τὸ χορταράκι καταγῆς, σὰ νᾶχε κ' αὐτὸ ψυχὴ καὶ νὰ πέθανε. Καμμιά φορὰ, ὅταν φυσᾷ τὰ βραδάκια ὁ ζεστὸς ἀγέρας ἀπὸ τὴ νοτιὰ, περνᾷ ἀνάμεσα στὰ σπαρτὰ κ' ὁ ξερὸς ἤχος, ποὺ βγαίνει ἀπὸ κεῖ μέσα, εἶναι σὰν μιὰ φωνή: —«Θεὲ μου, λυπήσου μας, ἄλλο πιά δὲν κρατοῦμε!»

Αὐτὴ ἡ φωνὴ φτάνει ὡς τὴν καρδιά τ' ἀνθρώπου κ' ὁ πατέρας συλλογιέται πάλι πόσα χρωστᾶνε στὴν Τράπεζα καὶ ποὺ δὲ θάχουν φέτο νὰ φᾶνε οὔτε μιὰ μπουκιά ψωμί.

Ἐγείρε ἀπὸ τὶς ἀπανωτὲς στενοχώριες καὶ θέλει τώρα ἓνα ραβδί ν' ἀκουμπᾷ, γιὰτὶ τὰ παπούτσια του θάρουν φέτο καὶ σκοντάφτουν στὶς πέτρες. Καθὼς μπαίνει στὴν αὐλόπορτα, τότε

κυττάνε από κεί μεριά τὰ ζὰ κ' ἡ ὑγρὴ ματιά τους εἶναι γεμάτη λύπη.

—Κατιτίς ἔχει τ' ἀφεντικό μας; λένε μεταξύ τους καὶ γυρίζουν νὰ τὸν ἰδοῦνε πάλι μιὰ φορά.

Ἐπιπλέον στέκεται λίγο καὶ τοὺς ρίχνει μιὰ ματιά: —Καφερά καὶ σεῖς! λέει κ' ὕστερα πάει κοντά τους καὶ χαϊδεύει τὴ γελάδα τους κάτω ἀπὸ τὸν παχὺ λαιμό της.

—Κανελλιώ! κάνει, κι' ἡ φωνή του ἔχει μιὰ λαχτάρα.

Συλλογιέται πὼς ἂν πάει ἔτσι ὁ καιρός, πέρα τὸ καλοκαίρι, δὲ θάχει οὔτε ἓνα χειρόβολο χόρτο νὰ τοὺς ρίξει στὸ παχνί: —«Θὰ φοφήσουν φέτο τὰ ζὰ μας!» λέει καὶ θυμάται τὸν Ψαρή τους πὸς τότε τράβηξαν τὸν ἄλλο μῆνα στὸ ρέμα. Ὅμως ἡ Κανελλιώ, θγάζει ἐκείνη τὴ στιγμή τὴν κόκκινη γλῶσσα της καὶ τοῦ γλείφει τὰ χέρια.

—Ἀφεντικό! θέλει νὰ τοῦ εἰπεῖ. Σ' εὐχαριστῶ γιὰ ὅλα ὅσα ἔκαμες γιὰ μένα ὡς τώρα καὶ γιὰ τὸ μοσχαρακι μου.

Ἐπειτα ὁ Γιομπρὲς σκύβει καὶ φιλεῖ τὴ γελάδα του δεξιά μεριά, πάνου ἀπὸ τὸ φρύδι, καὶ τὴν ἀγκαλιάζει σφιχτὰ στὸ λαιμό.

Εὐκολὰ πὸς κλαίει κι' αὐτὸς ὁ Γιομπρὲς! Κ' ὕστερα πάει νὰ κάτσει ἀπόμερα, κάτι νὰ συλλογιστεῖ.

Η ΜΕΡΑ βασίλευε στὰ βουνὰ τοῦ Κλημεντιοῦ καὶ πάνου ψηλά, στὴ Φλαμπούριτσα, στὴ Τζήρεια, πίσω ἀπὸ τὰ ψηλά κατάρραχα, ὁ ἥλιος ἔλυωνε σιγὰ σιγὰ. Ἐκείνη τὴν ὥρα κάποιος χτύπησε στὴν αὐλόπορτα τοῦ Γιομπρὲ.

—Σωτήρη! φώναξε κι' ἀνοίξε τὴν πόρτα νὰ μπεῖ μέσα.

Εἶτανε ὁ γέρο Ζάρκος καὶ μιὰ στιγμή ὁ Ἄλῆς τὸν ἐγαύγισε καὶ πῆγε νὰ πέσει ἀπάνου του. Μόλις ὁμοῦς εἶδε ποιὸς εἶταν, σὴν πῆγε νὰ κουνᾷ τὴν οὐρά του, γιὰ νὰ γίνουν φίλοι. Ἐπειτα πῆγε κοντά του κι' ἄρχισε νὰ τρίβει τὴ μουσούδα του πάνου στὸ ραβδί τοῦ γέρου.

—Ἄλῆ, τί γίνεσαι; κάνει ὁ Ζάρκος καὶ σκύβει ἔτσι νὰ τοῦ χαϊδέψει τὸ κεφάλι. —Κερατόσκυλο, εἶπε πάλι, καθὼς τοῦ γλείφει αὐτὸ τὰ χέρια, διαβόλου ράτσα εἶσαι.

Καὶ τράβηξε νὰ μπεῖ μέσα. Στὸ μεταξύ ὁ πατέρας εἶχε βγεῖ στὸ χαγιάτι καὶ φώναζε τοῦ γέρου ν' ἀνέβει ἀπάνου.

—Ὅχι, λέει αὐτός. Καλλίτερα νὰ κατεβεῖ, νὰ κάτσουν ἐδῶ ἀπόμερα στὴν αὐλή. Ἐχει κάτι νὰ τοῦ εἰπεῖ.

Κάθισαν πάνου σὲ κάτι κούτσουρα.

—Ἀπ' τοὺς σεισμοὺς τοῦ δώδεκα, ἔχω νὰ θυμηθῶ τέτοιο κακό! λέει ὁ γέρο Ζάρκος καὶ γυρίζει νὰ ἰδεῖ κατὰ τὴν τρακάδα πὸς κοντεύει νὰ σωθεῖ.

Ἐπιπλέον εἶχε ἀκουμπήσει τὸ κεφάλι μέσ' στὴς παλάμες κ' ἔβλεπε χάμου στὴ γῆ. Μιὰ στιγμή ἔφτυσε ἀνοιχτὰ κ' ἔπειτα γύρισε πάλι καὶ χαμπήλωσε τὸ κεφάλι.

—Φέτο, θὰ φοφήσουν καὶ τὰ ζὰ μας; εἶπε καὶ σήκωσε τὰ μάτια νὰ ἰδεῖ τὸ μοσχαρακι του, πούχε πιά μεγαλώσει καὶ τοῦ φόραγε κόκκινη τραχηλεῖα στὸ λαιμό.

Ἐχ, ἔκαμε κι' ἀναστέναξε. —Οὔτε μιὰ χεράδα χόρτο δὲ θάχουν τὰ καφερά! κ' ἡ ψυχὴ του πόναγε τὰ δόλια τὰ ζωντανά, πὸς καθόνταν ἄπραγα στὴν αὐλή, αὐτὸ τὸ πρᾶο δειλινό, καὶ κύταζαν στὰ μακρινὰ χωραφάκια.

—Οὔτε μιὰ χεράδα χόρτο λές, ἄμ τοὺς ἀνθρώπους δὲν τοὺς συλλογίστεις;

—Μωρέ! λέω ἀνάθεμα σ' αὐτοὺς πὸς χάλασαν τὸν Γκουραῖτη κάνει ὁ Γιομπρὲς καὶ τηράει καλὰ καλὰ τὸ παντελόνι τοῦ Ζάρκου πὸς νὰ μὲ χίλιων λογιῶν μπαλλώματα αὐγατισμένο.

Δὲν κυττάζει καὶ τὴ δικιά του τὴ χοντρή, ἀλαντζένια, πουκαμίσα; Εἶναι ποτισμένη ἀπὸ τ' ἄλμυρὸ ἄλατι, πὸς χύνει τὸ κορμι τοῦ ξωμάχου, ὡς τὰ μπούνια.

—Τὸν Γκουραῖτη, εἶπες! λέει ὁ Ζάρκος καὶ σωπαίνει. —Σφαρδούκλια νὰ πνίξουνε τὰ χτήματά τους, λέει πάλι. Τόσος κάμπος καὶ τόσα νερά δὲν τοὺς ἔφταναν, τὰ δικὰ μας νερά χρειάζονταν, γιὰ νὰ ποτίσουν. —Μωρὲ σκουλήκι πὸς νὰ ἴδω ἄνθρωπος! εἶπε καὶ πάλι θυμήθηκε τὸν Γκουραῖτη.

Τὸνε θυμάται πὸς φώναζε ν' ἀνεβάσουνε τὸ νερὸ στὸν κάμπο κ' οἱ κάτω Μαχαλιώτες εἶτανε πληρωμένοι ἀπὸ τοὺς Πουλιτσῶτες κ' ἔλεγαν, —ὄχι. Καλλίτερα σοῦ λέει νὰ χύνεται τὸ νερὸ στὴ θάλασσα παρὰ νὰ τὸ τραβήξουν οἱ βουνιάτες ἀπάνου. Ὅσο λιγότερη εἶναι ἡ σταφίδα τόσο πέραση ἔχει στὴν ἀγορά.

Μὰ ὁ Γκουραῖτης δὲν ἔσκυβε κεφάλι: —Ἐμένα, οἱ δικοὶ μου δὲν προσκυνήσανε τὸ Τοῦρκο, ἔλεγε, κ' ἐγὼ θὰ προσκυνήσω τοὺς Βοχαῖτες; —Μωρὲ νὰρχόταν τὸ νερὸ στὸν κάμπο μας! ἔλεγε καὶ πῆγε μιὰ δυὸ φορές μὲ κάτι φίλους νὰ ἰδεῖ πὸς θὰ χτιζόταν τὸ καρτέρι.

Καὶ μήπως εἶχε κανένα συμφέρον αὐτός; Ἐνα δυὸ στρέμματα τόπο εἶχε δικό του μέσα στὸν κάμπο. Οἱ Πουλιτσῶτες τοῦ παραγγείλανε νὰ κάτσει φρόνιμα καὶ μιὰ μέρα ἀκούστηκε πὸς κάτι μαχαιροβγάλτες φάνηκαν ἀνοιχτὰ στὴ Βαλάθρα. Μ' αὐτὸς δὲν τῶθαζε κάτω, ἤθελε νὰ τότε φτιάξει τὸν μικρὸ κάμπο τοῦ Παραδισοῦ περιβόλι.

—Νὰ φυλάγεται! τοῦπανε οἱ χωριανοὶ καὶ δὲν τὸν ἄφιναν νὰ πηγαίνει μονάχος του στὴς δουλειές.

Μὰ κείνοι οἱ μαχαιροβγάλτες, ἐδῶ καὶ πέντε χρόνια, τοῦ

στησαν καρτέρι στη χούνη του Μαρκασού και τόν καθάρισαν.

—Ούτε μιὰ χεράδα χόρτο! Έκαμε πάλι ὁ Ζάρκος και μαζί με τὸν πατέρα συλλογιόταν πῶς θάτανε ὁ κάμπος ἂν γινόταν αὐτὸ πούλεγε ὁ Γκουραϊτήης.

—Θεὸς σχωρὲς τον! εἶπε ὁ Ζάρκος. Ὅμως λίγοι θέλουν τὸ καλὸ σου.

—Λίγοι! Έκαμε κι' ὁ πατέρας και σηκώθηκε νὰ πιάσει τὸν Ἄλῃ και νὰ τὸν δέσει, γιατί γάβγιζε κάθε περαστικὸ πού περνοῦσε.

—Καὶ τώρα συλλογιέμαι πῶς μόνον αὐτὸς κειπάνου μᾶς σώνει! λέει ὁ Ζάρκος και δείχνει με τὸ δάκτυλό του ψηλά τὸν οὐρανὸ!

Ὁ Γιομπρὲς γυρίζει και βλέπει ψηλά, —μὰ δὲν εἶδε τίποτα. Μόνον τὸν πενταγάλαξο ἀγνὸ οὐρανὸ, πού φαινόταν ἄδειος κι' ἄσωτος. Ἐπειτα ρίχνει τὸ κεφάλι κάτω και κυττάζει τὰ μαῦρα χέρια του, πού τὰ στράβωσε ἢ δουλειὰ τῶν χωραφιῶν και τὰ γιόμισε κάλους και ρόζους.

—Λοιπόν, Σωτήρη, νὰ μηνύσουμε στοὺς δλάχους για τὸ ἴκο νισμα; κάνει ὁ Ζάρκος και λέει αὐτὸ πούθελε ἀπ' ἀρχῆς νὰ εἶπει.

Ἐπειτα ἔβηξε και σκούπισε τὰ μουστάκια του με τὸ μανίκι τῆς πουκαμίσας του. Ὁ Γιομπρὲς τὸν κύτταξε μιὰ κι' ἡ ματιὰ του εἶταν θαρειὰ κι' ἀπελπισμένη. Πάλι κάτι συλλογιόταν θαθειά. Ἄραγε, ἀκόμα νάσαι ὁ νοῦς του στὸν καφερό τὸν Γκουραϊτήη ἢ μὴ συλλογιέται πῶσα χρωστάει στὴν Τράπεζα;

—Μήνα τους! λέει μετὰ κι' αὐτὸ τῆπε σὰ νάδινε σ' ἕναν φτωχὸ κάτι ἀπὸ τὴν τσέπη του.

Τὸ θράδι, ἢ μάννα πήρε τὰ παιδιὰ και τὰ γονάτισε μπροστὰ στὶς εἰκόνες. Τους εἶπε νὰ κάμουνε τὸ σταυρὸ τους και νὰ παρακαλέσουν τὸ θεὸ νὰ τους λυπηθεῖ και νὰ ρίξει κανένα νερό! Πιὸ πίσω ἀπὸ τὰ παιδιὰ ἔκαμε κι' αὐτὴ τὸ σταυρὸ τῆς και παρακαλοῦσε κάτι ψιθυριστὰ.

Ὁ πατέρας, στὴν ἀπὸ κει κάμαρα, εἶταν σὲ μεγάλη ἀπελπισία, σὰ νὰ θρυσκόταν ὀλομόναχος κι' ἀπροσάτευτος στὸν μεγάλο αὐτὸν κόσμον πούφτιαξε ὁ θεός. —«Πέρα, τὸ καλοκαιρί, δὲ θάχω οὔτε ἕνα χερόβολο χόρτο νὰ ρίξω στὰ ζᾶ μου», συλλογιέται και γυρίζει κατὰ κει πούσαι τὰ εἰκονίσματα. —Θεὸ μου, λυπήσου τα τοῦλάχιστον αὐτὰ! λέει.

Στὶς δώδεκα τοῦ μηνὸς εἶταν ἀνεδασμένα τὰ παιδιὰ ψηλά στὸ καλύδι τοῦ πατᾶ Θεόφιλου και τοῦχαν φερμένα κι' ἕνα ζὸ νὰ καθαλλήσει. Μ' αὐτὸς εἶπε ὅχι, δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ζὸ!

—Περπατηχοὶ θὰ πάμε παπούλη; ρωτᾶ ἕνα παιδί και κυττάζει τὸν πατᾶ, πού μόλις στέκεται στὰ πόδια του.

—Περπατηχοὶ, εἶπε αὐτὸς κι' ἔσφιξε με τὰ λιανὰ χεράκια του δυνατὰ τὴν τριχιά πούδενε στὴν μέση του.

Τὸ ράσο του εἶταν πιὰ ξεβαμμένο κι' ὅπως εἶχε ἀλλάξει ἀπὸ τὸν καιρὸ, εἶχε πάρει ἕνα χρώμα καφετί.

—Κάηκε πάλι ὁ κάμπος μας φέτο, εἶπε κι' ἔκαμε νὰ κινήσει, μὰ κάτι θυμήθη και κοντοστάθηκε. Σταθῆτε μιὰ στιγμὴ! εἶπε στὰ παιδιὰ και μπῆκε μέσ' στὸ καλύδι.

Πάνου σ' ἕνα κεραμίδι, πούκαιγαν λίγα κάρβουνα, ἔβαλε δυὸ κόμπους λιθάν: και λιθάνισε τὶς εἰκόνες. Ὑστερα γονάτισε ἐμπρὸς σ' ἕνα παληὸ εἰκονίσμα ξεβαμμένο κι' ἄρχισε κάτι νὰ μουρμουρίζει. Μόνον δυὸ μάτια φαίνονται ἀπὸ τὴνπαληὰ εἰκόνα, μὰ σιγὰ σιγὰ καθὼς προσεύχεται και κλαίει, ἢ ξεβαμμένη εἰκόνα ἀρχίζει νὰ ξεαστερώνει. Παίρνουν φῶς αὐτὰ τὰ δυὸ ξεθωριασμένα μάτια και γίνονται μεγάλα και γαλανὰ, —ὅπως τὰ μάτια τοῦ θεοῦ.

Αὐτὸς ὁ θεός, πού βλέπει ἀπὸ ψηλά τὸν πατᾶ νὰ κλαίει, τοῦ ραγίζεται ἡ καρδιά! Ὅρκο παίρνει πῶς, ὅτι νὰ τοῦ ζητήσει αὐτὸς ἐδῶ, δὲ θὰ τοῦ χαλάσει τὸ χατήρι, —ὅχι!

Ἐπειτα ὄγῃκε ἔξω και κίνησαν. Στὸ δρόμον πονοῦνε τὰ κοκαλάκια του, μὰ ἔχει μιὰ χαρὰ πού θὰ ξεαναλειτουργήσει. Σιγὰ σιγὰ πηγαίνει στὴν κατηγορία και τὰ παιδιὰ, ἄλλα τρέχουν μπροστὰ, ἄλλα τὸν κρατοῦν ἀπὸ τὰ χέρια νὰ μὴν πέσει κι' ἄλλα ἔμειναν πίσω και τώρα λησμονήθηκαν και παίζουν τὶς ἀμάδες.

Ἄγνάντια στὴ Μεταμόρφωση εἶπε ὁ παπᾶς νὰ σταθοῦν μιὰ στιγμὴ. Πόσον καιρὸ εἶχε νάρθει ὡς ἐδῶ! Ἐριξε μιὰ ματιὰ ὀλόγυρα και θυμήθηκε ὅλη τὴν τὴν ζωὴ: Τὴν πρώτη μέρα πού μπῆκε στὴν ἐκκλησιὰ παπᾶς, τὶς λειτουργίες πούχε κάμει ἐδῶ κι' ὕστερα τὴν παπαδιά του πού πέθανε τόσο νέα.

Σήκωσε τὸ χέρι του και σφούγγιξε με τὸ μανίκι τοῦ ράσου του κάτι πού εἶταν ἐκεῖ, χάμου στὸμάτι του. Ἐπειτα πήγε κατὰ τὸ καμπαναριὸ κι' ἔσυρε με τὰ λιανὰ χεράκια του τὸ σκονιὶ τῆς καμπάνας. Ἡ φωνὴ τῆς ξεχύνεται σ' ὅλες τὶς μεριὲς και γεμίζει τὸν ἄερα. Τρέχει κατὰ τὸ Λιόπεσι και τὸ Μάτσανι και φτάνει ψηλά ὡς τὴ Λέχοβα. Ὅποιοι συναντᾶ στὸ δρόμον τῆς τοῦ λέει νὰ κάνει γρήγορα και νὰ διαστεῖ γιατί θ' ἀρχίσει ἢ λιτανεῖα.

Μέσα ἀπὸ τὴν αὐλὴ τοῦ Τσουνάρη, ἕνα βόδι: σήκωσε ψηλά τὸ κεφάλι του και τήραξε πάνου ἀπὸ τὸν χαμπηλὸ φράχτη κατὰ τὸ καμπαναριὸ. Ἄραγε τί νὰ συλλογίστη; γιατί ἀμέσως ἔσκυψε χάμου στὸ ντορβά του κι' ἄρχισε πάλι νὰ τρώει βαρετὰ.

Στὸ μεταξὺ γιόμισε ὁ περίβολος τῆς ἐκκλησιᾶς ἀπὸ κόσμον κι' ὅλοι κυττάζουν κατὰ τὸ Ἀπαγορευμένο, κάτι νὰ ἴδου. Καμμιὰ φορὰ φάνηκαν οἱ τσοπαναρέοι νὰ κατεβαίνουν με τὸ εἰκονίσμα. Εἶταν οὐλο τὸ τσοῦρμον, παιδιὰ και ζᾶ και μπιστικοὶ μαζί.

Μπροστά, καθάλλα σ' ἄσπρη φοράδα, πάει ὁ γερὸς Μελίκης καὶ πάνου στὰ γόνατά του κρατάει σφιχτὰ τὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγιάς. Πίσω ἔρχεται τὸ παιδομάνι ξυπόλητο καὶ σηκώνει σύννεφο τῆ σκόνῃ μὲ τὰ πόδια του, καθὼς τρέχουν νὰ προκάνουν τοὺς καθαλλαρέους. Θεέ μου, νὰ τοὺς λυπηθεῖς κι' αὐτούς, τόση φτωχολογία καὶ τόση πείνα!

—Α, θάθελε πολὺ νὰ κλάψει σήμερα ὁ παπα Θεόφιλος κι' ὅμως δὲν ξέρει γιατί. Μόνον καταλαβαίνει τὴν ψυχὴ του νᾶναι πολὺ ἀλαφριά καὶ πιστεύει πὼς ἀπάνου στὸν οὐρανὸ εἶναι ὁ Παράδεισος κ' ἕνας καλὸς θεὸς ποὺ τὸν περιμένει, καιρὸ τώρα. Ὅστερα θυμῆθη πάλι τὰ παλῆά του: Ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ χωριὸ γεννήθηκε. Στὰ στενὰ σοκάκια του ἔτρεξε παιδί κ' ἔπειτα παντρέφτηκε κ' ἔγινε παπᾶς, — ἐδῶ θὰ πεθάνει ὅταν ἔρθει κι' αὐτουνοῦ ἡ ὥρα.

Σιγὰ σιγὰ ἀρχίζει ἡ λειτουργία καὶ τὰ λόγια τοῦ παπᾶ μόλις ἀκούγονται, γιατί εἶναι σὰ νὰ χάνονται μὲ τὸν μακριτὸ καιρὸ καὶ νᾶρχονται ἀπὸ τις λησμονημένες λειτουργίες νῶν περασμένων.

Ἀπὸ τὸ φράχτη, σήκωσε ψηλὰ τὸ κεφάλι του πάλι ἐκεῖνο τὸ βόϊδι καὶ τήραξε κατὰ δῶ. Μὰ πάλι δὲν κατάλαβε τίποτα κ' ἔσκυψε στὸ ντορδά. Ὁ Θεὸς ἔστησε τ' ἀφτί του μέσα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά κι' ἀφογκράζεται τῆ δέηση.

—Τὶ θέλουν πάλι ἀπὸ μένα οἱ ἄνθρωποι; λέει καὶ χαμογελᾶ λυπημένος. Ὅστερα κάτι συλλογιέται:—Νομίζουν πὼς ὅλα περνοῦν ἀπὸ τὸ χερί μου, ξαναλέει καὶ κουνᾷ τὸ κεφάλι του. Λημονᾶνε πὼς ἔχω νὰ παλέψω καὶ μὲ τοὺς δαιμόνους καὶ πὼς αὐτοὶ ναι περισσότεροὶ ἀπὸ μένα.

Μετὰ τῆ λειτουργία ἀρχισε ἡ λιτανεία· μπροστά πηγαίνει τὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγίας καὶ πιὸ πίσω ἔρχονται οἱ χωριανοὶ σκυφτοί, μὲ τὰ φτωγὰ κουρελιασμένα ρουχαλάκια τους κι' οἱ πιὸ πολλοὶ ξυπόλητοι. Ἀπ' ὅλους πιὸ γρήγορα πάνε τὰ παιδιά. Τρέχουν ἔμπρὸς στὸ εἰκόνισμα καὶ κάθε τόσο γυρίζουν νὰ ἰδοῦν τὴν Παναγίτσα τῆς Λέχουδας. Μὰ δὲ φαίνεται τίποτα, —τόσο παλῆά εἶναι ἡ τάβλα, μαυρισμένη ἀπὸ τὸ λιθάνι κι' ἀπὸ τὸν καιρὸ. Ποιὸς νὰ ξέρει κι' ὅλας ποῦ νὰ τὴν εἶχαν καταχωνιάσει στὰ παλῆά κείνα χρόνια, γιὰ νὰ τῆ γλυτώσουν ἀπὸ τὸν Τοῦρκο κι' ἀπὸ τοὺς ἀρβανίτες τοὺς Λαλαίους.

Ἐξαφνα, καθὼς πηγαίνουν ράχη ράχη κι' ἔφελνε ὁ παπᾶς χαμπηλά, ἀκούστηκε μιὰ φωνή!

—Ὄϊ ρὲ Γιῶργη Κόρκα! τσόβε γαιδούρ' ρὲ ἡ νούκε τσόβε; (τὸ θρήκεις τὸ γαιδούρι ρὲ ἡ δὲν τὸ θρήκεις;)

Εἶναι ὁ Νικολῆς ὁ Ποῦλος καὶ φωνάζει, ἀπὸ τὴν πέρα ράχη τοῦ Λιοπεσοῦ, σ' αὐτόνε ποὺ τὸν εἶπε Κόρκα, ἂν θρήκε τὴ γαιδουρίτσα του. Τὴν εἶχαν ἀποβραδὺς χαμένη καὶ τώρα ψάχναν

νὰ τῆ βροῦν. Στὸ δρόμο ὅμως ὁ Κόρκας ἔμπλεξε μὲ τῆ λιτανεία καὶ ξέμεινε μ' αὐτούς. Λησμονῆσε τὸ ζῶ καὶ τώρα εἶταν γονατιστὸς μὲ τοὺς ἄλλους καὶ παρακαλοῦσε κλαίοντας τὸ Θεὸ νὰ βρέξει. Ἐξαφνα ἐκεῖνη τῆ στιγμή θυμῆθηκε γιὰ τὶ δουλειὰ εἶχαν βγεῖ ὄξω. ἤρθε λοιπὸν κι' αὐτὸς κατάραχα καὶ κούνησε κατὰ πάνου τὸ κεφάλι του.

—Τσο! ἔκαμε, σὰ νᾶπε ὄχι.

—Τσόβε γαιδούρ' ρὲ ἡ νούκε τσόβε; φωνάζει πάλι ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν πέρα μεριά.

—Τσο! ξανάκανε ὁ Κόρκας καὶ κούνησε πάλι κατὰ πάνου τὸ κεφάλι του.

Ἐπειτα γονάτισε μαζί μὲ τοὺς ἄλλους κι' ἀρχισε πάλι νὰ παρακαλεῖ τὸ Θεό. Ὁ Ποῦλος ἀπελπίστηκε πὼς θὰ συνηνεθεῖ, ἀπὸ τὴν πέρα μεριά, μὲ τὸν Κόρκα καὶ τράβηξε νὰ βρεῖ μόνος του τὴ γαιδουρίτσα. Στὸ δρόμο ὅμως βαρέθηκε ψάχνοντας κ' ἔπεσε σ' ἕναν ἴσκιον νὰ ξεκουραστεῖ. Ὅπως εἶχε πέσει ἀνάσκελα κ' ἔβλεπε ἀπάνου, ψηλὰ στὸν οὐρανὸ, συλλογιόταν κατιτὶ γιὰ τὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Μιὰ στιγμή χαμογέλασε.

—Κερατοζωή! εἶπε μόνος του κ' ἔδγαλε λαθραῖο καπνὸ νὰ κάνει τσιγάρο.

Ἀπὸ συνήθεια, τέντωσε τὸ σακκουλάκι νὰ στρίψει κι' ἄλλος τσιγάρο, μὰ δὲν εἶταν κανεὶς ἄλλος παρέα του. Εἶταν μόνος. Μετὰ ἀνασηκώθηκε στόνα πλευρὸ καὶ τήραγε πρὸς τὰ δῶ ποὺ γινόταν ἡ δέηση.

Ἄραγε τί νᾶχε στὸ νοῦ του; Πάλι χαμογέλασε κ' ἔπειτα ἔπεσε ἀνάσκελα μὲ τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια ἀνοιχτά, βλέποντας ψηλά, ὅσο πιὸ πολὺ βαθεῖα μπορούσε τὸν ἄδειο καταγάλανον οὐρανὸ.

Πότε πότε, ἔφερνε τὸ τσιγάρο στὰ χεῖλια του κι' ἄφινε ἀπὸ τὸ στόμα νὰ φεύγει μιὰ μπουκουνιά καπνός. Χαμογελοῦσε κι' ὅμως δὲν εἶχε πάρει ἀκόμα εἶδηση πὼς εἶχε ἀρχίσει νὰ φυσάει ἕνας χαμπηλὸς ἀέρας καὶ πὼς ἀπάνου, κατὰ τὴ μεριά τῆς Φαλαμπουρίτσας, εἶχαν φανεῖ κάτι σύννεφα.

Ὁ νοῦς του εἶταν ἀκόμα σὲ τίποτα διάσελα, σὲ τίποτα λυγίσματα τῶν βουνῶν καὶ πιὸ χαμπηλά, στὰ λιανοχώραφα τοῦ κάμπου. Ἐπειτα ἔκλεισε τὰ μάτια του καὶ συλλογιόταν πὼς θὰ γινόταν ν' ἀνέδαζαν τὸ νερὸ τῆς ποταμιᾶς ὡς τὸ μικρὸ κάμπο τῆς Βαλάθρας. Κι' ὁ χαμπηλὸς ἀέρας, π' ὁ φυσοῦσε, ὀλοένα δυνάμωνε.

Ἀκόμα δὲν εἶχε γείρει καλὰ ὁ ἥλιος καὶ τὰ σύννεφα ἄπλωσαν, ψηλὰ ἀπὸ τὴν Κωνομαύρα κι' ἀπὸ τὴ Φλαμπουρίτσα, κατὰ ὄλες τίς μεριᾶς καὶ γιόμισαν τὸν οὐρανὸ.

Τὸ νερὸ ἔπεσε ἀκριβῶς στὴν ὥρα του καὶ τὰ χτήματα πήραν γρήγορα ἐπάνου τους. Ἄραγε ποιὸν ἀπ' ὅλους μας νᾶχε

λυπηθεί ο Θεός; Έβγα τώρα ν' αγναντέψεις από κει στον κάμ-
πο. Δέ χορταίνει το μάτι σου την πρασινάδα και λησιμονάς όλα
τά χτεσινά.—Μωρέ, νά μὴν εἶχα φέτο σπαρμένα και τὰ χέρσα!
λές.

Όσο για τὸ Θεό, γρήγορα ἔλοι τὸν λησιμόνησαν τώρα πού
δὲν τὸν ἔχουν ἀνάγκη. (΄Αειντε, ἀειντε, καὶ μένη χωριάτικη ψυ-
χή!) Μονάχα ὁ Ποῦλος θγαίνει ὀλοένα ἔξω και κάθεται ξάγναντα
στο ποτάμι. Ἀπὸ κει τηράει ὄλο τὸ κάμφο κάτου και θυμάται
τὸν καιφερό τὸν Γκουραῖτη. Συλλογιέται πῶς θά γίνει νά τρα-
θήξουν κατὰ δῶ τὸ νερό, νά πάψουν οἱ χωριάτες μιὰ μέρα νά κο-
ροῖδεύουν τὸ Θεό και νά τὰ ρίχνουν ὄλα ἀπάνου του.

Μιὰ στιγμή θυμήθη και τὴ γαῖδουρίτσα του. Ἄδικα ἔφαχε
κείνη τὴν ἡμέρα κ' ἔφαγε τὸν τόπο νά τὴ βρεῖ. Κάτι χωριανοί,
ἀπὸ κείνους πούχαν προσπέσει και παρακαλοῦσαν τὸ Θεό νά δρέ-
ξει, τὴν εἶχαν κλέψει ἀποβραδύς. Τὴν πῆγαν ὄλη νύχτα στὴ
Ντούσα και τὴν ἐπούλησαν κειπάνου για τρεῖς χιλιάδες δραχμές.

—Μωρέ, οὔτε τὸ σαμάρι και τὸ καπίστρι δὲν τοὺς πληρώσα-
νε! ἔκανε ὁ Ποῦλος κ' ἔφτυσε ἀνοιχτά.

Ἔστερα τὸ λησιμόνησε κ' αὐτὸ και συλλογίστη τ' ἄλλο:
Πῶς θ' ἀνεδώσουν ἀπάνου τὸ νερό, νά πιεῖ ὁ κάμπος και νά
χορτάσει.

ΟΙ ΜΕΡΕΣ φεύγουν ἢ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη. Σὰν χάντρες κομ-
πολογοιοῦ πέφτουν και χάνονται μέσ' στ' ἀπειρο. Ὅτι φεύ-
γει και χάνεται δὲν ἔρχεται πίσω κ' ὀλοένα ἔρχονται νέα πρά-
ματα νά πάρουν τὴ θέση τῶν παληῶν.

Οὔτε νά τὰ σκεφτεῖς δὲν προκάνεις. Μόνο συλλογιέται κα-
νεῖς πότε θά ψηθεῖ καλά ἢ σταφίδα νά τὴ σηκώσουν μιὰ ὠρα ἀρ-
χήτερα ἀπὸ τ' ἄλώνια και νά τὴν πᾶνε στὸν ἔμπορα. Θά γιομίσει
φέτο πάλι χρῆμα τὸ Παραδείσι.

Και τὰ παιδιὰ τοῦ Γιομπρέ τὸν παρακαλοῦνε νά τοὺς πάρει
ἕνα ντουφεκάκι.

—Θά σᾶς πάρω μωρέ, λέει. Θά σᾶς πάρω κ' ἀπόνια σου-
για μὲ φιλιτισένια λαθή! λέει πάλι και τὰ παιδιὰ δὲν ξέρουν
τὶ νά κάνουν ἀπὸ τὴ χαρὰ τους.

Φέτο, λέει, μὲ τὸ εισόδημα θ' ἀλλάξει και τὰ πατάρια στο
ταβάνι και τοῦ χρόνου, μὲ τὸ καλό, θ' ἀλλάξει και τὰ πατώματα.

Στὸ μεταξύ γίναν συμπεθεριά στὸν ἀπάνου μαχαλά και κει
πούλεγε ὁ Ζάρκος νά δάλει σῶγαμπρο, τώρα δίνει τὴν Ἀσήμω
του μακριά, στο Παναρίτι. Μωρὲ πῶς τὸ μετάνοιωσε! Μοναχοκό-
ρη τὴν εἶχε και νά τὴ στέλνει στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ κόσμου. Λέει

νά πάρει τὸ λόγο του πίσω, μὰ ἢ Ἀσήμω ἢ φοραδίτσα δὲν κρα-
τιέται. Μόνο τραγουδάει ἔξω στὴν αὐλή κ' ἐτοιμάζεται και πλέ-
νει τὰ ρούχα για τὸ πανηγύρι.

Κάτι ἄλλα κορίτσια, πού τὴν ἀκοῦν, τὴ ζηλεύουν και κρυ-
φοκυτᾶνε τὰ προικιά της νά ἴδουνε τίποτα παράξενο για νά τὴν
κουβεντιάσουν. Ἐπειτα, λένε πότε θάρθει κ' αὐτουνῶν ἢ σειρὰ
νά παντρεφτοῦνε κ' ἔχουν μιὰ παράξενη λαχτάρα, νά φύγουν ἀπὸ
τοὺς δικούς τους και νά πᾶνε νά ζήσουν στὴν ξενιτειά.

Τὸ βράδι, χάμου στὸν ἀργαλειό, ἢ Ἀσήμω τελειώνει τὸ κυ-
λήμι της. Ὅμως ὄλο τῆς φεύγουν οἱ κλωστὲς και μιὰ στιγμή
μπερδεύει τὸ στημόνι.

—Τὸ νοῦ σου Ἀσήμω! κάνει ἢ μάννα της και γυρίζει νά
ἴδει τὸ ὑφάδι. Πάλε τὸ μπερδεψες τὸ στημόνι.

—Ἐ, καλά μάννα! λέει αὐτὴ κ' ὁ νοῦς της πᾶει μακριὰ στο
Παναρίτι, στο γαμπρό.

Συλλογιέται τὸ γλέντι πού θά κάνει νειόνυφη και δὲν κρα-
τιέται, σὰν τὸ πεινασμένο ἄλογο μπρὸς στο παχνί. Ἐπειτα εἶναι
κ' αὐτὸ τὸ τραγουδάκι πού ἀκούγεται τώρα κάτου ἀπὸ τ' ἄλώ-
νια και τῆς σηκώνει τὰ μυαλά. Τὰ τριζόνια κρατοῦν τὸ ἴσο μέσ'
στὴ μοναξιά τῆς νύχτας και τ' ἀνύπαντρα κορίτσια συλλογιοῦνται,
πότε κάτι για τὰ περασμένα και πότε κάτι γι' αὐτὰ πῶναι νά
ρθοῦν.

Ὅλα λουφάζουν αὐτὴ τὴν ὠρα. Και μόνον μέσ' στα σκοῖνα,
μέσ' στὶς κουτσουπιές, ψάχνει ὁ γκιώνης νά βρεῖ τὸν ἀδερφό του.

—Ἀντών', Ἀντών'! φωνάζει και θέλει νά κλάψει πού δὲν
μπορεῖ νά τότε βρεῖ πουθενά.

Ἔστερα, κάτου ἀπὸ τὰ ποτιστικά, ἀκούγεται ὁ ἀγροφύλακας
πού πηγαίνει σιγὰ σιγὰ και ξαγρυπνᾷ. Καμμιά φορὰ σφυρίζει
μέσ' στὴ νύχτα και χουγιάζει τοὺς κλέφτες νά κάνουν πέρα ἀπὸ
τὰ ξένα χτήματα. Μὰ εἶναι ἀργά. Κάτι παιδιὰ ἀπ' τὸ Σούλι
μπήκαν προσῶρας στα κάτω περιβόλια και γιόμισαν δυὸ σακκιά
καλαμπόκια. Ἐπειτα βγήκαν κατάραχα και τώρα νάτα πούχουν
ἀνάψει φωτιά και ψένουν ντόντες. Μοσκοβόλησε ὁ ἀέρας ἀπ' τὰ
ψημένα ἀραποσίτια, μὰ ὁ ἀγροφύλακας θαριέται ν' ἀνεθεῖ ὡς ἐκει-
πάνου, νά κυνηγήσει τὰ παληόπαιδα. Μόνο σφύριξε πάλι μιὰ κ'
ἔπειτα κούμπωσε σφιχτὰ τὸ κοντογούνι του κ' ἔκατσε σ' ἕνα γού-
πατο. Μουρμούρισε κάτι χαμπηλά, ἕνα λυπητερό τραγουδάκι και
ξαπλώθηκε πίσω νά ξεκουραστεῖ. Κῦτταξε ψηλὰ τὸν οὐρανό, μὲ
τὰ πολλὰ πολλὰ λαμπερὰ ἀστεράκια του κ' ἔπειτα σῶπασε,—δὲν
τραγουδοῦσε πιά.

Κάτι συλλογιέται. Θά λέει πῶναι κ' ὄλας τριάντα πέντε
χρονῶν κ' ἀκόμα εἶναι ἔρημος και μοναχός. Ἄραγε θά παντρεφτεῖ

καμμιά φορά; λέει.—"Ερμη ζωή! έκανε μιὰ στιγμή και θυθί-
στη πάλι στη συλλογή του.

Στὸ μεταξύ ἄλλα παιδιὰ μπηχαν στὶς μηλιές. Γιομίζουσι τὶς τσέπες τους και τὸν κόρφο τους και τρώνε ὥσπου νὰ σκάσουν. Στὸ μεταξύ, ἀπὸ πάνου ὁ Θεὸς βλέπει ὅλα αὐτὰ κι' ἄλλους τοὺς λυπαταὶ και λέει πῶς νὰ τοὺς βοηθήσει κι' ἄλλους τοὺς γράφει σ' ἕνα χαρτί νὰ μὴ τοὺς λησμονήσει, γιατί πρέπει νὰ τιμωρηθοῦν.

Κάτι νυχτοπούλια χαμπήλωσαν και πέταξαν ἀπὸ δῶ κι' ὁ νυχτοφύλακας ποῦχε θυθιστεῖ στη συλλογή του ξαφνιαστήκε. Τὸν ἔχει πιάσει μιὰ λύπη.

—Δὲν τὸ χόρτασα τὸ γλέντι νειός; συλλογίστη κι' ἔπειτα γύρισε ἀπὸ κείνη τὴ μεριά!

Εἶχε κι' ὅλας λησμονήσει γιὰ τὴ δουλειὰ θρισκόταν ἐδῶ ἔξω αὐτὴ τὴν ὥρα. Καὶ συλλογιόταν ἄλλα πράματα. "Αχ, ὕπνε! "Εσὺ ποῦ λυπάσαι τοὺς ἀνθρώπους, ἔλα πάρε τον μιὰ στιγμή νὰ λησμονήσει. Νὰ λησμονήσει πῶς ἐπέρασαν τὰ χρόνια και δὲν τὰ κατάλαβε.

ΔΕΚΑΤΡΕΙΣ ἡμέρες κλειδωτές εἶναι ἀπὸ τότε ποῦ μπηκε ὁ Σεπτέμβρης. Πότε πέρασε κι' ὅλα τόσοσ καιρός! Τὶς προἄλλες ἤρθανε κ' οἱ συμπεθέροι ἀπὸ τὸ Παναρίτι και πήρανε τὴν "Ασήμω τοῦ Ζάρκου. Πάει κι' αὐτὴ. Τώρα λένε πότε νὰ σηκώσουνε τὸ εισόδημα, ποῦ λιιάζεται σ' ἁλώνια, νὰ ξοφλήσουνε τὸ γαμπρό, — γρήγορα προτοῦ ν' ἀρχίσουν οἱ τσακωμοί.

Οἱ μέρες περνοῦν κ' ἡ βραδυνὴ γαλήνη εἶναι ἄσωτη ἔξω σ' ἁλώνια. Χαίρεται ἡ ψυχὴ τ' ἀνθρώπου αὐτὸ τὸν καιρό, καθὼς κάθεται κι' ἀγναντεύει πέρα τὸν κάμπο κι' ἀπάνου του πλανιέται ἡ ἴδια γαλήνη κ' ἡ σιωπὴ ποῦ πλανιόνταν και τὸν παληὸ καιρό.

Χάμου σ' ἁλώνια κάθονται τὰ παιδιὰ. "Ενα ἔχει πιάσει και τραγουδάει χαμπηλά, τὸ παληὸ τραγουδάκι ποῦλεγε ἡ κυρούλα του ὅταν εἶταν ἀκόμα κορίτσι. "Ενας ἄλλος ἔχει γείρει στὸ πλάγι και κάτι θυμάται. "Η νοσταλγία τοῦ γιομίζει τὰ μάτια καθὼς ἀκούει αὐτὸ τὸ τραγουδάκι:—Νὰ ζοῦσε ἡ μάγνα μου! λέει και τὴ θυμάται τὴ καλὴ ποῦ εἶτανε και πῶς πέθανε τόσο νέα.

"Απὸ τὸ δρόμο πέρασε ἕνα κορίτσι κ' εἶπε καλησπέρα κατὰ δῶ. "Υστερα χάθηκε πίσω ἀπὸ τὶς κληματαριές και τὸ περπάτημά της εἶταν γεμάτο ἀπὸ μιὰ λαχτάρα, σὰ νὰθελε νὰ πετάξει. Νὰ πετάξει,—μὰ ποῦ νὰ πάει; Τὰ παιδιὰ τὴν κυττοῦσαν, ὥσπου πιά δὲ φαινόταν' και γύρισαν ἀπὸ δῶ.

—Στὸ Παναρίτι πάει ἡ "Ασήμω; ρώτησε ἕνας ἀπὸ κει και κάτι συλλογίστη.

—Στὸ Παναρίτι, εἶπε ἄλλος.

—Μωρέ, ποῦ στέλνει ὁ κόσμος τὰ παιδιὰ του! εἶπε πάλι ὁ πρῶτος και θυμήθηκε ποῦ τὴν ἤθελε ἀπὸ μικρὸς τὴν "Ασήμω, μὰ τώρα νὰ ποῦ τοῦ τὴν πήραν μακριὰ.

—Σοῦ τὰ πέρνει ὁ ξένος τὰ κορίτσα, στὴν ξενητεία; λέει ἕνας ἄλλος. "Αντε τώρα, πότε θὰ τὴν ξαναδοῦμε τὴν "Ασήμω.

—Τυχερό, τυχερό τοῦ καθενός! κάνει κι' ὁ ἀγροφύλακας ποῦταν μαζί με τὴν παρέα.

"Επειτα ἔσκυψε στὴ γῆ και θυμήθηκε τὴ δικὴ του τύχη. Τριανταπέντε χρονῶ γεμάτα! Κι' ἀκόμα ἔρημος και σκότεινος.

—Τυχερό, εἶπα! ἔκανε πάλι σὰ νὰ τῆπε στὸν ἑαυτὸ του και γύρισε ἀπὸ κει νὰ ρίξει μιὰ ματιὰ στὰ χτήματα.

Χαμπηλά στὸ δρόμο φάνηκαν κάτι ξένοι ποῦ ζύγωναν κατὰ δῶ. Κύτταξαν μιὰ στιγμή τὰ κορίτσια σ' ἁλώνια κ' ὕστερα πήρανε πάλι τὸ δρόμο. Κάτι εἶπαν μεταξύ τους μὰ δὲν ἀκούστηκε τί. Μόνο ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ξέμεινε κ' ἤρθε κατὰ δῶ.

—Γειά σας! εἶπε και κατέβασε τὸ δισάκκι ἀπὸ τὸν ὦμο και τ' ἀκούμπησε στὴ γῆ.

—Καλῶς τον! χαιρέτησαν ἀπ' τὴν παρέα οἱ ἄλλοι και τὸν κύτταξαν καλὰ καλὰ.

Βράδιαζε κι' ὁ ξένος κάθησε χάμου κ' ἔδγαλε ἀπὸ τὸ σακούλι του φωμὶ νὰ κολλατσίσει. Πέρα μακριὰ ὄλο θυθίζεται ὁ τόπος στὴ βραδυνὴ ἄχνα, θυθίζεται με τὶς σταφίδες και τὰ μακρυνὰ δέντρα. "Ολα γίνονται σὰν ψεύτικα και θαρρεῖς πῶς τώρα, σὲ λίγο, θὰ κινήσουν γιὰ κάποιον ταξίδι μακρυνὸ.

—Καλὰ εἶστε σεῖς δωπάνου, εἶπε ὁ ξένος και γύρισε νὰ ἰδεῖ τριγύρω.

—Καλὰ! εἶπε ἕνας. Οὔτε ἕνα ζευγάρι παπούτσα δὲ σώνομε. Κι' ὄξω στὰ θουνὰ δὲν ἔχει δουλειὰ.

—Οὔτε στὸν κάμπο; εἶπε ὁ ξένος.

Οἱ ἄλλοι, ποῦ προχώρησαν, κάθησαν μιὰ στιγμή στὴ ράχη και γύρισαν ἀπὸ κει νὰ ἰδοῦνε κάτω. "Επειτα σήκωσαν τὸ χέρι τους και κάρναν νόημα στὰ κορίτσα. Μιὰ σκάλιζε χειμωνιάτικα λάχανα και δὲν τοὺς εἶδε. Οἱ ἄλλες ὅμως σήκωσαν ψηλὰ τὸ χέρι τους και τοὺς χαιρέτησαν γελώντας.

—Δὲν εἶναι δικοί μου αὐτοί; ἔκανε ὁ ξένος κ' ἔδειξε με τὸ χέρι του αὐτοὺς ποῦκταναν νόημα στὰ κορίτσα.—Στὸ δρόμο σμιξαμε κι' ἀνεβαίναμε μαζί, εἶπε πάλι.

Σώπαιναν ὄλο και συλλογιόνταν τ' εἶναι τὸ τυχερό τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τ' ἄλλο παιδί, ποῦ ἀγαποῦσε τὴν "Ασήμω, εἶχε πιάσει κ' ἔλεγε πάλι χαμπηλά ἕνα τραγουδάκι γεμάτο νοσταλγία.

—Πάω για τὴ Λέχοβα ἐγώ, ξανάπε ὁ ξένος καὶ γύρισε νὰ ἰδεῖ ψηλά στὰ βουνά.

—Στὴ Λέχοβα; εἶπε ἕνας. Μακρὰ. Δὲ θὰ προκάνῃς νὰ βγεῖς ἀπάνου.

—Θὰ κονέφεις χαμπηλά, ἔκανε ὁ ἀγροφύλακας καὶ παραλίγο νὰ πεῖ:—Τυχερὸ, τυχερὸ τοῦ καθενός.

—Χαμπηλά; ἔχω δουλειὰ πρὶν ξημερώσει· λέει ὁ ξένος καὶ σηκώθηκε νὰ σαχτεῖ γρήγορα γιὰ νὰ κινήσει.—Θέλω νὰ βρῶ τὸν ἡγούμενο νὰ μιλήσουμε γιὰ τὰ μοναστηριακά, εἶπε κ' ἔσφιξε κάτι χαρτιά ποῦχε στὴν τσέπη του. Θὰ ὑπογράψουμε συμβόλαια· ἔκαμε καὶ διάστηχε πάλι.

Ψηλά, οἱ ἄλλοι ξένοι εἶχαν χαθεῖ κατὰ τὸ δρόμο τοῦ Κλημεντιοῦ καὶ τὰ κορίτσια εἶχαν λησμονηθεῖ κυττάζοντας κατὰ κεῖ. Θὰ συλλογιόνταν ἀκόμα τι μεγάλος πούναι ὁ κόσμος καὶ τι ἄσωτοι οἱ ἄνθρωποι του.

—Παλάθωσες μωρὴ Τσεδή; κάνει ἕνας καὶ γυρίζει κατὰ τὸ κορίτσι του. Ἄντε ἄντε παντρεῖά σου θυμήθηκε πάλι. Τήρα νὰ μαζώξεις τίς γίδες· εἶπε κ' ἔρριξε ἕνα σβῶλο στὰ ζωντανὰ πούχαν μπεῖ στὰ ξένα χτήματα.

—Μάζω τις γίδες Τσεδή, γιατί θὰ σοῦ κάνω πένακα! εἶπε κ' ὁ ἀγροφύλακας καὶ χαμογέλασε. —Τοῦλάχιστο νὰ τὴν εἶχα αὐτὴ γυναῖκα! εἶπε πάλι, ἀπὸ μέσα του καὶ τήνε κύτταξε στὰ πόδια, τὴ γερῆ ποῦ εἶτανε καὶ καλοφτιαγμένη. —Τριανταπέντε γιομάτα, συλλογίστηκε ἔπειτα, τὰ χρόνια του, καὶ σῶπασε.

Ὁ ξένος κύτταξε πάλι ψηλά στὰ διάσελα καὶ ρώτησε πόσο δρόμο ἔχει ὥσπου νὰ φτάσει στὴ Λέχοβα.

—Περπατηχτός; εἶπε ἕνας. Ἰσαμε τρεῖς ὥρες δρόμο.

—Οὐ! ἔκαμε ὁ ξένος. Τρεῖς ὥρες! καὶ διάστηχε νὰ προκάνει. Καθὼς τάζοταν νὰ κινήσει ἔρριξε πάλι μιὰ ματιὰ στ' ἀλῶνια. —Ἐχετε εἰσόδημα ἐσεῖς φέτο· εἶπε καὶ συλλογίστη τὸν κάμπο.

—Δὲν ὠφελεῖ· ἔκαμε ἄλλος. Τὸ καλὸ εἶναι σήμερα. Αὔριο ἔρχεται ἡ Τράπεζα καὶ τὰ μαζώνει ὅλα· εἶπε καὶ λογάρισε μὲ τὸ νοῦ του πόσα χρωστáει.

Τριανταπέντε χιλιάδες τὰ μετρητὰ κ' ἄσε τὸ θειάφι καὶ τὸ χαλκό.

—Δὲ θὰ δοῦμε μιὰν ἄσπρη μέρα· ἔκαμε ὁ ἴδιος καὶ συλλογίστηκε ποῦχε καὶ κορίτσι ἀνύπαντρο στὸ σπίτι. Οὐχ! ἔκαμε ἔπειτα, καὶ σήκωσε τὸ χέρι νὰ διώξει κάτι ποῦχε στὴ σκέψη του.

—Ἄμ, ὁ κάμπος; εἶπε ὁ ξένος. Σὲ ξεγελάει ὁ πλοῦτος του. Κι' αὐτὸς ξένος εἶναι.

—Ἐένος! ἔκαμε ὁ ἄλλος κ' ἀναστέναξε.

—Μωρέ, συλλογιέμαι νὰ πάρει κανεὶς τὰ μάτια του καὶ νὰ φύγει ἀπὸ δῶ· εἶπε ὁ ἀγροφύλακας.

—Καὶ ποῦ νὰ πᾶς; ἔκαμε ὁ ξένος.

Ἄλθθεια καὶ ποῦ νὰ πᾶς; Στὴν πόλη δὲν ἔχει δουλειά, κ' ὄλο μαζώνεται κόσμος, μαζώνεται ἀπ' ὅλες τίς μεριές. Νὰ ἰδοῦμε τι θὰ κάνει κ' αὐτός.—Τυχερὸ τοῦ καθενός! εἶπε πάλι ὁ ἀγροφύλακας καὶ ζήτησε τσιγάρο. Τοῦδωσαν καὶ ἄναψε.

—Σὰ νὰ δρόσισε ἀπόψε, εἶπε ὁ ξένος καὶ γύρισε νὰ ἰδεῖ κατὰ τὴ Φλαμπουρίτσα.

—Μωρέ, τῆς βροχῆς εἶναι ὁ καιρός! εἶπε κ' ἔσκυψε, ζεῦτηκε τὸ σακκούλι του καὶ χαιρέτησε: —Καλὸ βράδι, εἶπε καὶ κίνησε.

—Καλὸ βράδι!

Στὸ σταυροδρόμι, ἀντὶ νὰ πάρει τὸ δρόμο τοῦ Λιοπεσοῦ πῆρε τὸν ἄλλο ποῦ πάει στὴ Βελλίνα.—Ἐ, πατριώτη! φωνάζει ἕνας. Ἀπὸ τὸν ἄλλο δρόμο κάνε γιὰ τὴ Λέχοβα· καὶ τοῦ δείχνει ποῦ νὰ πάει. Ὁ ξένος γύρισε πίσω καὶ πῆρε τὸν ἄλλο δρόμο. Ἀπὸ ψηλά σήκωσε κ' αὐτὸς τὸ χέρι του καὶ χαιρέτησε. Ἐπειτα χάθηκε μὲς' στὶς κουτσουπιές καὶ τίς κουμαριές ποῦ εἶχαν ἀρχίσει νὰ κοκκινίζουν.

Ὁλοένα βράδιαζε κ' ἕνα ἕνα ἄναβαν ψηλά στὸν οὐρανὸ τ' ἀστεράκια του. Πάλι ἔπεφτε καὶ γινόταν ἀβάσταγη ἐκείνη ἡ βραδινὴ μοναξιά τῆς ἐξοχῆς.

—Μωρὲ δὲν τὸν ρωτήσαμε οὔτε τ' ὄνομά του· εἶπε ὁ ἀγροφύλακας κ' ἀνακλαδίστηκε. —Ἄντε, καιρός νὰ πηγαίνουμε κ' ἐμεῖς γιὰ τὰ ποτιστικά· ἔκαμε πάλι καὶ σηκώθηκε βαρετὸς νὰ κινήσει γιὰ κάτω.

Στὸ δρόμο, καθὼς πῆγαινε, συλλογιόταν ἄλλη μιὰ φορὰ τι εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ μετὰ ἔπιασε ἕνα τραγουδάκι καὶ τῷλεγε σιγανά, μέσα στὴ βραδινὴ εἰρήνη τοῦ κάμπου. Ἡ δροσὰ ὀλοένα μεγάλωνε, ὅμως ὁ οὐρανὸς εἶταν πεντακάθαρος καὶ τίποτα δὲν προμηνοῦσε πῶς ὁ ξένος εἶχε δίκιο, — πουθενὰ δὲ φαινόταν βροχὴ.

Ἐνας ἀπὸ τὴν παρέα εἶπε νὰ πῆγαιναν κ' αὐτοὶ στὰ ποτιστικά γιὰ καλαμπόκια. Μὰ οἱ ἄλλοι θαριόνταν. Μερικοὶ μάλιστα εἶταν ξαπλωμένοι στὰ στρωσίδια καὶ τώρα πάλευαν νὰ κοιμηθοῦν. Οἱ ξενόχτηδες σκόρπισαν κ' ἄλλος πάει ν' ἀνταμώσει ἕνα κορίτσι χαμπηλά, ἄλλος πλαγιέται χωρὶς σκοπὸ μὲς' στὶς σταφίδες καὶ σφυρίζει κάτι κ' ἄλλοι πῆγανε σ' ἕνα καλύβι γὰ παίξουν τράπουλα.

—Μωρὲ, θὰ πουντιάσουν αὐτοὶ ποῦπεσαν ὄζω γὰ κοιμηθοῦν· ἔκαμε ἕνας κ' ἔχωσε τὰ χέρια του στὶς τσέπες νὰ ζεσταθεῖ.

—Κάπου θάχει βρέξει, στά Ντουσοχώρια, είπε ένας άλλος και γύρισε νά ιδεί κατά τή Φλαμπουρίτσα.

Τίποτα! Ο ούρανός ελαμπε και βροχή δὲ φαινόταν ἀπὸ πουθενά. Ἐναν ἕναν τὸν παίρνει ὁ ὕπνος κι' ἄλλοι ἀφίνονται μ' ἐμπιστοσύνη σ' αὐτόν, σὰν ἀπάνου ψηλά στὸν οὐρανὸ νὰ ξαγρυπνᾷ γιὰ ἔλους μας ὁ Θεός.

Ἦσυχία. Μόνον κάπου κάπου ξεκόβεις κανέναν πὸν νυχτοπερπατᾷ ἢ ἀκούς τίποτα ζωντανὰ πὸν μπερδεύονται στὴν τριχιά τους κ' ὕστερα χαρχουλεύουν μὲς' στὰ ξένα χτήματα. Ἐπειτα ξανά ἡ νύχτα. Αὐτὴ ἡ μεγάλη μυστηριακὴ νύχτα τοῦ φθινοπώρου, μὲ τὰ πολλὰ πολλὰ λαμπερὰ ἀστεράκια της, πὸν μιὰ προμηνᾷ τὴ ζωὴ καὶ μιὰ τὸ θάνατο.

Εἴταν περασμένα μεσάνυχτα καὶ μὲς' στὰ καλύδια ἔλοι κοιμόνταν ἡσυχά. Μακρυσά, κάτι σκυλιὰ γαύγιζαν καὶ γινόταν φασαρία, σὰ νᾶχαν πιάσει κάποιον κλέφτη στὰ ποτιστικά.

Ἐξαφνὰ, μὲς' στὸ καλύδι, στριφογυρίζει ἕνας στὰ στρωσιδία του καὶ βογγάει. Κἀτι ἄσκημο ὄνειρο θὰ δλέπει, κἀτι τὸν πλάκωνει ἀπὸ πάνου καὶ τὸν ἔχει πιάσει στὸ λαιμό.

Στὴν ἀρχὴ δλέπει ὅτι τάχα εἶναι μέσα σ' ἕνα μεγάλο καράδι καὶ ταξιδεύουν στὴν ἀνοιχτὴ θάλασσα. Εἶναι πολὺ δημοφά καὶ παρ' ὅτι ταξιδεύει πρώτη φορά στὴ ζωὴ του δὲ φοβᾶται καθόλου. Ὡ, ποτὲ δὲν πίστευε πὼς θὰ εἶχε τόσα θέληγητρα ἕνα θαλασσινὸ ταξίδι. Ἐπειτὰ ἄνωγεται μεγάλα κύματα, ὁ ἀέρας ξεσκίζει τὰ πανιά καὶ τὰ μικρὰ ναυτόπουλα τὰ σαρώνει ἢ θάλασσα ἀπὸ τὴν κουραστή. Στὸ τέλος ἕνας μεγάλος κεραυνὸς πέφτει ἐπάνω στὸ καράδι καὶ τὸ σκίζει στὰ δύο.

Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ξύπνησε. Ἐξω φώναζαν οἱ χωριανοὶ καὶ τρέχανε γρήγορα νὰ μποῦν στὰ καλύδια. Ἀνασηκώθηκε λιγάκι στὸν ἀγκώνα καὶ κύτταξε κατὰ τὴν πόρτα. Ἐνας τοῦ φώναξε: —Ἄντε, Τάση Ζαρουχλιώτη! Ἐπιάσε κι' ἔλας ἢ μπόρα κ' ἐσὺ κοιμᾶσαι ἀκόμα;

Εἶχε ἀρχίσει ἀπότομα ἡ βροχὴ καὶ τώρα ἔλο δυνάμωνε· εἴταν σὰ νᾶχαν ἀνοίξει οἱ καταράχτες τ' οὐρανοῦ καὶ μὲς' στὴν πυκνὴ βροχὴ μόνον ἡ φωνὴ τῶν παιδιῶν ἀκουγόταν ἀπ' τ' ἄλωνα.

—Ἄλα μπρέε, ἄλα μπρέε, στὰ πανιά!

Ἡ βροχὴ ἔλο δυνάμωνε κι' ὁ ἀέρας σφύριζε μὲς' στὰ καλύδια καὶ στὰ δέντρα καὶ φαινόταν πὼς ἤθελε νὰ τὰ ξεριζώσει ἔλα. Μὰ πότε πότε, ἀνάμεσα στὰ σφυρίγματά του, ἔφερε καὶ τὴ φωνὴ τῶν παιδιῶν: —«Ἄλα μπρέε, ἄλα μπρέε στὰ πανιάα!».

Φώναζαν καὶ τρέχαν οἱ χωριανοὶ νὰ κρατήσουν στ' ἄλωνα μὲ τὰ δόντια τους τὰ σταφιδόπανα, γιὰ νὰ μὴν τὰ πάρει ἢ μπόρα. Κ' ἔπειτα ἀκουγόταν καὶ τὰ σκυλιὰ καὶ τὰ θώδια πὸν φώναζαν λυ-

πητερὰ, καὶ τ' ἄλλα ζωντανὰ πούχαν λησμονηθεῖ στὰ λειβάδια καὶ τώρα θὰ τᾶπαιρνε τὸ νερό. Ὡ, αὐτὴ ἡ στιγμὴ εἴταν σὰν τὰ παλαιὰ χρόνια, ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἴταν ὀλομόναχος στὸ δάσος κ' εἴταν ἀκόμα ζούδι καὶ δὲν εἶχε ὄπλα νὰ χτυπηθεῖ μὲ τὰ θηρία τοῦ λόγγου.

Ἀστράφτει κ' ὕστερα πέφτει γρήγορα ὁ κεραυνὸς κι' ὁ ἀέρας κουνάει συθέμελα τὰ καλύδια. —Θεέ μου, λυπήσου τὸ χωριὸ μας! λέει ἕνας καὶ κάνει τὸ σταυρὸ του. Ἐνας ἄλλος γυρίζει κάθε τόσο καὶ τηράει φοβισμένα ὀλοτρόγυρα καὶ μετράει τὰ παιδιὰ του ἂν εἶναι σωστά. —Ἐνα, δύο... πέντε, κάνει καὶ τὰ φάχνει ἕνα ἕνα. Αὐτὰ στριμύχγονται κοντὰ του καὶ τὸν κρατᾶνε σφιχτὰ ἀπὸ τὰ πόδια.

Ὅσο πᾶει ψηλώνει τὸ νερὸ στὸ ξεροπόταμο καὶ τὸ βογγητὸ του εἶναι σὰ νὰ βγαίνει μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς γῆς. Σήμερα ἔλα θὰ τὰ πάρει τὸ νερὸ μαζὶ του καὶ θὰ τὰ πᾶει κάτου, στὴ μεγάλη θάλασσα· καὶ τίς σταφίδες καὶ τὰ πανιά μας κ' ὕστερα μέσα ἀπὸ τίποτα καψοκάλυθα θὰ σαρώσει καὶ τὰ ζωντανὰ μας. Ἀπὸ μιὰ μεριά εἶναι κ' ἡ Τράπεζα. —Θεέ μου λυπήσου τὸ χωριὸ μας! κάνει πάλι ἐκεῖνος ὁ γέρος καὶ σταυροκοπιέται μὲς' στὴ νύχτα.

Πότε πότε πέφτει κανένας κεραυνὸς καὶ φωτίζει τὴ νύχτα. Πότε πέφτει μὲς' στὸ ποτάμι καὶ πότε κάτου στίς ἐλῆς ἢ σὲ κανένα ψηλὸ δέντρο καὶ τὸ σκίζει στὴ μέση. Κ' ὕστερα ἀρχίζει πάλι ἡ βροχὴ κι' ὁ ἀέρας, πὸν τὴ σπρώχνει νὰ πέσει μὲ δύναμη στὴ γῆ. Κάθε φορά, πὸν ἀστράφτει ἢ πέφτει κανένας κεραυνός, σκύβουν ἔτσι μὲς' ἀπ τὰ καλύδια νὰ ἴδουν κατὰ τ' ἄλωνα. Μὰ δὲν προφταίνουν. Γιατὶ μιὰ στιγμὴ μόνον φωτίζεται ἡ νύχτα κ' ἔπειτα πάλι τὸ ἴδιο σκοτάδι καὶ τὸ νερό. Ἐνα γυμνὸ ἄκαρδο χέρι πὸν σαρώνει τὴ γῆ καὶ δὲ λογαριάζει τὸν κόπο τ' ἀνθρώπου.

—Σάματι ὁ ἄνθρωπος νὰ χρωστᾶει τίποτα τοῦ Θεοῦ! λέει ἕνας ἔξαφνα πὸν σῶπαινε τόσην ὥρα καὶ κἀτι συλλογιόταν.

—Μὴ βλαστημᾷς Πούλο, γυρίζει ἕνας ἄλλος καὶ τοῦ λέει. Σῶπα! λέει πάλι.

Στὸ μεταξὺ ὁ ἄλλος μὲ τὰ παιδιὰ τὰ μετράει πάλι καὶ τὰ φάχνει πάνου στὰ κεφάλια τους.

—Ἐδῶ! τοὺς λέει καὶ τὰ σφίγγει ἀπάνου του μὴπως τοῦ ξεφύγει κανένα.

Ὁ νοὺς καθενὸς πλανιέται μὲς' στὴ βροχὴ καὶ πᾶει πέρα στ' ἄλωνα του. —Θεέ μου, λέει, ἄς κρατήσουν τὰ πανιά μου! κι' ἔλο ἐλπίζουν πὼς τάχα θὰ τοὺς λυπηθεῖ ὁ Θεός.

Σωπαίνουν. Ἐπειτα ἕνας ἀπὸ τὸ βάθος τῆς καλύδας ζητάει σπύρτα γιὰ ν' ἀνάψει τσιγάρο κ' ἕνας ἄλλος ρωτᾶει τί νᾶγινε ἐκεῖνος ὁ ξένος, πὸν πέρασε ἀπο βραδὺς στὸ χωριό. —Θᾶχει φτά-

σει κι' ἔλας στὴ Λέχοβα, λέει κάποιος.— Οὐ, ἀλλιῶς θὰ τὸν ἐκαιγαν οἱ κεραυνοὶ στὸ δρόμο.

—Μπᾶ, κάπου θὰ χωνόταν προσώρας, εἶτε στίς σπηλιές τῆς Κουγέρας ἢ καὶ στὸ μύλο τοῦ Μελησκιᾶ, εἶπε ὁ πρῶτος.

Ἦστερα πάλι σώπασαν. Ἀφογκραζόνταν ἐκεῖνο τὸ γυμνὸ χέρι, ποῦ σαρώνει τὴ γῆ, τσακίζει τὰ δέντρα καὶ γκρεμίζει ὅποιο βράχο τοῦ κάνει γούστο. Τὰ νερὰ ἔλο ἀνεβαίνουν, ἀνεβαίνουν· καὶ μέσ' στὴ νύχτα, τὸ φοβερὸ μουγγητὸ τους ἀκούγεται κάτω στὰ ξεροπόταμο. Καμμιά φορά, μόλις καταλαγιάζει λιγάκι τὸ νερὸ, ἀκούγονται ἀπὸ τίποτα διπλανὰ καλύβια καὶ τὰ βόδια, ποῦ μουγγανίζουν λυπητερά.

Κάποιος κλαίει μέσ' στὸ κάλυδι.— Τάση! τοῦ λέει ἕνας ἀπὸ κεῖ καὶ πάει κοντά του.— Ἐ, καϋμένη Ζαρουχλιώτη! κάνει πάλι καὶ θέλει νὰ σκύψει, νὰ τὸν ἀγκαλιάσει μεσ' στὰ χέρια του.

— Δὲ μᾶς λυπάται ὁ Θεός! ἔκαμε πάλι ὁ Ποῦλος κ' ἔσκυψε χάμου στὸ Ζαρουχλιώτη.— Σώπα Τάση, εἶπε πάλι, εἴμαστε ἐμεῖς ἐδῶ.

Αὐτὸς χαμπηλώνει ἀκόμα τὸ κεφάλι του καὶ σιγὰ σιγὰ κονταίνει τὸ κᾶμμα. Ἄχ, συλλογιέται τὴ σταφιδοῦλα του, ποῦ εἶταν ἔριζα στὸ ποτάμι καὶ τώρα θὰ τὴν ταξιδεύει τὸ νερὸ στὴ θάλασσα. Οἱ ἄλλοι γύρισαν πάλι ἀπὸ κεῖ. Κ' ἡ βροχὴ ὀλοένα δυναμώνει καὶ δὲ λέει νὰ σταματήσει, νὰ λυπηθεῖ τοὺς χωριανούς.

Ὁ Ζαρουχλιώτης σάλεψε καὶ σήκωσε τὸ κεφάλι του νὰ ἰδεῖ κάτι ἔξω. Ἐπειτα τίναξε πίσω τὸ ἡλιοκαμένο κεφάλι του κ' ἔπεσε κατὰ τὴν πόρτα. Μιὰ στιγμή μόνο δίστασε καὶ πιάστηκε μὲ τὰ δυὸ χοντρά του χέρια ἀπὸ τὰ δοκάρια. Ἦστερα ὅμως πήδησε ὄξω στὸ νερὸ κι' ὥσπου νὰ καταλάβουν οἱ ἄλλοι τί ἔκανε, τὸν ἔχασαν ἀπὸ τὰ μάτια τους. Πήγαινε κάτω στ' ἄλώνια του νὰ ἰδεῖ τί ἔκανε ἢ βροχὴ. Ἄχ, ἔχει κοτζάμ φαμελιά, πέντε παιδιά, νὰ θρέψει στὸ σπίτι. Ἐχει ἀκόμα γυναίκα καὶ γρηὰ μάννα γιὰ νὰ νιαστεῖ καὶ νὰ ταῖσει.

Ἐνας κεραυνὸς φώτισε τὴ γῆ. Καὶ κοντὰ φάνηκε ὁ Ζαρουχλιώτης ποῦτρεχε στ' ἄλώνια του. Γρήγορα ὅμως ἐχάθη κι' αὐτὸς μέσ' στὸ νερὸ καὶ δὲ φαινόταν ἄλλο παρ' ὅτι εἶχε ἀνάψει πυρκαγιὰ μέσ' στὸ δάσος καὶ τώρα καιγόταν οἱ ὄξες καὶ τὰ δέντρα.

Πέρασε πολλὴ ὥρα κ' ἔπειτα ἡ βροχὴ ἄρχισε νὰ σώνεται κ' ἡ μπόρα τραβιόταν σιγὰ σιγὰ κατὰ τὰ Μποζικοχώρια. Γλυκοχάραμα! κι' ὁ οὐρανὸς εἶναι γαλάζιος, ἀχνὸς κι' ἔλα εἶναι πολὺ ὁμορφα μετὰ τὴ βροχὴ. Μόνον τὰ πλημμυρισμένα μέρη καὶ τὸ ξεροπόταμο, ποῦ βογγάει φορτωμένο, προδίδουν τί ἔγινε χτὲς τὴ νύχτα.

Οἱ χωριανοὶ σκόρπισαν γύρω στ' ἄλώνια τους καὶ τώρα κάθονται μὲ σταυρωμένα χέρια καὶ βλέπουν γύρω. Γυαλί τ' ἄλώνια τους! κ' οἱ γυναῖκες κάθονται ἀπόμερα καὶ μοιρολογᾶνε. Κάτι ἄλλες τραβᾶν τὰ μαλλιά τους καὶ ψάχνουν νὰ βροῦνε τίποτα τριχιές ἢ ὅτι ἄλλο ἔμεινε καὶ δὲν τὸ πήρε τὸ νερὸ.

Ἀπάνου ἀπ' ἔλα αὐτὰ λάμπει ψηλὰ στὸν οὐρανὸ ὁ ἥλιος καὶ φωτίζει ἔλα τὰ πράγματα προσπαθώντας νὰ τὰ κάνει χαρούμενα. Παφνικά σου φαίνεται πὼς πλανιέται ἀκόμα στὸν ἀγέρα ἐκεῖνο τὸ λυπηρὸ ἀναφυλλητὸ τοῦ Ζαρουχλιώτη.

Ἦστερα λάμπει πάλι ὁ ἥλιος κ' εἶναι πολὺ ὁμορφα, καθὼς πετάνε τὰ πουλιὰ χαμπηλὰ καὶ ψάχνουν πάνου ἀπ' τὰ νερὰ νὰ βροῦν κάτι, νὰ τσιμπήσουν.

Κατὰ τίς ἐννιά φάνηκε ἀπὸ μακριὰ ὁ Γιομπρές. Ἐρχόταν ζαλωμένος μὲ κάτι τριχιές καὶ πάταγε σὰ μεθυσμένος μέσ' στὰ νερά,—χωρὶς νὰ νιάζεται.

Εἶχε κατέβει ἀποβραδὸς στὸ Κιάτο νὰ τ' ἀγοράσει καὶ τώρα, ποῦ γύριζε πάλι, φαινόταν πολὺ κουρασμένος.— Δὲ μᾶς λυπᾶται ἐμᾶς ὁ θεός, εἶχε πεῖ χτὲ βράδι ὁ Ποῦλος καὶ τώρα σὰ νὰ συλλογιόταν πάλι τὰ ἴδια κι' ὁ Γιομπρές. Ἐπειτα, καθὼς ἐμπήκε στὴν αὐλόπορτα, γύρισε νὰ ἰδεῖ κατὰ τὴ μεριά ποῦταν τὰ ζωντανά. Ἐτρωγαν πρᾶα στὸ παχνὶ καὶ πότε πότε σταμάταγαν, σὰ κάτι νὰ συλλογιόνταν.— Τοῦλάχιστον σώθηκαν αὐτά, εἶπε ὁ Γιομπρές κ' ἔπειτα ἔβριξε μιὰ ματιὰ στὴ φαμελιά του καὶ δὲ μίλησε,— ὅμως κάτι ρώτησε.

Οἱ ἄλλοι ἔσκυψαν τὰ κεφάλια τους καὶ πάλι σώπασαν, ὅμως εἶταν σὰ ν' ἀπάντησαν σ' ὅτι τοὺς ρώτησε. Μετὰ ὁ Γιομπρές ξεζαλώθηκε τοὺς χαλκάδες καὶ τὴν τριχιὰ κ' ἔμεινε μιὰ στιγμή κρατώντας τα ἔτσι μέσ' στὰ χέρια. Κι' ὅσο τὰ κρατοῦσε συλλογιόταν τὴ στάφιδα του καὶ τὰ πανιά του, ποῦ ταξίδευαν τώρα στὴν ἀνοιχτὴ θάλασσα. Ἄχ, ποῦ νᾶξερε πὼς μαζί μ' αὐτὰ θὰ ταξίδευε τώρα καὶ τὸ κορμάκι τοῦ φίλου του, τοῦ Ζαρουχλιώτη.

Ἐπειτα ἔδωσε μιὰ καὶ πέταξε τίς τριχιές ἀπὸ κεῖ μεριά. Τὶς κύτταξε μιὰ στιγμή ἔτσι πεταμένες καὶ μετὰ πήγε στὴν ἄκρη στὸ χαγιατί. Κάθησε σ' ἕνα σκαμνί, ἀκούμπησε τοὺς ἀγκῶνες στὰ γόνατά του κ' ἔβριξε τὸ κεφάλι μέσ' στὰ χέρια του.

Τὰ ζωντανὰ ἔτρωγαν ἤσυχα κάτω στὴν αὐλὴ καὶ πότε πότε σήκωναν τὸ κεφάλι τους ψηλά, σὰ νᾶθελαν νὰ ἰδοῦν κάτι στὸ χαγιατί. Πιὸ κεῖ εἶταν τ' ἀπίστωμα πεταμένο τὸ σαμάρι τοῦ Ψαρή τους κι' ἀπάνου του εἶταν ἀνεβασμένες κάτι κόττες καὶ φειριζόνταν στὸν ἥλιο.

Ὁ πατέρας ὅσο πάει κουμπουριάζει καὶ γέρνει μέσ' στὰ χέ-

ρια του,—κάτι πολύ δυσάρεστο συλλογιέται. Μὰ ἔξαφνα γυρίζει κατὰ δῶ ἢ γελάδα του καὶ μουγγανίζει χαρούμενα, σὰ νὰ λέει καλημέρα στὸ Γιομπρέ. Αὐτὸς σηκώνει τὸ κεφάλι του καὶ τὴν κυττάζει μαλακά.

Ἐκείνη τῆ στιγμή τὸν ζύγωσε ὁ μικρὸς του γιὸς κ' ἤθελε κάτι νὰ τοῦ πεῖ. Ὅμως ἐκεῖνος ἔσκυψε πάλι κάτω,—δὲν τὸ χώραγε ὁ νοῦς του πὼς φέτο θὰ ξεπουλήσουν τὸ περιβόλι τους.

—Πατέρα, λέει ὁ γιὸς του, νὰ πᾶμε στὴν ἐκκλησιά μὲ τὸν Ἀλέξη; καὶ σκύβει ν' ἀκούσει τί θὰ τοῦ εἰπεῖ ὁ πατέρας του.

Εἶναι ἀνήμερα τοῦ Σταυροῦ. Κι' ὁ πατέρας σηκώνει πάλι τὸ κεφάλι του καὶ τοὺς κυττάζει ἀφηρημένος μιά. Κάτι ἄλλο συλλογιέται, κι' ἔπειτα σκύβει μέσ' στὶς χοῦφτες του νὰ λησμονηθεῖ.

—Τραβάτε, λέει μόνο ξερὰ κι' αὐτὸ εἶχε πολλὴ ἀπελπισία.

Εἶναι μιὰ λαμπρὴ φθινοπωρινὴ ἡμέρα κ' ἡ γῆ φαίνεται πὼς γρήγορα θὰ στεγνώσει. Ὅμως ὁ Γιομπρέ, μαζί μὲ τὸν Ψαρή πὸς φάφησε πέρσι καὶ τὴ χαμένη σταφίδα του, συλλογιέται καὶ τὸ περιβόλι του—σὲ ποιὸν νὰ τὸ πουλήσει φέτο;

Ἦστερα, πέρα ἀπὸ τὴ Μεταμόρφωση, σημαίνει χαρούμενα ἢ καμπάνα κ' ἡ φωνὴ της σκορπίζεται ψηλά, στὸν ἀχνὸ οὐρανό. Οἱ χωριάτες πάνε πέρα δῶθε στὰ πλημμυρισμένα μέρη κ' ἀνασκαλεύουν μέσ' στὰ χαλάσματα. Ἄλλος κρατάει στὸν ὦμο του μιὰ σανίδα, ἄλλος ἓνα καζάνι ἢ κανένα σαμάρι ἀπὸ τὸ ζό του,—δ,τι ἀπόμεινε τοῦ καθ' ἑνός.

Μόνον ὁ ἥλιος φαίνεται νὰ μὴ νιάζεται γιὰ τίποτα καὶ λάμπει σήμερα παράξενα πάνου ἀπὸ τὰ πλημμυρισμένα μέρη καὶ τὴ μαύρη ἀπελπισία τοῦ ἀνθρώπου.

ΑΣΤΕΡΗΣ ΚΟΒΒΑΤΖΗΣ.

ΑΙΣΙΟΦΡΟΣΥΝΗ

ΑΠΟ καιρὸ σὲ καιρὸ ἡ πόρτα ἀνοίγει καὶ φέρνει πιὸ ξελαγαρισμένη τὴ χαμένη διμιλία τοῦ πιάνου. Μιὰ φωνὴ στὸ μακρυνὸ δωμάτιο μόλις τολμάει νὰ τραγουδήσει τὴ χαρὰ. Μοιάζει σὰν προσευχὴ καὶ σὰν ἱεσία, εἶναι σὰν χαιρετισμὸς καὶ σὰ γονυκλισία μπροστὰ στὴ μεγαλοφυχία τοῦ καλοῦ Θεοῦ. Καὶ μὲ τὸ ἄνοιγμα τῆς πόρτας εἰσχωρεῖ, σὰ μιὰ ἀόρατη παρουσία, ἓνα ρεῦμα ψυχρὸ πὸν ἀναγκάζει τὸν παππού, ὄλο ἔγνοια καὶ προφύλαξη, νὰ γυρίζει καὶ ν' ἀλλάζει θέση. Καθὼς μοῦ δίνονταν ἡ εὐκαιρία νὰ τὸν προσέχω, μπορούσα νὰ ξεχωρίζω ὄλες τὶς γραμμὲς τοῦ προσώπου του. Τὸν φέρνω τώρα στὴ μνήμη μου, καὶ ξανασυνθέτω μέσα μου τὸν ἀνθρωπο μὲ τὸ στεγνὸ πρόσωπο, τ' ἀφθονα γκρίζα μαλλιά του, κάπως ἀτημέλητα, καὶ τὸ ὄνειροπόλο βλέμμα του, πὸν ἀποκοῦσε ξαφνικὰ μιὰν ὀρηκτικότητα καθὼς πήγαινε νὰ ἐπιβάλει σὲ ὀρισμένα ζητήματα τὴ γνώμη του. Θαορῶ πὼς ἐπαναλαμβάνεται κοντά μου ἡ ἠχὴ τῆς ἀπλῆς δίχως καμμιὰ γλυκύτερα φωνῆς του, σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς πιὸ χαρακτηριστικὲς στιγμὲς: τότε πὸν πρόφερε κείνες τὶς ἀπλές, τὶς ἀτέλειωτες, καὶ τόσο αὐθόρμητα καλοβαλμένες σὲ κάθε περίπτωση παρομιῆς. Οἱ κινήσεις του ἦταν εὐλαχιστές. Οἱ τρόποι του ἔδειχναν μιὰ σοβαρότητα ἐπιβλητικὴ καὶ μιὰν αὐτοκρατορία. Πλησίαζε τὴ θεομάστρα, διάβαζε, ἢ καλύτερα, συλλάβιζε τὶς ἀράδες τῆς Καινῆς Διαθήκης· κι' ἀπὸ τὰ βαμμένα κι' ἀτροφικὰ δόντια ξεχώριζαν μέσ' στὴ σιωπῇ τὰ «σίγμα», σὲ βαθμὸ πὸν συγγέονταν μὲ τὸ μονομορητὸ ἀπ' τὰ κανσόξυλα στὸ θόλο τῆς θεομάστρας. Τὸ μέρδεμα κ' ἡ ἐπαναληψὴ τους ἄφηναν τὴν ἐντύπωση πὼς ἡ θεομάστρα εἶχε προικιστεῖ μὲ τὴν παράξενη ἱκανότητα νὰ προφέρει «σίγμα» σφυριχτά!

Τὸν βλέπω ἀκόμα τὸ ἀπόβραδο, ὅταν οἱ σκιὲς ἔξαφανίζονται ἀπ' τὸ δωμάτιο, καὶ στὸ δρόμο ἀπλώνεται τὸ θάμπος ν' ἀνάβει τὸ τσιγάρο καὶ νὰ στηρίζει τὰ χέρια του στὴν πολυθρόνα. Σιωπηλός, μὲ τὸ βλέμμα θαμπὸ κι' ἀδιάφορο μπροστὰ στὰ τρελλὰ παιγνίδια πὸν στέκουν συλλογές, ἀναλογίζεται, θαρρεῖς, τὴ θέση ἐκείνου πὸν προετοιμάζει τὸν ἑαυτό του γιὰ τὸ μεγάλο, τὸ τελευταῖο ταξίδι τῆς ζωῆς του, καὶ σκέπτεται τὴν τρομαχτικὴ αὐτὴ στιγμή τῶν γηρατειῶν. Φεύγουν ὀριστικὰ οἱ ἐλπίδες, τὸ σῶμα στραγγίζει, οἱ δυνάμεις χάνονται, καὶ στὸ κέντρο μένει ἀσήμαντο κάποιον ἔχνος ζωῆς, σὰ φλόγα καντηλιοῦ πὸν κινδυνεύει νὰ σβύσει. Δῶσε ἀπ' τὴν ἀνετη κλίνη, τὶ νόημα μπορεῖ νὰ

ἔχει ἡ ταχτική θέση τῶν καθισμάτων καὶ τοῦ λιβανιοῦ, τὸ στρογγυλὸ στὴ μέση τραπέζι μὲ τὸ κεντημένο ἐπίστρωμα, ὅλη κείνη ἡ καθμερινότητα μὲ τὴν τυπικὴ τῆς ἐπανάληψη; Τοῦ γίνονται ἀκατάληπτα, ξένα, περιττά, σὰν τὰ κιτρινωπὰ φύλλα ποῦ πέφτουν καὶ μένουν σκόρπια στὰ ρεῖθρα τοῦ πεζοδρομίου.

Ἄκουσα ἓναν κρότο στὴν ἐξώπορτα, κ' εἶδα τὴ μητέρα νὰ μπαίνει ντυμένη στὰ μαῦρα. Ἐδειχνε ἀκόμα θλιμμένη ἀπ' τὸν ξαφνικὸ χαμὸ τοῦ φίλου τοῦ σπιτιοῦ, νιόπαντρου, ποῦ ἄφηνε νέα γυναῖκα, βρέφος, κ' ἓνα πλῆθος πρόσωπα ἀπὸ τὸ περίγυρό του, ἀπροστάτευτα. Σὲ μιὰ συντριβὴ διηγόνταν πὼς ἓνα φῶς γλωμὸ τρεμόσβυνε ὀλόκληρη τὴ νύχτα πάνω στὸ μπροῦντιζινο τριπόδι κοντὰ στὸ λείψανο μὲ τὸ κέρινο κ' αὐστηρὸ πρόσωπο. Θαρροῦσα πὼς ξανάβλεπα ὅλο κείνο τὸ ἀνόμοιο πλῆθος τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων νὰ μένουν ἀκίνητοι στὶς θέσεις τους, λακωνικοὶ καὶ συλλογισμένοι οἱ περισσότεροί, σὰ νὰ παρῆσαν ἢ σὰ νὰ παραβίαζαν ἀκούσια τὰ χρονικὰ ὅρια τῆς τιμητικῆς σιωπῆς στὸ μνήμα τοῦ πεθαμένου. Ὑπόφερε κάθε φορὰ ποῦ ἔβλεπε νὰ καταφτάνουν πελώρια στεφάνια μὲ νωπὰ λουλούδια καὶ χρυσὰ γράμματα στὶς ἄσπρες κορδέλλες. Μιὰ πολὺ πλούσια κηδεία, συμπέρανε, ποῦ τὴ συνόδεψε κόσμος καὶ κοσμάκης. Καὶ στὸ δρόμο νὰ συναντᾷ ἄλλα λείψανα, ἄλλες νεκροφόρες δίχως συνοδεία, κ' ἄλλα δίτροχα μὲ διπλὰ φέρετρα. Ὁ καθένας μπορούσε νὰ φανταστῆ μὲ πόση ἄνεση εἶταν τοποθετημένα. Ἄν τύχαινε νὰ εἶταν ἀνοιχτά, θὰ περισσεύε το κεφάλι ἀπ' τὴ μιὰ πλευρά, καὶ τὰ πόδια ἀπ' τὴν ἄλλη. Μὰ κάποια διάταξη ἐπέβαλε, τὰ φέρετρα νὰ ναι πάντα κλειστά. Κ' ἔτσι βρῖσκονταν στὴν ἴδια σειρὰ τοῦ δίτροχου ἢ τῆς νεκροφόρου. Μόνο σὲ πολὺ ἀνώμαλα σημεῖα τοῦ δρόμου ἔγερναν ἀπὸ τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη πλευρά, κ' ἔχαναν τὴν ἰσομετρία τους, σὲ βαθμὸ ποῦ νὰ κινδυνεύουν νὰ γκρεμιστοῦν καὶ νὰ ξεσκεπάσουν τὸ λείψανο. Κι' ὁ ὀδηγὸς δίχως τὴ συνοδεία τοῦ παπᾶ, θὰ σταματοῦσε ἀναγκαστικά καὶ θὰ τὰ στερέωνε, ὅπως θὰ ἔκανε ὁποιοσδήποτε τίμιος κ' εὐσυνείδητος συνοδὸς ποῦ πασχίζει νὰ μεταφέρει καὶ νὰ παραδώσει ἀπειραχτο καὶ σῶο τὸ ἐμπόρευμα...

Στὰ δυὸ φέρετρα, ἂν δὲν κείτονταν κιόλιας δυὸ γνώριμοι, δυὸ παλῆοι φίλοι. Ποιὸς ἔξρει; Μπορεῖ καὶ δυὸ ἐραστῆς. Οἱ ὄψεις ἀποκοῦν μιὰ σημασία ἐμπεριστατωμένη. Μεταφέρω ἐδῶ τίς ἐντυπώσεις. Δίχως τὴ συνεργασία τοῦ χρόνου, μὲ τὴν παρέμβαση τῆς φαντασίας πὸ πολὺ, παρὰ τῆς μνήμης, ἀποσποῦσα τὰ πράγματα ἀπὸ τὴ σιωπὴ τους. Κοιτάχτηκαν μὲ τὴ γοργότητα ποῦ δυὸ ξίφη διασταυρώνονται σὲ φιλικὸν ἀγῶνα. Θὰ ἔλεγε κα-

νεὶς πὼς στὸ πρόσωπο ποῦ δίσταζε νὰ τὴν πλησιάσει καὶ νὰ τὴ σχειστῆ, ἡ ἄγνωστη κυρία ἀναγνώριζε τὸν ἰδανικὸ καὶ ἀπροσδόκητο φίλο μιᾶς περιπέτειας. Ἐκεῖνος ἀναθυμοῦνταν τὰ ιδιαίτερα περιστατικά. Τὸν εἶχε πάρει μονομιάς ἡ ζέστα τοῦ ἐσωτερικοῦ μὲ τοὺς καπνοὺς. Τὰ βήματά του κροτοῦσαν πάνω στὸ γλυστερὸ πλακόστρωτο δάπεδο κ' ἀντιλαλοῦσαν στὸ ταβάνι, ἔστειλαν πίσω τὴν ἠχώ σὰν σ' ἓνα ξωκλήσι δίχως προσκνητῆς ὅπου οἱ βηματισμοὶ δημιουργοῦν ἓνα θόρυβο ἀσυνήθιστο. Κάθισε μονάχος, χωρὶς καμμιά βεβαιότητα γύρω του. Μὲ τοὺς ἀγκῶνες πάνω στὰ τραπέζια οἱ ἄνθρωποι ἔδειχναν παραδομένοι σὲ μιὰν ἐσωτερικὴ ἐξομολόγηση. Μιὰ κοπέλλα τραγουδοῦσε, κοιτάζοντας πότε τὸν ἐραστὴ τῆς βραδυᾶς καὶ πότε τὸν κάπελα ποῦ παρακολουθοῦσε ὅλους μὲ τὸ ἴδιο πάντα ὕφος τῆς ἀδιαφορίας. Ἡ νέα κ' ἄγνωστη γυναῖκα κάθονταν μονάχη. Ἐκεῖνος τὴν πρόσεχε σὰ νὰ γίνονταν τὸ χάσμα μιᾶς καινούργιας κ' εὐχάριστης γνωριμίας. Πάνω στὰ χτενισμένα ὀλόμαντρα μαλλιά της, εἶχε τὴν αἴσθησι πὼς διαλύονταν τὸ φῶς. Κοίταζε τὸ πρόσωπό της, καὶ θαρροῦσε πὼς εἶχε ἀπέναντί του μιὰν ἀλλοκοσμῆ ὄντοτητα, τόσο ἔμεινε ἀπολιθωμένος μπροστὰ στὴν ὁμορφία της. Σηκώθηκε καὶ πῆρε θέση κοντὰ της. Ἐνας τρίτος θὰ ἔκανε τὴ σκέψη πὼς ὁ νέος αὐτὸς δὲν ἀνῆκε στὴν κατηγορία τῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Ὅλο μαρτυροῦσαν πὼς εἶταν πλασμένος νὰ κατακτάει. Κάτι περισσότερο. Κατάγονταν ἀπὸ τὴ φυλὴ τῶν ἠρώων κάποιων μυθιστορημάτων τῆς ρομαντικῆς ἐποχῆς ποῦ δοξάζονται μὲ τὴ μαγικὴ τους δύναμη νὰ γοητεύουν. Ἀποσποῦν τὴ μιὰν ἀπὸ τὴν ἄλλη κατάκτηση ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἐραστῆ. Μὲ μιὰ πάλη ἐσωτερικὴ κατορθώνουν νὰ ὑποτάξουν τὴν ἔμπειρη γυναῖκα τὴν ὥρα ἀκριβῶς ποῦ ἀντιστέκεται. Ἐνας καμβᾶς ἀπὸ ἐρωταποκρίσεις κ' ἓνα περιστατικὸ ἀκραιωμένο, ποῦ ὅσο ἀποκοῦσε διαστάσεις, τόσο μοῦ ἔδινε τὴ βεβαιότητα μιᾶς μακροπῆς πραγματικότητας. Ἐνα δίχως ξεχωριστὴ σημασία περιστατικὸ ποῦ φέρνομε γιὰ καιρὸ μέσα μας, λησμονημένο καὶ μολόντοῦτο μᾶς κρατᾷ σ' ἓναν σύνδεσμο μὲ τὸ παρελθόν. Μόνο ποῦ, ἀφήνοντας τὸν ἑαυτὸ μας νὰ πλανηθεῖ στὴ σφαῖρα τοῦ φανταστικοῦ, παρατηροῦμε πὼς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ μιὰν ἢ τὴν ἄλλη ἐπίδραση ποῦ ἀσκεῖ πάνου μας, ἡ φαντασία σκιαίζεται ἀπὸ τὴν ἀντίδραση τῆς πραγματικότητας, σὲ βαθμὸ ποῦ νὰ μὴ συγχωρεῖται καμμιά εὐτυχία καὶ καμμιά ἐπάρκεια καὶ ἱκανοποίηση ἐκεῖ ποῦ αὐτὴ μονάχα κυριαρχεῖ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΕΛΙΟΣ

ΜΕΓΑΛΥΝΑΡΙΑ

Ἐπὶ σκιερὰν πλατάνιστον ἑγράμματα
δ' ἐν φλοιῷ γεγράφεται.

Θ ε ὄ κ ρ ι τ ο ς
(«Ἐλένης Ἐπιθαλάμιος», 46—47)

1

Ὅταν πρωτοῦρθες στή ζωή,
ἦταν πρόθυμες οἱ ἀδρες
στό Ἴδιον,
ἦταν εὐκαιροὶ οἱ ἀγέρες
στόν Ἐρῦμανθο.

2

Ἀπὸ τὸ λίγνο
θὰ πᾶς σὰ περωμένα σου.
Θὰ κορυφωθείς
σ' ἕνα μαρτύριο.
Κι' ὕστερα θ' ἀτενίσσεις
στήν Ἀνάστασή σου.

3

Ἡ ἀπατηλὴ φωνή:
«μακρὰν, πολὺ μακρὰν».
Μὴν ἦταν παραμῦθι
ἀπ' τὴν παλιὰ τὴν Ἄτροπο;
Μὴν ἦταν ἕνα μῆνυμα
τῆς πλωτῆς Αἰολίας;

4

Πότε θὰ σκιρτήσεις
μὲ τὸ πρῶτο ξύπνημα;
Πότε θὰ αἰσθανθεῖς
τὸ πρῶτο σου τραγοῦδι;

5

Θ' ἀνοίξει
ἡ φλούδα τῆς γῆς,
καὶ θὰ φέροι οὐσίες
ἀπὸ γύψο κι' ἀπὸ θειάφι.
Ἀπὸ τ' ἄμετρα βάθη
θὰ μᾶς μιλήσουν
τὰ σπλάχνα τοῦ κόσμου.

6

Ἀπὸ τὸν ἔντονο σφυγμὸ σου
ὁμοῦν οἱ ἐντολὲς τὸν παθῶν.
Ἀπὸ τὰ δυνατὰ σου νεῦρα
παίρνουν θάρρος οἱ ἐρεθισμοί.
Ἀπὸ τὸ δικό σου δέγμα
θὰ λιποθυμήσει ἡ ἀφή.

7

Κάτι σειέται σὰν τοὺς κλώνους
στοὺς δικούς σου πνεύμονες.
Κάθε ἀναπνοή σου
κι' ἕνα χαμόγελο.

8

Θάρθει ἀπὸ σένα ἕνας σεισμός,
μὰ προκαγιά.
Ἐνας στεναγμὸς
ποὺ θάναι ἀπὸ τὴ γῆ,
μὰ κραυγή
ποὺ θὰ βγαίνει ἀπὸ τὰ σπῆλαια.
Οἱ παλιόροες θὰ διηγῶνται
τοὺς ὑπόγειους χτύπους.

9

Ἀπὸ τὸ σορὸ βηματισμοῦ σου,
Κορυφαία τοῦ χοροῦ,
πήραν οἱ ἀλκύνοντες τὸ ρυθμὸ
καὶ τὸν μάθανε σὰ κῶματα.

10

Νὰ μὴ γίνει σποδὸς
ἡ χάρη τῆς στοργῆς.
Στὸ ναὸ τῆς νὰ λάμπουν
τὰ μαγάλια τοῦ πάθους.
Νὰ μὴ ξεθωριάξουν
οἱ εἰκόνες τῆς λατρείας τῆς.

11

Ὅταν κατεβάζεις
τὰ βλέφαρά σου,
τὰ μάτια σου καὶ πάλι
ἀπομένουν μεγάλα.

12

Ὅπως ἀκουμπᾷ
τὸ πέλμα σου στὸ χῶμα,
τὸ χνάρι χαράζεται,
κι' οὔτε ποὺ θὰ τὸ σβύσουν
οἱ πατημασιὲς
τῶν πολλῶν ἀνθρώπων.
Εἶν' ἡ ψυχὴ
ποὺ συντηρεῖ τὸ σχῆμα του.

13

Ποιὰ μέθη ἀπὸ τὸ θαῦμα σου,
ἀνθέ τῆς νερατζιάς.
Περαστικό τ' αὐλάκι
κοντὰ σου, ἀρωματίστηκε.

14

Ὁ ζηλότυπος καθρέφτης
περιμένει
γιὰ νὰ σοῦ χτερίσει τὰ μαλλιά.
Πρὶν ἀπ' τὴ μορφὴ σου,
μαγκιὸς ἀντίλαλος,
πέρασε καὶ στάθηκε γιὰ πάντα
τῆς ψυχῆς σου τὸ εἶδωλο.

15

Νέα πατρίδα,
θὰ δεχθεῖς εὐφρόσυνα
τὸν ἀνασασμὸ
τοῦ χελιδονιοῦ σου.

16

Ἦταν οἱ καρποί,
καὶ γνώρισες τὴ γέφυρα.
Ἦταν οἱ χυμοί,
κι' ἤπιες μὲ τὸ κύπελλο.
Κι' ἦταν οἱ ἀνθοί,
καὶ ζεῖς ἀγάμεσά μας.

17

Καθὼς διαβαίνεις,
χέσσα γῆ δὲ μένει
στόν κάμπο τὸν πλατύ.
Ἐκεῖνα τὰ δέντρα
θέλουν ν' ἀπλωθοῦν.
Ἐκεῖνοι οἱ θάμνοι
ζητοῦν νὰ σαλέψουν.

18

Φύτεψε στὸν κῆπο σου
τὶς σεμνὲς πασγαλιὲς τῆς καρδιάς σου.
Κι' εἴταν θὰ συνάζεις τὰ λουλούδια
τους,
θὰ εὐωδιάζει ὁ δεύτερος ἑαυτός σου.

19

Λοξολογία τοῦ Ἐρωτα.
Τὰ λόγια σὰν Ὠδὲς
καὶ σὰ Μεγαλυνάρια.
Στὸν Ὄρθρο νᾶσαι πάντα.
Νὰ μὴ σημαίνει Ἀπόλυση.

20

Τὸ ῥόδο τὸ ἑκατόφυλλο
νὰ μὴ ψυχομαγήσει.
Νὰ μὴ σὲ βρεῖ ποτὲ
τοῦ τέλους ἡ ἀγωνία.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

ΑΠΟΧΡΩΣΕΙΣ

Ἐγκατάλειψη μέσα στο απαγορευμένο χωρίς ἐνδοιασμούς. Ἐγκατάλειψη μετὴ συναίσθηση τῆς κατάπτωσης ὡς τὸ πιὸ τελευταῖο σκαλοπάτι τοῦ ξεπεσμοῦ. Ἐγκατάλειψη γιὰ τὴν ὑποθετικὴ χαρὰ μιᾶς καινούργιας μεταμέλειας, γιὰ μιὰ καινούργια καὶ πιὸ καλύτερη ἀρχή.

Δρόμοι στὶς μεγάλες πολιτείες. Πλήθος πού σέρνεται ἄσκοπα προσφιζόμενο κάποιο μεγάλο σκοπό. Ὅμως σὲ κάθε διαμέρισμα κάθε οἰκοδομῆς, πάντοτε κάποια ἱστορία—κοινὴ τὶς περισσότερες φορές, τί σημασία ἔχει; ἄγνωστη σ' ὅλους, συνετὰ φυλαγμένη πίσω ἀπὸ μιὰν ἀκαθόριστη μάσκα.

Συνθηκολόγηση μετὸν ἑαυτὸ μας ἱκανοποίηση. Προσωρινὴ ἐγκατάλειψη, παρενθέσεις λιγόχρονης, κάποτε μόνο γιὰ λίγες στιγμές.

Ἐπιβολὴ τῆς σκέψης πάνω στὸ συναίσθημα. Προσπάθεια γιὰ σταθεροποίηση. Τὸ συναίσθημα εἶναι πιὸ ἔντονο μὰ πάντοτε πρόσκαιρο. Ἡ σκέψη ὄχι, πολλές φορές.

Ἐπικίνδυνες ἀποφάσεις. Ἐπικίνδυνο γιὰ τὸ ἐπικίνδυνο, νὰ ποιῆς θάνατο ὁ σκοπός. Πρόκληση στὴν κάθε περίσταση χωρὶς τὸ φόβο τῆς ἡττας πού ἐπὶ τέλους τί σημασία μπορεῖ νάχει. (Ἔτσι θαυμάσια σκεπασμένη μετ' ὠραιότερο ἔνδυμα, μιὰ ὀδυνηρὴ μας ἀδυναμία).

Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἐρωτεύονται παράξενα πολὺ. Ἀνιχνεύουν τὴν συμφορὰ μέσα στὴν πιὸ εὐτυχημένη τους ἔνταση. Πουλῶνε τὴν ἡδονὴ τους γιὰ τὶς ἀσήμαντες διανοητικὲς τους ἀναμνήσεις. Ἀποσυνθέτουν τὴν παρουσία τους σὲ πολλαπλὲς ἀποχρώσεις. Περάσανε, ξένοι ἀπὸ δίπλα μας, φίλοι, τὰ πάντα μερδεύτηκαν τόσο.

Σὲ μιὰ δεδομένη στιγμή ἀπωλέσαμε κάθε ὑποτιμὴ φαντασίωση, κάθε φωτογραφία εἰρωνικὴ. Γίναμε ἀγνότατοι, πάναγγοι, πρωτόγονο βρέφη σ' ἀπομακρυσμένες περιοχές. Τὸ φέροσμά μας ἔμοιαζε ἀκατανόητο. Οἱ κινήσεις μας ἔμψαση ἀπρονοήσιας. Ὀνειρευτήκαμε μετὰ πάλιν διαγράμματα μιὰ παρενθεση διαφυγῆς, ἔξω ἀπὸ κάθε ὄργιο σκέψεων ἢ διαθέσεων ἀντικρουομένων.

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

ΧΡΟΝΙΚΟ

(Κύκλος Δεύτερος) *

12 Μαΐου 1943

ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ! Ἀρχίζω τὸ ἡμερολόγιο αὐτὸ, πού τόσο καίρὸ τὸ ἀναβάλλω. Αἷτια τῆς ἀναβολῆς: τεμπελιά ἢ ἰδέα ὅτι μοῦ ταιριάζει πάρα πολὺ καὶ ὅτι θὰ αὐτοαναλύομαι ἀδιάκοπα, ἀτέλειωτα, εἶδος πολὺ εὐκόλο, ὄχι «καλλιτέχνημα», ὅπως ἄλλα εἶδη. Ἡ ἰδέα ἀκόμα—τώρα μοῦ ἔρχεται—ὅτι «καταγράφοντας» ἔδῳ ὅπως ὅπως τὸν ἑαυτὸ μου, θὰ «ἡσυχάζω» καὶ θὰ λιγοστεύω ἴσως τὴν προσπάθειά μου ἢ καὶ δὲ θὰ κάνω καμιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ ἐκφραστῶ διαφορετικά. Ἀλλὰ ὄχι ὑπάρχουν ἕνα πλήθος πράματα, ἢ συνέχεια τῆς αὐτοβιογραφίας μου, μελέτες, ποιήματα, δοκίμια, κ.τ.λ.] πού δὲ μποροῦν νὰ γραφοῦν ἡμερολογιακά. Ὅστε καὶ ἡ προσπάθεια γιὰ νὰ ἐκφραζομαι καὶ διαφορετικά δὲ θὰ λείψῃ. Ἐδῶ, θὰ βάζω λίγη τάξη στὶς ἰδέες καὶ στὰ αἰσθημάτά μου, θὰ «πιάνω», θὰ προσπαθῶ νὰ «πιάσω» κάπως ξεκαθαρισμένο τὸν ἑαυτὸ μου, δὲ θ' ἀφήνω νὰ χάνονται πράματα, πού ἔχουν ἴσως κάποια ἀξία γιὰ μένα.

ΒΡΙΣΚΩ σ' ἕνα χαρτάκι σημειωμένα (τὰ περισσότερα γαλλικά—τὰ μεταφράζω): «Ἀνάμεσα δουλειᾶς βιοποριστικῆς καὶ πειρασμῶν χαράμισα τὸν καιρὸ μου.» Καὶ ἄλλο σημείωμα, σχετικό: «Προικισμένος μ' εὐαισθησία—πάθος πνευματικὸ (φλογισμένος), καλαισθησία πρώιμη—μόρφωση—δὲν εἶχα θέληση, δὲ δοκίμασα (τὶς) δυνάμεις μου, δὲ μόρφωσα γλῆγορα ὄργανο ἐκφραστικό.—Ἦστερα ἀπὸ τὶς ποιητικὲς διαχύσεις τῆς ἐφηβίας—δόθηκα στὴν κριτικὴ σὰν σὲ δουλειὰ βιοποριστικὴ—Τὴν προσπάθεια πραγματοποίησης τῆς κριτικῆς σὰν καλλιτεχνήματος, σύνθεσης, κατὰ τὰ τριανταοχτὼ μου (τὴν ἄρχισα) μετὸ Δραγοῦμη (τὸ ἔργο μου γιὰ τὸ Δραγοῦμη.—Στὸ ἔξῃς—Δουλειὰ βιοποριστικὴ—Τέχνη ἀπόλυτα χωρισμένα. Καὶ τὰ λίγα ἔργα πού ὁ Θεὸς θὰ εὐδοκήσῃ νὰ γράψω, νὰ τὰ γράψω ἄπειρα ἀργά.» Ἡ ἂν αὐτὸ (εἶναι) ἀδύνατο, τότε πράματα σύντομα, ἀποστάγματα, νὰ εἰπωθῶ.—Αὐτὰ ὅλα τὰ σκέφτηκα, καὶ μοῦ ἤρθαν σὰν ἀποκάλυψη, σὰ νὰ ἐξηγοῦσαν πράματα πού ἔνοιωθα μέσα μου τὴ θολὴ ὀδυνηρὴ παρουσία τους—τὶς προάλλες, τὸ ἀπόγεμα, πηγαίνοντας ἀπὸ τὸ σπίτι μου στὸ τραμ, τὴ μέρα πού θάρχιζα τὰ «μαθήματά» μου

* Ὁ πρῶτος κύκλος τοῦ «Χρονικοῦ» κυκλοφόρησε σὲ ἰδιαίτερο τόμο, ἐδῶ καὶ τρεῖς μῆνες. *Εκδ. «Φιλολ. Χρονικῶν».

για τη σύγχρονη ελληνική ποίηση. — Η ιδέα να πῶ, ὅτι ἔχω να πῶ, σύντομα, οὐσιαστικά, μου ἤρθε και ποιν ἀπὸ ἓνα δυὸ μῆνες, όταν κυτιάζοντας ἓνα σχεδιογράφημα τῶν ὅσα λογαριάζω να γράψω ἢ να ξανατυπώσω συμπληρωμένα, διορθωμένα, ἀλλαγμένα, σκέφτηκα ὅτι δὲ θὰ εἶχα ἴσως τὸν καιρὸ ἢ θὰ βαριόμουν να τὰ γράψω σ' ἀπλωμένη μορφή. Καὶ σημείωσα: 1ῶο (ἔργο στή σειρά, σ' ἐκδομένα καὶ ἀνέκδοτα) *Μικρά*. Σὰν notes journal—“Ὅ,τι ἔχω να γράψω—Détachés Essence. Et de mes notes: le meilleur, développer—styliiser.

ΣΤΑ παραπάνω ὑπάρχουν κάποιες ἀνακρίβειες. Τὰ πρῶτα μου κριτικά ἄρθρα (ἢ μελέτη μου για τὰ «Παράκαιρα» τοῦ Παλαμά στοὺς «Νέους» στὸ ἴδιο περιοδικὸ τὸ «Essai» μου για τὸν Κάλβο) ἀλλὰ και πολλὰ ἀπὸ τὰ κατοπινα ἄρθρα μου τὰ ἔγραφα γιατί μ' ἐσπρωγνε μιὰ πολὺ βαθιὰ ἀνάγκη να ἐκφράσω ἰδέες, πεποιθήσεις ποὺ τίς αἰσθανόμουν ὄριμες, σωστὲς (αἴφνης τῆ γνώμη μου για τὰ «Παράκαιρα» τῆ θεωροῦσα τόσο σωστὴ ὥστε για μιὰ στιγμή σκέφτηκα ὅτι θὰ ἦταν ἀρκετὴ κριτικὴ ἢ ἀπλὴ παράθεση στίχων ἀπὸ τὰ «Παράκαιρα» ἢ να δοκιμαστῶ σὲ μιὰ φόρμα νέα και σ' ἓνα ὕφος νέο (τὸ «essai» μου για τὸν Κάλβο, κριτικὴ και ποίηση μαζί, λυρισμός, και ὕφος ὑποκειμενικό, ἄμεσο, passionné vibrant. Ἀργότερα, ὡστόσο, ἢ και ἀπὸ τὴν ἴδια ἐκείνη ἐποχὴ (1920 και ἐπὶ χρόνια πολλά, μιὰ δλίκερη περίπου εἰκασατία, τὰ ἄρθρα και οἱ «ἐπιφυλλίδες» στίς ἐφημερίδες, τὰ ἄρθρα και τὰ «σημειώματα» και οἱ μελέτες στὰ περιοδικὰ (δὲν ὑπάρχει μεταξὺ 1920 ὡς 1935, ἔντυπο ἡμερήσιο ἢ περιοδικὸ ὅπου να μὴ «συνεργάστηκα») δὲν ἦταν παρὰ ὡμὸς κι ἀνεπαρκέστατος και ἐκνευριστικὸς βιοπορισμός. Μοῦ προξενούσαν και ἓνα ἄλλο, τὸ χειρότερο κακό, τὰ «βιοποριστικά» αὐτὰ ἄρθρα μοῦ ἔδιναν τὴν ψευδαἰσθηση ὅτι «κάνω λογοτεχνία» ἐνῶ —τίς περισσότερες φορές—δὲ διατύπωνα παρὰ μὲ τρόπο σχεδὸν δημοσιογραφικό, ἀνόρεχτα και ὄχι μὲ ὄση θὰ ἤθελα ἀνεση, τίς ἰδέες μου.

ΞΑΝΑΚΥΤΤΑΞΑ ὅ,τι ἔγραφα τὸ πρῶτ. Οἱ γαλλικὲς λέξεις και φράσεις σὲ μερικὲς σημειώσεις μου δίνουν βέβαια πιστότερη, πὶδ ζωντανὴ τὴν εἰκόνα τῶν σκέψεών μου, δὲν ἔχουν ὅμως τὸν τόπο τους στὸ κείμενο ἐνὸς ἑλληνα συγγραφέα, ποὺ πρέπει νάναι πέρα ὡς πέρα ἑλληνικό. Ἀλλωστε, τί διάβολο ἑλληνικά σκέπτομαι, δὲ σκέπτομαι γαλλικά, μόνο ἐπειδὴ διάβασα και διαβάζω πάρα πολλά γαλλικά βιβλία (τουλάχιστον τὰ 4)5 ἀπὸ ὅ,τι διαβάζω, τώρα κι' ἀπ' ἀνέκαθεν, ἀπὸ τὰ 16—17

χρόνια μου, εἶναι γαλλικά) συχνὰ πὶδ πρόχειρες μοῦ ἔρχονται λέξεις και φράσεις γαλλικὲς. Καὶ τὰ νοήματα να μὴ τὰ σημειώνω ἑλλειπτικά, σπασμένα, ὅπως ἔτυχε να τὰ πρωτοδιατυπώσω για εὐκολία μου, ἀλλὰ ὀλοκληρωμένα, συγκροτημένα.

ΠΡῶΤ—πρῶτὴ σήμερα ξαναδιάβασα τὸ «Παραμῦθι», πρῶτὴ φορά ἀπὸ τότε ποὺ τῶγραφα, δηλαδὴ ἐδῶ και περισσότερο ἀπὸ ἓνα χρόνο (τοὺς χειμωνιάτικους μῆνες τοῦ 1941 πρὸς τὸ 1942, τοὺς πὶδ τραγικοὺς τοῦ Πολέμου) ἴσως ν' ἀπόφευγα να τὸ διαβάσω για να μὴν αἰσθανθῶ καμιά ἀπογοήτευση. Δὲν αἰσθάνθηκα τίποτε τέτοιο. ἴσα ἴσα, σὲ μερικὰ μέρη ἔνοιωσα μιὰ βαθιὰ συγκίνηση ἐκεῖ ποὺ μιῶ για τοὺς θεῖους μου, για τὴ μητέρα μου, για τὸ λιμάνι ἴσως και μιὰ ἱκανοποίηση ποὺ εἶχα τὴν ἐμπνευση και τὴ δύναμη να τὸ γράψω. Θυμῆθηκα τὴν ψυχικὴ κατάσταση ποὺ βρισκόμουν ὅταν ἔγραφα τὸ «Παραμῦθι». Ἦμουν κυριολεκτικὰ πλημμυρισμένος ἀπὸ τὰ παιδιάτικα χρόνια μου, τὰ ξαναζοῦσα. Καὶ ἴσως να στράφηκα μὲ τέτοια δίψα πρὸς τὰ παιδιάτικα χρόνια μου, γιατί ἢ ψυχὴ μου ἦτανε πάρα πολὺ βαρεία.

ΜΙΑ πρόχειρη ἐπαλήθευση τῶν παραπάνω * Ὁ χτεσινὸς πηγαιμός μου σ' ἓνα δημόσιο γραφεῖο, για κάποιον ζήτημα «πρακτικό». Μ' ὄλο ποὺ τὸ γραφεῖο δὲν ἦτανε ἰδιαίτερα πληκτικὸ (τρίτο πάτωμα, πρὸς τὸ δρόμο, φωτεινὸ, παράθυρα ἀνοιχτά, ὠραῖο ἀνοιξάτικο μεσημεράκι) και δὲ θάμενα πολλὴ ὠρα, τὰ ἄχαρα γυνὰ τραπέζια, βαλμένα κοντὰ—κοντὰ, οἱ ὑπάλληλοι, νέοι ὠχροί, φτωχοντυμένοι, σκυμμένοι σὲ ἔγγραφα και κατάστιχα (ἢ ἴδια πάντα μηχανικὴ δουλειά, ἀπαράλλαχτη, για χρόνια, για χρόνια) κορίτσια ἀσκημα, ἀκομψα, μὲ τὴ βοῦλα τῆς κακοπέραςης, τῆς στέρησης στὸ πρόσωπό τους, στίς κινήσεις, στὸ βλέμμα τους, μὲ γέμισαν εὐθύς μὲ ἀθυμία και πλήξη. Για ν' ἀντιδράσω, πῆγα στὸ παράθυρο και ἄρχισα να ψιθυρίζω στίχους στηλώνοντας τὴ ματιὰ μου στὴν Ἀκρόπολη. «Φαίνεται ὡ-

Ξεσηκῶνω τὴ φράση αὐτὴ ἀπὸ τὸ «Παραμῦθι»: Ὁ,τι δὲν ἦταν διασκέδαση κ' ἠδονή, ὅ,τι δὲν ἦταν παρὰ ἀπασχόληση τῆς σκέψης μὲ πράματα πεζὰ, στεγνά, πρακτικά, ποὺ δὲν ἔβαζαν σὲ κίνηση τὴ φαντασία μου, ποὺ δὲ δονοῦσαν τὴν εὐαισθησία μου, ποὺ δὲ μοῦ ἀνοιγαν τὸ δρόμο πρὸς τὴν ὄνειροπόλησιν, μὲ κούραζαν, μὲ γέμιζαν πλήξη μοῦ γεννοῦσαν ἀποστροφή». Στὴ φράση αὐτὴ βρισκομαι ὀλόκληρος, μὲ τὴ φράση αὐτὴ θὰ μπορούσε να μ' ἐξηγήση κανεὶς πέρα πέρα. (Βλ. «Χρονικό», Κύκλος πρῶτος, σ. 16)

ροαία ή Ἀκρόπολις ἀπ' ἐδῶ» ἄκουσα ἔξαφνα νὰ λή μιὰ φωνή πίσω μου. Ἦταν ὁ κύριος πού εἶχε ἔρθει μαζί μου γιὰ νὰ κανονίσῃ τὸ «πρακτικὸ» ζήτημα (πάντως αὐτὸς θὰ τὸ κανόνιζε, ἐγὼ δὲν ἀνακατόμηθα καθόλου). Γύρισα εὐθύς καὶ τοῦ εἶπα «ναί, βέβαια», φοβισμένος λίγο μήπως με εἶχε συλλάβῃ «ἐπ' αὐτοφώρω» νὰ μου μουρρίζω στίχους, ἔτσι καθὼς με εἶχε ζυγώσῃ χωρὶς νὰ τὸν ἀντιληφθῶ. Καὶ ὅμως (ἀλλὰ γιὰτι «καὶ ὅμως», ἡ διαφορὰ εἶναι πολὺ φανερὴ) κάθε βδομάδα στ' ὠδεῖο πού διευθύνει μιλῶ γιὰ ποίησιν...

ΣΤΟ γραφεῖο τοῦ ἴδιου αὐτοῦ κυρίου ὕστερα ἀπὸ λίγη ὥρα. Γιὰ νὰ δώσῃ ἴσως κουράγιο σ' ἓνα νέο καλλιτέχνη πού μᾶς ἀναγγέλλει ὅτι ἡ μητέρα του ἔπαθε ἡμιπληγία (παρ' ὅλ' αὐτὰ θὰ κάνῃ τὸ μάθημά του) μᾶς μιλεῖ γιὰ τὴν «καταπληκτικὴ» ἀταραξία πού ἡ δική του μητέρα, σὲ ἡλικία 84 χρόνων, ἀντίκρουσε τὸ θάνατο. Λεπτομέρειες χαρακτηριστικές. Τοὺς ἀναφέρω γι' ἀκόμα ἐντονότερο παράδειγμα, γιὰ κορυφωμα ἀταραξίας, τὴ μητέρα τοῦ Ρεμπώ, πού ὄχι πολὺ ἡλικιωμένη οὕτε ἀρρωστη ἔβαλε καὶ τῆς ἔφτιασαν τὸν τάφο της, κι ὅταν τὸν ἔφτιαξαν μῆτεκε μέσα, ξαπλώθηκε καὶ εἶπε νὰ τὸν μεγαλώσουν. Καθὼς «κουβεντιάσαμε» τὸ μάτι μου στηλώθηκε ἐπίμονα σ' ἓνα πορταῖτο (παράξενο, τὸ κεφάλι σκέτο, ξεκομμένο, δίχως πλαίσια, σὰ μάσκα) τοῦ Μπετόβεν, πού ἦταν κρεμασμένο κατάντικρὺ μου στὸν τοῖχο. Θυμήθηκα ὅτι ὁ Μπετόβεν πέθανε 57 χρόνων καὶ πρώτη φορὰ συλλογίστηκα πόσο νέος πέθανε. Ὑστερα ὁ νοῦς μου πῆγε στὸ Μπαλζάκ, στὸν Νίτσε, στὸ Σπινόζα, στὸν Πασκάλ σ' ἓνα πλῆθος ἄλλους πού πέθαναν στὰ ἴδια ἀπάνω κάτω χρόνια τοῦ Μπετόβεν ἢ καὶ πολὺ νεώτεροι. Τὶ πρώιμο μέστωμα, ἀπίστευτο, ἀκατανόητο γιὰ μᾶς τοὺς κοινούς ἀνθρώπους! Ὅταν εἴμαστε νέοι δὲν καταλαβαίνουμε, δὲ συλλαβαίνουμε αὐτὴ τὴν πρώιμότητα, λέμε σαραντάρης, πενηντάρης καὶ νομίζουμε ὅτι πρόκειται γιὰ ἐσχάτους, ὅταν ὅμως περάσουν τὰ χρόνια καὶ δοῦμε τὴ ἀργὰ πού ἔρχεται, σὲ ὅλα, τὸ μέστωμα τὸ ἀληθινὸ, τότε ἀρχίζουμε νὰ μπορούμε ν' ἀναμετροῦμε με τὸ πραγματικὸ βᾶρος τους, τὴ καταπληκτικὴς ἱκανότητες, τὴ συμπύκνωση ἀπὸ δυνάμεις χιλιάδων θάλλεγες ἀνθρώπων θάχαν ὁ Μπετόβεν, ὁ Πόε, ὁ Πασκάλ, ὁ Σπινόζα, ὁ Shubert, ὁ Novalis, ὁ Keats, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ φτάσουν τόσο γλήγορα, σὲ τέτοιο μέστωμα, στὰ 40, στὰ 30, στὰ εικοσιπέντε τους χρόνια, κάποτε καὶ νεώτεροι (ὁ Rimbaud), σὲ ἡλικία, πού οἱ κοινὸι ἀνθρώποι εἶναι ἀκόμα παιδιὰ καὶ σ' ἓνα μέστωμα πού ἐμεῖς οἱ ἄλλοι δὲν τὸ φτάνουμε οὔτε με διπλά, οὔτε με τριπλά οὔτε τετράδιπλα χρόνια.

ΔΕΝ κατέληξα ἀκόμα σὲ ἀπόφαση γιὰ ἓνα αὐτοαναλυτικὸ βιβλίο πού ἐπιθυμῶ ἀπὸ καιρὸ νὰ γράψω. Θὰ μπορούσα νὰ χρησιμοποιήσω πολλές σημειώσεις μου σχετικὲς με τὰ «σταυρικὰ» μου βιώματα, ἔκανα (πρόχειρα) καὶ μιὰ διαίρεση τῆς ὕλης, σκοτάρισα καὶ μιὰ ἀρχὴ με μορφὴ ἀφηγήματος (πηγαίμους σ' ἓνα νησί, προγραμματικὴ διάταξη τῶν ὥρων μου με σκοπὸ τὸ γράψιμο ἑνὸς μυθιστορήματος, πού τὸ ἐξετάζω θεωρητικὰ), ἀλλ' ὅλα αὐτὰ δὲν πλέκονται, δὲ δένονται σὲ σῶμα πλαστικὸ. Βλέπω ἐξωτερικὰ τὸ μηχανισμό τοῦ βιβλίου, τὴ σύνθεσή του, ἐνῶ ἡ σύνθεση, ἡ μορφὴ πρέπει νὰ προβληθῇ ἀπὸ μέσα. Θὰ ἦταν σὰν ἓνα ἰδεολογικὸ, σὰν ἓνα πνευματικὸ καὶ ψυχικὸ ἱστόρημα τῆς ζωῆς μου. Σ' ἓνα χαρτί (ἔχοντας ἴσως ὑπ' ὄψει μου τὸ αὐτοαναλυτικὸ αὐτὸ βιβλίο) σημείωσα τὰ διάφορα «μέσα βιοπορισμοῦ» ὅπως τὰ λέω, πού κατέφυγα, ἀπ' τὰ 1920 ἀπάνω κάτω κ' ἐδῶθε, γιὰ νὰ ζήσω. Εἶναι πολλὰ καὶ ποικιλώτατα ὅλα τὰ γνωστὰ πού χρησιμοποίησαν καὶ χρησιμοποιοῦν ἓνα πλῆθος ἑλληνες λογοτέχνες (μεταφράσεις) λογιῶν λογιῶν φιλολογικὴ ἀρθρογραφία σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ, «Ποῦρα» δημοσιογραφία, θεατρικὰ ἔργα, καὶ μυθιστορήματα—ὄχι γιὰ ἱκανοποίησι ὁρμῆς ἐσωτερικῆς—διασκευές, διαλέξεις, ἐκδοσὴ βιβλίων, ἀνθολογίες) καὶ δυὸ τρία ἐντελῶς ἰδιαίτερα «προσωπικὰ». Ἐξαφνα (ὅπως φαίνεται ἀπὸ κάποια γράμματά μου τοῦ 1923 καὶ 1924 πού κῦτταξα γιὰ νὰ κάνω τὸν... περιεργὸ αὐτὸν κατάλογο) κάποτε ὁ Π. Λ. (τὸν συνάντησα προχθὲς τὸ πρωτὶ, ἐξακολοῦθεῖ νὰ εἶναι δῆμαρχος... καὶ γιὰ τὸν ἐπισιτισμὸ τοῦ νησιοῦ ἦρθε—καθὼς μοῦ εἶπε—στὴν Ἀθήνα), κάποτε λοιπὸν ὁ Π. Λ. σκέφτηκε νὰ με στείλῃ στὸ ἐξωτερικὸ ὡς «placier», γιὰ νὰ «πλασάρω» τὰ λευκώματα καὶ τοὺς ὁδηγούς του. Κάποτε ἄλλοτε, δυὸ φίλοι μου ἦταν νὰ μοῦ δώσουν ἀπὸ 10 χιλ. δραχμὲς (ἀπὸ 10 χιλ. δρ. στὰ 1923!) γιὰ νὰ «ἐργασθῶ», γιὰ νὰ κάνω ἀσφαλῶς κάποια «ἐπιχείρησι» (ἐκδοσὴ περιοδικοῦ, βιβλίων, ποιὸς ἔξερει!) Θεέ μου, τὴ ἐπιχείρησι μπορούσα νὰ κάνω ἐγὼ! Δὲ λυποῦμαι, ὄχι, πού δὲν ἔκανα «ἐπιχείρησι» (ἀν καὶ θὰ ἦταν καὶ αὐτὸ μιὰ «πέρισι»). Λυποῦμαι ὅμως, πού δὲ δοκίμασα τὴ γλύκα τοῦ «placier». Θὰ ἔκανα διάφορα ταξιδάκια στὸ ἐξωτερικὸ, θὰ γνώριζα τόπους, ἀνθρώπους. Καὶ ἡ δουλειὰ δὲ θάταν καθόλου μειωτικὴ καὶ ὄχι πολὺ παράξενη, πολὺ ἀσυμβίβαστη με τὴ δουλειὰ τοῦ λογοτέχνη. Στὸ κάτω τῆς γραφῆς, λευκώματα καὶ ὁδηγούς θὰ πλασάριζα, βιβλία δηλαδὴ ὅσο νὰ πῆς, καὶ ἄρα λοιπὸν πράγματα ὄχι ὀλίγετα ἀσχετα με τὴ λογονεχνία.

ΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

«Λεπτοί και μακρουλοί σίχοι σάν δοντογλυφίδες
— Όπου βρω τὸ Πούσκιν θὰ τὸν σκοτώσω».

Μ α γ ι α κ ὀ φ σ κ υ .

Βγαίνεται πάντοτε ἀσπὰ κατὰ τὸ μεσημέρι
περίπατο σὺ πάροκα
σνομιλλές με τὰ τριαντάφυλλα καὶ τὰ πουλιά
μᾶρέσει τὸ γυαλιστερὸ καὶ μαλακὸ δέσμα σας
μᾶρέσουν τὰ περίκομρα βήματά σας
ἓνα - δυό, ἓνα - δυό τὰ παραγάλια σπῆ Βραζιλία
χρώματα τοπικὰ πηδοῦν σὺ κλαδιά καὶ σὺ μάτια μας
εἴσαστε σεῖς ἀδιάφοροι σάν μιὰ περήφανη χειρονομία
καβαλλιέροι τῆς θάλασσας
τὰ μικρὰ πατριωτάκια τῆς Ξαστεριάς.

Μᾶρέσουν τὰ τραγονάκια σας με διασκοδάζουν
τὰ σφυρῶ κάθε ἀπόγιομα
ἔσεῖς πλαγιάζεται γιὰ τὰ ξεκουραστεῖτε
ἀπ' τὰ ὄνειροπολήματα καὶ τὰ παραμύθια σας
τὰ σφυρῶ σ' ἓνα ποσόχαρο τόνο
δὲν καίνε ἀπὸ κανένα φλογισμένο παράπονο
δὲν πέρασαν ποτὲ ἀπὸ τὴ θλίψη τῶν ἐξορίστων.
Μᾶρέσουν μᾶρέσουν τὰ τραγονάκια σας
δὲν ξέχουν νᾶνασιτεράζουν
δὲν ταξειδεύουν ἀπὸ μέσα κι' ἀπὸ βαθειὰ
γύρα — γύρα στὸ γαρούφαλο γρονῶνε σὰ μελίσσια
καὶ τὰ λόγια σας λαφριά σάν τὰ σύνεφα
ἔφυγαν ἀπὸ καιρὸ
προτοῦ τὰ λογαριάσει τὸ αἷμα σὴν καρδιά σας.

Κυριακὴ ὀλοπράσινη συνέχεια ἡ ζωὴ σας
γαλάζια τὰ αἰσθήματα
φωτεινὰ καὶ χαρμόσυνα τὰ γέλοια σας
τὸ αἷμα τῶν ἀδερφῶν μας σὰς λερώνει
τὰ σπῆματα σας εἶναι παράδεισοι μεγάλοι Ναοὶ
ποῦ δὲν μποροῦν νὰ ὀρμήσουν τὰ κλάματά μας

— νὰ τ' ἀκούσετε κι' ἔσεῖς καὶ νᾶνατοιχιάσετε
γελᾶτε πάντα ἔσεῖς κνιτώντας τᾶνικεῖμένα σας
παίζετε με τὸ Αἴγατο σάν παιδάκια
δὲ νοιώσατε τὸ βάρος καμιῆς σκλαβιάς
τὴν ἔλην καὶ τὴ βάρκα τῶν ψαράδων
δὲ χτύπησαν τὴν πόρτα σας ξένοι στρατιῶτες
βογγάει τὸ τραγοῦδι μας καὶ σὰς τυρανεῖ
κλαῖνε τὰ δέξφια μας καὶ προσπερῶπε
ποιητές, ποιητές ἀπὸ μαλακὸ ζυμᾶρι πλασματικὸ
γοιμίζετε με τὸν μακρονὸ οὐρανὸ τοῦς σίχους σας
με τὴ λαφριάδα τοῦ Κυριακάτικου προῶνου
με τὰ χρώματα ποῦ μᾶς ξεγελᾶνε τὰ μάτια
Ἐλότη, Ἐγγονόπουλε, Σερέση, Ἐμπειρίκο
γιατὶ δὲν παραλάζειται μονάχα σιδνομα
γιατὶ δὲν ἔχετε μιὰ σταγόνα καρδιάς ...

ΝΙΚΟΣ Α. ΠΑΠΠΙΑΣ

ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

Ἐρρώσθησαν τὰ κουρασμένα τ' ἀπογεύματα,
κι' ἐγὼ δὲ σὲ γνωρίζω.
—Κι' ὅμως, ὄλο σιμώνω τὸ παράθυρο,
σὰ νᾶναι νὰ σὲ συναντήσω.

Ἐξω ἕνα φῶς σπαρταριστό, πὸν ὄλο κι' ἀγγίζει τὶς κορφές,
μὲς στὸ γαλάζιο τὸ γυαλί θρυμματισμένο πέφτει
τρέμει στὸν τοῖχο σὰ νερό, γέμισε ἢ κάμαρα φλουρὶ
καὶ τρέχον γροῦδια στὸν καθρέφτη.

Πέρα, σὲ δάσος μυθικό, ψίδυρος ἦσαν κι' ὀνηλιά,
τὴν ὥρα πὸν οἱ λιγνοὶ κορμοὶ μακραίνουν τὰ εἰδωλά τους,
—καὶ σ' ἔφερον ὁ ἥλιος ὁ ἀπογευματινός,
ἀπὸ τὰ δνομικὰ παράθυρά του.

Μὰ ἔφτασες τόσο μυστικά, μέσα στὴν ἀχρὴ τὴ χρυσή,
πὸν πιά δὲ σὲ γνωρίζω
—κι' ὁ ἥλιος πὸν σ' ἔφερε μαζί του, ὁ ἀπογευματινός,
σὰν φύγει θὰ σὲ πάρει πάλι πίσω.

Γ Α Ζ Ι Ε Σ

Κίτρινη μυρουδιά χλωμή, σὰ χλωροφορμισμένη,
ἀπὸ μιὰ μάντρα, ἀπὸ μιὰ ἀελλή, ἀπὸ ἕνα ὀλόγιομο φεγγάρι.
Μέθησαν τῆς ἀπόκοσμης γειτον ἄς τὰ δέντρα
καὶ γέμισε ἄρωμα γαζίας ὁ οὐρανός.

(Ποῦ εἶναι, καὶ μιὰ φασματικὴ ὁμορφιά, νὰ προσπεράσει,
φερμένη γιὰ περ' πατο ἀπ' τὸ παρελθόν,
κι' ἔκθαμβη, μπρὸς στὴ φωτισμένην ἐρημίά, νὰ ξαναπάρει,
δέντρο τὸ δέντρο, αὐτὸ τὸ δρόμο πὸν ὀδηγεῖ πρὸς τὰ παλιά.)

—Ἀγαπημένο γροῦδι, μὴν ἀναστενάξεις.
Κοίτα, πλημύρισε εὐωδιά καὶ σκόνη κίτρινη ἢ βραδιά.
Κι' ἐσύ, φεγγάρι ἐρωτευμένο, μὴ μ' ἀκολουθᾶς ξωπίσω.
Τοῦ φθινοπώρου ἀπόψε τὸ κορίτσι θ' ἀγαπήσω.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΑΠΟΤΕ

ἽΟ Ἀπρίλης εἶναι ὁ μῆνας ὁ σκληρός...
Τ. Σ. ΕΛΙΟΤ

ΗΤΑΝΕ βράδυ πὸν γυρίζαμε σπίτι χτυπημένοι ἀπὸ τὴν
Ἐνοιξη. Νά, πὼς νὰ τὸ πῶ, αἰσθανόμεσταν τὸν ἑαυτὸ
μας κάπως λειψό, κάπως ἄτονο. Τριγυρίζαμε τὸν ἑαυτὸ μας στὶς
σκοτεινὲς ἄλεες—τὸ φεγγάρι σημείωνε καθυστέρηση—στὰ μισο-
φωτισμένα τράμ καὶ στοὺς πολύβουους δρόμους. Καὶ συγκεκρι-
μένα σ' ἕνα δρόμο ὅπου μπουλοῦκι ἀνεβοκατέβαιναν οἱ ἀγίνότες
ἐπιθυμίες καὶ δειλὰ τὰ χεῖλια προφέρανε λέξεις τρεμουλιαστές.
Κάποιο γραμμόφωνο εἶχε αἰχμαλωτίσει τὴ φωνὴ ἑνὸς τραγουδι-
στῆ πὸν τραγουδοῦσε τὴν ἀγάπη, καὶ τὴν ἔλεγε καὶ τὴν ξανά-
λεγε. Οἱ ἡμεροὶ ξεχώνονταν σπάταλα καὶ τὶς κρύβαν πρόσεχτικά
μέσα στὰ χαλάσματα τῶν τοίχων τους.

Καὶ μεῖς σκυφτοὶ κι' ἀβέβαιοι πασχίζαμε νὰ δέσουμε κάτι
μὲ τὸ μυαλό μας, κάτι τὸ ἀόριστο, τὸ ἀκατέργαστο, πὸν νὰ μπο-
ροῦσε νὰ μᾶς διασκεδάσει γιὰ λίγο. Τὸ δωμάτιό μας δὲν παρου-
σίασε τίποτε τὸ καινούργιο· μονάχα τὸ ἠλεκτρικὸ τὸ φῶς, κά-
πως χλωμό, παιχνίδιζε ἐκνευριστικά. Οἱ σοβαρὲς μορφὲς πὸν
στόλιζαν τοὺς τοίχους μᾶς κυττοῦσαν ἀνέκφραστα. Οἱ φωτογρα-
φίες στὴν ἴδια θέση καὶ τὰ βιβλία, ταχτικά βαλμένα στὰ ράφια
τους, προσμέναν τὴν καθημερινή μας ζήτηση. Ἄνοιξαμε κάποιο
φάκελο παλιό, μὲ πολλὰ χαρτιά μέσα του. (Συνηθισμένη ἱστορία,
βέβαια: κιτρινοσιμένα ἀπὸ τὸν καιρὸ κάτι γράμματα καὶ σκέψεις
κι' ἀτμόσφαιρα παροχημένης ἐποχῆς). Γιατὶ γράφουμε; Μᾶς
κάνει τόσο κόπο νὰ τὰ ξαναφέρουμε στὸ νοῦ μας ὅλα τοῦτα τὰ
παλιὰ γεγονότα. Ἔ, καλά, θὰ μᾶς πείτε πὼς ἀγαπήσαμε. Μά-
λιστα, ἀγαπήσαμε. Ἴσως τώρα νὰ τὸ λέμε μὲ περισσότερη σιγону-
ράδα παρὰ τότε. Κι' ὅμως ἦτανε τόσο ὁμορφα. Πέρασαν ἔξη
χρόνια (σκεφτεῖτε) μιὰ μικρὴ ζωὴ, μιὰ μικροῦλα ζωὴ. Ἦτανε τότε
μιὰ ἡρεμὴ ἐποχὴ, πὸν δὲν μᾶς ἀπασχολοῦσαν θανάσιμες ἔγνιες.
Οἱ ἄνθρωποι σεργιανίζαν ἀμέριμοι, χωρὶς ὄπλα, κι' ὁ ἀγέρας
δὲν ταρασσόνταν ἀπὸ τὶς ἀνησυχίες τῆς μάζας. Καὶ εἴμασταν νέοι
ἀπερίγραπτα νέοι, διαβαίναμε τ' ὁμορφότερο κατόφλι τῆς
ζωῆς μας.

Μεστώσαμε, ἀπὸ ἔφηβοι γίναμε σχεδὸν ἄντρες, τὸ κορμί μας
σκληρυνε. Νομίζαμε πὼς σκληρυνε κι' ἡ θύμησή· ὅμως γελα-
στήκαμε τόσο: ἔχουμε τόσο εὐαίσθητη μνήμη, πὸν τραυματίζεται
ἀκόμα κι' ἀπὸ τὴν ἀπρόσεχτη κίνηση δυὸ κοριτσιίστικων ποδιῶν,
πὸν ἴσως νὰ γίνηκε καὶ πρὶν πολλὰ χρόνια σὲ ξένες πολιτείες.

Λοιπόν; "Α, ναι, λέγαμε για τὸ πλούσιό της κορμί πὸν στολί-
ζονταν ἀπὸ κατὰμαυρα μαλλιά, γιὰ τ' ἀνήσυχτα φωτεινὰ μάτια της.
γιὰ τὴν ἡμερὴ καὶ παιδικὴ φωνή της πὸν ἔβγαине ἀπὸ τὸ στόμα
της. Εἴμασταν δεκαετιὰ χρόνων, κ' ἡ ἔφηβιά μας στεφάνωνε στὸ
μέτωπο μ' ἓνα λαμπρὸ διάδημα. Ἡ ἡλικία της; Τί σημασία;
Σήμερα δὲν ἔχει καμμιά, μὰ ἀπόλυτα καμμιά σημασία τοῦτο.

Σ' ἀπίθανα μέρη περιδιαβάσαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας. Βαριά,
μεγάλα, ἀποφασιστικὰ τὰ βήματά μας πάνω στὸ πεζοδρόμιο,
γρήγορα καὶ φλύαρα τὰ δικά της. Στὴ θάλασσα λούζαμε τὰ
στεγνὰ μας κορμιά καὶ σκουραίναμε τὶς ἀνήλιές μας ἐπιδερμί-
δες στὸν ἥλιο. Συντροφεύαμε τ' ἀκούραστο τιτίβισμα τῶν που-
λιῶν στὸ δάσος καὶ μασούσαμε στάχια καὶ πενκοβέλονα. Κ' ἓνα
σοῦρπο—ἦταν σοῦρπο μαζί καὶ νύχτα—μᾶς εἶπε σφεντονίζοντας
στὸ σκοτάδι μέσα τούτῃ τῇ λέξει: Θὰ φύγω! Καὶ μεῖς δὲ μιλή-
σαμε—τί νὰ ποῦμε; θυμηθήκαμε τὴ θάλασσα πὸν φλίσβιζε σὲ
γνωστὰ ἀκρογιαλιές καὶ φέραμε τὸ χέρι στὸ μέτωπό μας, ἔτσι,
γιὰ νὰ σιάσουμε τὰ μαλλιά μας. Τὸ χέρι μας ὑγράθηκε. Ὅμως
δὲν ἔκανε ζέστη. Ὁ χειμῶνας ἦταν στὴν κρίση του. Κλωστήσαμε
μὲ τὴ μύτη τοῦ παπουτσιοῦ μας ἓνα λιθαράκι καὶ γυρίσαμε
ἄλλοῦ τὸ κεφάλι μας, ἀρχίζοντας κἀτι φριχτές ὑποψίες σφουριγ-
μάτων.

—Τὸ ξέρεις καλὰ πὼς πρέπει νὰ φύγω!

Στριφογυρίζαμε ἀνήσυχτα, καὶ τὰ χέρια μας ψαχούλεβαν
ἀδιάκοπα τὶς τσέπες μας, τόσο πὸν τὶς πλήγωσαν.

—Γιὰ πάντα, πρόσθεσε μὲ σπασμένη φωνή, καὶ μεῖς νοιώ-
σαμε κἀτι νὰ σφίγγει ἀπελπιστικὰ τὸ λαρύγγι μας.

Ξεφυλίζουμε σήμερα, σὰν ἀπλοὶ θεατές, τὶς σελίδες τῶν μα-
κρινῶν αὐτῶν περιστατικῶν. Κ' εἶναι σὰ νάγιναν χτές. Κι' ὅμως
εἶναι τόσο παλιά... Σὰν τὰ φύλλα ἑνὸς παμπάλαιου βιβλίου,
πὸν τὰ ξέφτισε ὁ καιρὸς πὸν τὸ κείμενό τους ὅμως διαβάζεται
εὐκόλα, ὅπως ὁ οὐρανὸς διαβάζεται στὶς ἀτέραντες ὑδάτινες ἐκ-
τάσεις.

Πηγαίναμε ἀγκαλιασμένοι ἀργά-ἀργά, ἀνάμεσα στοὺς μισο-
σκότεινους δρόμους, μὲ τὴ θλίψη βαθειὰ χυμένη στὶς ψυχές μας.
Καὶ τὸ αἷμα μας χτυποῦσε ὀρμητικὰ στὶς φλέβες καὶ σὲ κἀθε
χτύπημα ἀντηχοῦσε σὰν ἠχὼ μιὰ λεξοῦλα, μιὰ τόση δὰ μικρὴ λε-
ξοῦλα, ἀκαθόριστη στὴν ἀρχή, μὰ πολὺ εὐδιάκριτη στὸ τέλος:
Γιὰ πάντα, γιὰ πάντα, γιὰ πάντα, γιὰ..... Καὶ σκεπτόμασταν:
νὰ πηγαίναμε πάντοτε ἔτσι δά, σ' ἓναν ἀτελεύτητο δρόμο, πὸν
νᾶνε πάντοτε πασαλειμένος μισοσκόταδο, καὶ νάρχονται ἀπὸ κἀθε
μεριά ἀρώματα φερόμενα ἀπὸ τὰ φρυσηματα τοῦ ἀγέρα.

Καὶ τρέχαμε, τρέχαμε νὰ προφθάσουμε τὸ φωτισμένο τρῶμα
πὸν μᾶς καρτεροῦσε παρακάτω. Τὰ μαλλιά της ἀσωτεύανε καὶ
μᾶς δέχονανε τὸ πρόσωπο, τὸ λαιμό.

Καληνύχτα, ψιθυρίσαμε μουνδιασμένοι. Ἐνα μικρὸ χεράκι
πετάχτηκε μέσα ἀπὸ τὴ μαυρίλα καὶ βρέθηκε στὰ δικά μου ἀνάμε-
σα. Ἐνα μικρὸ, ζεστό, ἀνιστόρητο χεράκι. Πέντε κομπᾶ δά-
χτυλα καὶ κἀτι πολύπλοκες κοκινογάλαζες φλεβίτσες πὸν τὶς ξέ-
ραμε ἀπ' ἔξω. Ὡ βέβαια τὶς γνωρίζαμε τόσο καλὰ.

Καληνύχτα, λαχάνιασε μιὰ φωνὴ ἀλαγμένη. Καὶ ξαφνικά,
σὰν ἓνα λιθάρι πὸν σχίζοντας γρήγορα τὸν ἀγέρα βγάζει χουγια-
χτὸ τρομακτικό, σφύριξε στ' ἀντιά-μας ἡ παρακάτω φρασσοῦλα:
Ξέρεις, τώρα νομίζω πὼς τελείωσε ἡ ζωή-μου.

Τὰ χέρια χωρίστηκαν σπασμωδικὰ, βίαια, ἄγρια. Καβάλησε
πάνω στὴ φυγὴ κι' ἀπομακρύνθηκε.

Ναί, φίλε. Κάποτε εἶχαμε περισσότερα πράματα. Μὴ μᾶς
βλέπετε πὸν εἴμαστε γυμνοὶ στὴ σκληρὴ τούτῃ ἐποχῇ. Κάποτε
φορούσαμε περισσότερα. Ἡ φειτηνὴ ἀνοιξη μᾶς τὰ πέταξε ὅλα καὶ
μᾶς ἄφησε ξεσκεπάστους νὰ θωρούμε τὶς ἀκακίες πὸν θαρχίσουν
νὰ βλασταίνουν. Μὴ βλέπετε πὸν σήμερα δὲν μπορούσαμε νὰ
προσφέρουμε οὔτε ἓνα πράσινο φύλο. Τότε, προσφέραμε μικρὰ
μπουκετάκια γαζίες, κίτρινες βελουδένιες γαζίες, κι' ἀκούγαμε
τὴ φωνή-της νὰ ρωτᾶ μ' ἐκπληξὴ καὶ μὲ χαρὰ:

Ποῦ βρήκατε γαζίες τέτοιον καιρὸ, στὴν καρδιά τοῦ χειμῶνα;
Καὶ μεῖς χαμογελοῦσαμε αἰνιγματικά, μονάχα χαμογελοῦσαμε.

Φίλε, ἴσως νὰ μὴν κατάλαβες ποτὲ πὼς πολλὲς φορὲς θυ-
μούμαστε πολὺ, τόσο πολὺ πὸν πειράζει... Τὸ ρολόγι δίνει τὸ
μονότονο χτύπο-του μὲ τὴν καρτερικὴ σιγὴ πὸν κυριαρχεῖ στὸ
δωματιό μας. Οἱ φωτογραφίες στὴ θέση-τους' οἱ σοβαρὲς μορ-
φές πὸν στολίζουν τοὺς τοίχους μας κἀπως μάλᾶκωσαν, καὶ δὲν
ἔχουν τὴν πρωτὴν τους σύσπαση' καὶ τὰ βιβλία, ταχτικὰ βαλμένα
στὰ ράφια τους, ἄδικα περιμένουν τὴ ζήτησή μας. Σήμερα δὲν
τὰ χρειαστήκαμε. Κι' ἀπὸ τὰ κίτρινισμένα χαρτιά (μὲ συγχωρεῖς
φίλε, γιὰ τὴν ἔκφραση, ἀλλὰ πὼς νὰ τὸ πῶ; εἶναι πραγματικὰ
κίτρινισμένα) ἀναδύεται ἓνα κάποιον ἄρωμα πὸν νομίζεις πὼς
μοιάζει φοβερὰ μὲ κάποιον γνωστὸ μας ἄρωμα πὸν παιδεύει σή-
μερα τὴν ὄσφρησή μας. Ἐνα ἄρωμα πὸν ἀναβούζει μέσα ἀπὸ
μαῦρα, ὑγρά μαλιά...

ΚΛΕΙΤΟΣ ΚΥΡΟΥ

Ο ΚΥΚΝΟΣ ΔΙΠΛΩΣΕ

Στὴ Νεκρῇ

Ἀκόμα λίγα κυπαρίσσια κοντά τους σὲ ζητοῦν δυστυχισμένη ἀνά-
[μνησὴ μου
τὰ κυπαρίσσια ἀθόρουβα θυμίζον σύννεφα κνηνημένα πουλιά
[καὶ θρήνους
ἀκόμα μοῦ μιλοῦν εἰρηνικά σὰ νὰ ζητῶ τ' ἀνώφελα ὄνειρά μου
σὰ νὰ μπορεῖ κι' ἡ κουρασμένη θέλησή μου νὰ τραγουδήσει μό-
[νη τῆ σιωπῇ
τὰ κυπαρίσσια ἀθόρουβα θυμίζον σύννεφα κνηνημένα πουλιά
[καὶ θρήνους
σ' αὐτὴ τὴν ἀπαλὴ σκηνογραφία μέσα στὸν λόνο τους πέφτει
[ἕνα φῶς :
ἂν ὁ τυφλὸς πὸν σεργιανᾶει κάτω στὸν κῆπο παίζει τὸ μαγικὸ
[σουραῦλι του
ἂν οἱ πορτοκαλλῆς οἱ κιτριῆς οἱ φράχτες τὰ καλίμια τὸν παρα-
[στέκουν
ἂν ξεπετιοῦνται ἀπ' τοὺς κορμούς χαρούμενα παιδιὰ κόκκινα
[παγανὰ τοῦ δάσους
ἂν τρέχουν καὶ πηδοῦν μ' ἀόρατα σχέδια οὐμίχλη καὶ ξεφωνητὰ
ἂν τὸ βασιλοπούλι τραγουδᾷ στὰ κλαριά μὴ χειμωνιάτικη μελωδία
ἂν ἡ συγκίνηση τοῦ τόπου εἶναι ἡ λίμνη ὁ λόφος τὰ δρομάκια
ἂν ὁ γερο-ἀητὸς σωριάζει τὰ φτερά του βαριά πληγωμένους
ἂν σιωπηλὰ θωροῦν γύρω τὰ ὕψη μάτια του ἐποπτεύοντας τῆ γῆ
ἂν τ' ἄλλα πουλιά συνοδεύουν τὸ χορὸ στὴν ἀγωνία τοῦ κύκνου
ἂν ὑψώνει τὰ φτερά του δὺο λευκοὺς κίονες στὸ γαλανὸ μου βλέμμα
ἂν ἡ ἀρχαία τραγωδία «ΑΝΑΡΟΜΑΧΗ» εἶναι τὸ φλογερὸ κι' ἀκού-
[ραστο αἰσθημὰ μου
ἂν παίζει ὁ τυφλὸς σουραῦλι ἐνῶ φρεσᾷ κι' ὁ ἄνεμος στὰ κυπαρίσσια
ἂν ὁ κύκνος πεθαίνει ἀργὰ σὲ μιὰ κόρη τόσο γλυκεῖα κι' ὠραία
ἂν θλίβει τὸ παράπονο τὴν εὐτυχία τῆς σιωπῆς
συγχώρεσέ μας
τὴν ἄνοιξή μου τραγουδῶ μέσα σ' αὐτὸ τὸ παραλήρημα σουραῦλι
ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος πεισματικά κι' ἀντίπαλος τοῦ πόνου
[μου, τρελός,
μὲ τὴ φωνή σου μὲ τίς σταγόνες μὲ τὴ θύελλα μὲ τὰ πουλιά
μὲ τὰ σύννεφα μὲ τὸν ἄνεμο μὲ τὰ κυπαρίσσια, μόνος,
σὲ τραγουδῶ ἄνοιξή μου μέσα σ' αὐτὸ τὸ παραλήρημα σουραῦλι.

ΙΑΣΩΝ ΔΕΠΟΥΝΤΗΣ

ΤΟ ΔΩΜΑΤΙΟ

Κάθομαι καὶ περιμένω ὅπως πάντα, στὸ μικρὸ ἰσόγειο γρα-
φεῖο τοὺς ἀσθενεῖς μου. Δὲν εἶμαι γιατρός, ὅμως ὑπάρχουν
ἄνθρωποι ποὺ καταφεύγουν σὲ ἀρρώστους γιὰ νὰ γιαιτρευτοῦν.
Τὸ δωμάτιο ἔχει δὺο παράθυρα ποὺ βλέπουν στὸ δρόμο. Ἡ στα-
χτόχρωμη ἀσφαλτος καὶ πιὸ πέρα ἡ θάλασσα. Ἐνα δέντρο κι'
ἕνα καίκι. Κι' ἀπ' ἔξω περνοῦν πολλοὶ ἄνθρωποι. Ὅμως ἐγὼ
σὰν ἀπὸ ἕνα καθῆκον ποὺ μοῦ ἐπιβάλλει κακία κρυφῆ, κάθομαι
καὶ περιμένω.

Καταλαβαίνω πὼς ἂν εἶχα πάει πρὸς αὐτοὺς θὰ τοὺς εὔρι-
σκα σὲ μιὰ στιγμὴ ἀκατάλληλη, ἀπ' τίς ἰδιαίτερες ἐκείνες στιγμὲς
ποὺ στενοχωρεῖ ἡ παρουσία τοῦ ἄλλου. Ὅμως σὲ μένα δὲν συμ-
βαίνει τὸ ἴδιο. Μοῦ ἔχουν ἐπιβάλλει τὴν παρουσία τους. Κι' ὅ-
ταν θελήσω νὰ ξεφύγω σὲ σκέψεις δικές μου ἐντελῶς, πάλι αὐ-
τοὶ παρουσιάζονται. Κι' εἶναι ἀρκετὰ περισσότεροι γιὰ νὰ μὴν
μ' ἀφήσουν μονάχος νὰ σκέφτομαι. Οὐσιαστικὰ οἱ ἀρρώστειες
τους μοῦ εἶναι ἀδιάφορες, ὅμως τρέφομαι ἀπ' αὐτές. Κι' ἐνῶ
μὲ πιστεύουν γιὰ φιλόανθρωπο καὶ λέν πὼς βοηθῶ τὸν ἄλλο
στὴν στενόχωρη θέση ποὺ βρέθηκε, ἐγὼ ξέρω καλὰ πὼς τοὺς
κλέβω. Κι' ἀφοῦ ἔρθουν καὶ ξαναφύγουν περῆφανοι ἴσως, γι-
ατὶ μπόρεσαν νὰ ξεπατήσουν καὶ νὰ πάρουν ἀπὸ κάποιον ὅτι
ἔχει, συλλογίζομαι πόσο ἀδυνάτισαν τελευταία, ἀφήνοντας στὰ
χέρια μου, ὄχι τὰ λόγια τους μὰ τὴν ὑπαρξὴ τους.

Δὲν εἶμαι ὅμως πάλι πλούσιος ἀπ' ὅτι μ' ἀφήνουν. Ἐχω
γεμίσει τὴν ὑπαρξή μου μὲ κίβδηλα νομίσματα. Μοῦ ἀφήνουν
τὸ νόμισμα τοῦ ἑαυτοῦ τους, ποὺ εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀρρώστια τους.
Κι' ἡ δική μου ἡ ἀρρώστεια εἶναι τέτοια ποὺ ἔτυχε νὰ μπορεῖ
νὰ συντηρεῖται μὲ σχέσεις πλαστές. Ὅσο γι' αὐτοὺς πλησιάζουν
ἀθόρουβα στὸ ὄριο τῆς ἐκμηδένισης, ποὺ ἀπὸ κείθε ἀρχίζουν οἱ
γνώσεις μιάς πολὺ παράξενης ἱστορίας.

Καὶ πάλι ὅμως δὲν εἶμαι εὐχαριστημένος. Ξέρω πολὺ καλά
πὼς τίποτα δὲν γίνεται ν' ἀλλάξει, οὔτε σ' αὐτοὺς οὔτε σὲ μένα.
Γιατὶ ἂν ποῦν πὼς γιαιτρέφτηκαν, θὰ πρέπει ἀπ' τὴν ἀρχὴ νὰ
ξαναρχίσω πείθοντάς τους πὼς ἡ ἀρρώστεια ὑπάρχει. Μὰ ἂν
πάλι τὸ παραδεχτοῦν κι' αὐτὸ, θ' ἀναγκαστῶ νὰ τοὺς μιλήσω
γιὰ τὸ κίβδηλο. Καὶ τότε πιὰ θ' ἀπομείνω μονάχος, δίχως τροφή.
Γιατὶ πρέπει νάβαι κλέφτης κανεὶς γιὰ νὰ θελήσει νὰ συναλλά-
σεται μὲ κάλπικο νόμισμα. Κι' αὐτοὶ θέλουν νὰ μείνουν ἠθικοί,

ζητάν ακριβώς να μὴ γίνουνε κλέφτες.

Καὶ τότε, κάποτε τοὺς λυπᾶμαι. Εἶναι τόσο καλοὶ ἠθοποιοὶ στὸν μικρὸ τους τὸ ρόλο. Κρατᾶν μὲ τόση σοβαρότητα τὰ ψεύτικα προσήματα, καὶ τὰ μάτια τους πλημμυρίζουν ἀπὸ εἰλικρίνεια. Σὰν νὰ μὴν ὑπάρχει μέσα τους ἀπορία μὲ παίρνουν μαζί τους. Καὶ γὰρ πηγαίνω γιατί εἶτε δεχτῶ εἶτε ὄχι πάλι θὰ μὲ πάρουν μαζί τους. Εἶμαι γι' αὐτοὺς κάτι ἄγνωστο, πού ἐν δνόματί του ἀποχτᾶν κάποια μίζερη λευτεριά πού τοὺς κάνει χαρούμενους μέχρι νὰ κοιμηθοῦν.

Μιὰ μέρα ὅμως ἀπελπίστηκα κι' ἀποφάσισα νὰ τοὺς διώξω. Κάθιστα ἐδῶ στὸ δωμάτιο καὶ πῆρα τὶς ἀποφάσεις μου. Θὰ πάω, θὰ τοὺς ἔλεγα, μὲ ὅσο γίνεται καλὴ ἠθοποιία. Σ' ἓναν ἄλλο γιατρὸ πού νὰ γιατρέψει καὶ μένα. Μήπως ξεχάσατε πὼς ὑπάρχω καὶ γώ; Κι' αὐτοὶ οἱ τόσο καλοὶ θὰ συγκινούνταν. Ἀνύποπτοι θὰ μ' ἔστελναν μ' ἀλαφριά καρδιά στὸ ἀπόλυτο πού ἀναζητᾶνε πάντα. Ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχει παρὰ σιωπὴ καὶ μοναξιά τελειωτική.

Ὅμως δὲν ὑπολόγισα καλά. Ἡ ἀληθινότερα δὲν τόλμησα νὰ ὑπολογίσω. Γιατί αὐτοὶ ὀρμήσανε ἀπάνω μου μὲ δάκρυα στὰ μάτια καὶ μὲ χέρια παρακαλεστικά. Δίχως λέξη γαντζωθήκαν στὰ ρούχα μου, σὰν νᾶμουν ἐγὼ τὸ πόδι πού τοὺς κρατοῦσε ὀρθούς. Καὶ μὲς στὰ δάκρυά τους μοῦδωκαν μὲ νοήματα νὰ καταλάβω, πὼς ἂν ἔφευγα δὲν θᾶχαν πιά ζωὴ. Δὲν ὑπολόγιζαν οἱ ἴσκιοι στὸ τυχαῖο, καὶ γὰρ προσδοκόντας το ἔμεινα.

Καὶ τώρα κάθομαι καὶ περιμένω ὅπως πάντα νὰ ρθοῦν. Μὲ μεγάλη ἀθωότητα θὰ κλέψει ὁ ἓνας ἀπ' τὸν ἄλλον ὅτι μπορεῖ. Κι' ὕστερα ξέχωρα θὰ λογαριάσει ὁ καθένας πὼς κέρδισε μιὰ ἀκόμη μέρα τῆς ζωῆς. Κι' ἡ ὥρα περνάει καὶ γὰρ μὴ ἔχοντας πιά τίποτα ἄλλο νὰ κάνω μὲς στὸ μικρὸ δωμάτιο περιμένω.

... Ὅμως οἱ ἄνθρωποι βρίσκονται ἀκόμη στὸν δρόμο καὶ περπατοῦν.

Γ. ΚΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ

Ε ΔΩ, στὸ μακρινὸ προάστειο μὲ τὶς σιωπηλὲς δέντρινες γαλαρίες καὶ τοὺς σπάνιους ἀνθρώπους ἡ νύχτα ἔχει κάτι διαφορετικὸ ἀπ' ἄλλου: χύνεται μιὰ πολὺ λυπημένη σιωπὴ κι' οἱ δρόμοι γίνονται χωρὶς ἀρχὴ καὶ τέλος. Κάπου μακριὰ ἓνας νερόμυλος μετράει τοὺς σφιγμούς τῆς νύχτας: *iv... iv... iv...* Μὲς στὸ σκοτάδι οἱ θόρυβοι γίνονται πολὺ μακρυνοὶ κι' εἶναι σὰν ἀκουμπᾶς τὸ κεφάλι σου στὸ στήθος ἐρωτημένης γυναίκας.

Κάποτε ἀκούγεται μιὰ φωνή:

— Zack it is tai form lesson...

Ἡ μὴς Ἐντιθ ἡ μικροσκοπικὴ δασκαλίτσα τῶν Ἀγγλικῶν φωνάζει τὸ γιὸ τοῦ ἰδιοχτήτη πού ἦταν μὲ τὰ παιδιά τῆς ἀπέναντι βίλας.

Ἀφτὸ γίνεται κάθε βράδι ὅταν παίρνει νὰ σουρουπώσει. Τότε ἡ ἀπέναντι βίλα κυλάει καὶ χάνεται. Μόνο οἱ σκεπὲς τῶν σπιτιῶν μένουν ὡς λίγο πιὸ ὕστερα κι' ὁ δρόμος γίνεται πολὺ σκοῦρος πίσω ἀπὸ τούλια μπλὲ μάβρα.

— Zack it is taim for lesson, ἀκούγεται πάλι ἡ ξερακιανὴ φωνὴ τῆς μὴς Ἐντιθ. Ἀνοίγει ἡ πόρτα καὶ βγαίνει ὁ γιὸς τοῦ ἰδιοχτήτη.

— Καληνύχτα Καμίλη... Καληνύχτα Γιαννάκη...

— Καληνύχτα... Καληνύχτα...

— Καληνύχτα...

Ὑστερα ἡ Καμίλη βγαίνει στὸ βεραντάκι κι' ἀκούγεται ρυθμικὸ τὸ χτύπημα τῆς πατερίτσας.

Τὸ δεξιὸ πόδι κρέμεται μὲς' στὰ λεφκόχρυσα σίδερα σὰν κἀδένα παλιοῦ ρωλοιοῦ.

Ἀκουμπᾶει κάπου τὴν πατερίτσα καὶ ξεπλώνει στὴν ψάθινη πολυθρόνα. Ρεμβάζει μὲς' τὸ σταχτὶ σουρούπο καὶ τραγουδάει σιγά: «Καρδιά ἀπ' ἀγάπη ὀρφανὴ μοιάζει τῆς ἀνοιξὸς λουλούδι μαραμένο...»

Στὴ φωνὴ τῆς παίζουσαν σπασμένα γιαλιά. Ὑστερα ἔρχεται ὁ Γιαννάκης. Ἀνάβει τὸ φῶς καὶ πλησιάζει. Μιλοῦν συχνὰ γιὰ ταξίδια — ὅταν τελειώσει ὁ πόλεμος θὰ πᾶνε στὰ νησιά τῆς Χαβάης, στὸ Κάπρι ἢ καὶ στὰ Φιόρδ... Ἀνοίγουν ἓνα τεράστιο ἄλμπουμ καὶ ταξιδεύουν. Σιωπὴ. Στὰ μάτια τῆς μικρῆς ἀρωστῆς ἀναβλύζουν δυὸ σταγόνες νερό.

Ἐνα τέτοιο σιωπηλὸ βράδι — πᾶνε κάπου τέσσερα

χρόνια από τότε — άκούστηκε μιὰ πιστολιά απ' τὸ σπίτι τοῦ μίστερ Ἀντωνν Πίμ. Ἐνα παράθυρο μισάνοιξε, μιὰ φωτισμένη γραμὴ ἔπεσε πάνω στοῦ δρόμο. Ὑστερα ὁ δρόμος γέμισε μάβρα κεφάλια μικρὲς φωτίτσες τσιγάρου καὶ συχισμένες μισὲς κουβέτες. Πάνω στὴν ὥρα ἀνοιξε κι' ἡ πόρτα—ἕνας τρομαγμένος κύριος φώναζε σ' ἄσκημα Ἑλληνικά :

— Πάρακαλω τάξι . . . Πάρακαλω . . .

Ἡ φωνὴ του ἔτρεμε. Τὸ σπίτι γέμισε κόσμο δυὸ χωροφύλακες μπῆκαν κι' ἀφτοὶ σπρώχνοντας, ἦρθε κι' ὁ γιατρός ἀνοιξε τὸ σακουλάκι του μὲ τ' ἀκουστικά καὶ πιστοποιήσε τὸ θάνατο. Μιὰ κυρία μὲ πυρόξανθα μαλιὰ προσπαθοῦσε νὰ κλείσει τὸ φλύαρο πενιούρα της κι' ἔλεγε κλαίγοντας :

— Ah! the scandal . . . Ah! the scandal . . .

Ἀπὸ στόμα σὲ στόμα μαθέφτηκε πὼς ὁ γιὸς τοῦ Πίμ ἀφτοχτόνησε μὲ περίστροφο. Στὴν τσέπη του βρέθηκε ἕνα γράμα πὸν ἔλεγε — ὁδὸς Καραϊσκάκη τόσο, ἡ κυρία Α. τοῦ ἔδωσε μιὰ φοβερὴ ἀρώστεια δυὸ χρόνια τὸν τυράνησε ἔλεγε . . . τὴν ἀγαπᾷ καὶ τὴ μισεῖ τόσο . . . ἀγάπη μου . . . καὶ κάτι ἄλλα λόγια ἀκατάλυπτα . . . Τὴν ἄλλη μέρα μαθέφτηκε σὸ προάστειο ἡ ἱστορία μὲ κάθε λεπτομέρεια κι' απ' τὸν ἕνα στὸν ἄλλο μεγάλωνε . . .

Τώρα τὸ προάστειο εἶναι σχεδὸν σιωπηλό.

Κάποτε περνάει κάποιο ζεβγάρι. Κρατιοῦνται απ' τὰ χέρια καὶ κοιτοῦν ἀφηρημένα μπροστά, ἢ ἀκούγεται κάποιος γερμανὸς πὸν ζητεῖ απ' τὴν περαστικὴ δεσποινίδα — Komm, liebchen! Küssen will ich Dich aber foste . . . Κι' ἐκεῖνη τρέχει νὰ γλυτώσει απ' τὰ λαίμαργα χέρια του.

Ἡ Ἀνοιξη ὅταν ἔρχεται εἶναι πολὺ θλιβερὴ κι' ὁ ἀγέρας ἔχει κάτι ἀπὸ τοὺς κήπους τῶν γιασεμιῶν.

Γαλήνη. Μιὰ νότα φουσαρμόνικας τρέχει νὰ κρουφεῖ στὶς κατάκλειστες γρούλιες.

Ἐνα τέτοιο ἀνοιξιὰτικο βράδι ἔφυγε κι' ἡ Θεοδωρούλα. Εἴχαμε γίνει φίλοι ἀπὸ καιρό. Στὰ μάτια της ἔφεγγε ἕνα σίγουρο μέλον.

— Ἀφτὴ ἡ στιγμή εἶναι ἕνα κομάτι τῆς ζωῆς μου, λέει.

Ξαφνικά, ἐκεῖ πὸν μιλοῦμε ὁ ἕνας ἀντίκρου στὸν ἄλλο ἔνοιωσα σὸ στήθος μου τὸ λεπτό της κορμί. Μὲς' στὸ σκοτάδι ἀναζήτησα τὰ μάτια της, τὰ μαλιὰ της, τὰ χεῖλιά της. Ἐκεῖνο τὸ ἄρωμα πὸν φοροῦσε, τόνωιωθα νὰ κυκλοφορεῖ μέσα στὶς φλέβες μου.

— Θὰ σὲ θυμᾶμαι πάντα, ἀντίο . . .

Βγάζει ἕνα μικρὸ ἐνθύμιο καὶ μοῦ τὸ δίνει — ἕνα φιδάκι πὸν προσπαθεῖ νὰ δαγκάσει τὴν οὐρὰ του. Ἀφτὰ λοιπὸν ξεχάστηκαν τώρα, μιὰ γιὰ πάντα. Σὰ νὰ πέρασε ἕνας ὁδοστρωτήρας βαρῆς στὴ ζωὴ μας καὶ τὰ ἰσοπέδωσε ὅλα . . .

Ἐτσι ξεχάστηκε κι' ὁ θεῖος Ἰάκωβος. Ἐρχόταν κάθε ἀπόγευμα πρὶν σουρουπώσει καὶ ξεχνιόταν διαβάζοντας ἕνα βιβλίον τοῦ Φόλκνερ. Εἶχε μείνει ἀνύπαντρος ἐξ αἰτίας μιᾶς θεατρίνας, πὸν τὴν ἀγαποῦσε πολὺ. Ἐκεῖνη ὅμως τὸν γέλασε — πήρε τὸν ὑποβολέα της κι' ἔφυγε. Στὴν τσέπη του φύλαγε μιὰ φωτογραφία δική της — μιὰ γυναῖκα ὀρθετὰ νόστιμη, ντυμένη μὲ μόδα 1925. Στὰ τηλεφωτὰ χρόνια ἔμαθε πὼς ἡ θεατρίνα του τραγουδοῦσε στὴ Βιέννη — ὀνομαστὴ φωνὴ πὸν πήγαινε ὅλη ἡ οἰκουμένη νὰ τὴν ἀκούσει . . . Τότε ἔφυγε κι' ὁ θεῖος Ἰάκωβος. Ὅταν θὰ τὴν εἶδε — δὲ μὲ θυμᾶστε; θὰ ρώτησε . . . εἶμαι κείνος πὸν γελάσατε κάποτε . . . μὰ δὲν φταῖτε σεῖς, ἔτσι δὲν εἶναι . . . Ἐκεῖνη ὅμως θὰ συνέχισε τὸ διακομένο τραγοῦδι της καὶ θὰ γύρισε τὶς πλάτες . . . Ὑστερα ἦρθε ὁ πόλεμος καὶ δὲ μάθαμε τίποτε πιά . . .

Κάποτε, μὲς' στὸ σκοτάδι παρουσιάζονται ματωμένες μορφές, κρόνη, λόγγες, πόδια κομένα, πεδιάδες γεμάτες ὑπολείματα νέων παιδιῶν . . . Καταστροφὴ. Περνοῦν νικημένοι στρατιῶτες μὲ τὸν τρόμο ζωγραφισμένο στὰ μάτια . . .

Ξαφνικά ἕνας θάλαμος νοσοκομείου φωτίζεται ἄπλετα. Λίγα κρεβάτια. Συγκρατημένα βογγητὰ καὶ στὴν ἀτμόσφαιρα πλέκει ἡ σκληρὴ μυρωδιὰ χλωροφόρμιου. Ἐρχεται ἡ ἀδελφὴ μὲ τὸ γαλάζιο σταβρό. Ἀφτὸ τὸ κορίτσι μὲ τὰ φωτεινὰ μάτια ἔγινε ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ θαλάμου Μένετε στὴν Κηφισιά; ρωτᾷ. Ναι . . . ὅταν θὰ γίνω καλὰ θὰ βλεπόμαστε βέβαια . . . θέλετε;

Βέβαια . . . Βέβαια . . . Ὑστερα ὅμως ὅλα ἦρθαν ἀνάποδα : τὰ νοσοκομεία γέμισαν κομένα χέρια, κομένα πόδια, κομένες ζωές — ὄνειρα πὸν καταστράφηκαν, σπίτια πὸν γνώρισαν τὸ πένθος, ἀνθρώποι χωρὶς κανένα ἐνδιαφέρον πιά γιὰ τὴ ζωὴ.

Ἡ ὥρα περνάει. Τὰ παιδιὰ τῆς ἀπέναντι βίλας μαζέβονται μέσα — σὲ λίγο ἀκούγεται τὸ ρυθμικὸ χτύπημα τῆς πατερίτσας καὶ πὸ ὕστερα ἡ γρούλια κλείνει ἔξω τὸ σκοτάδι, — ἕνα σκοτάδι πὸν εἶναι νὰ τὸ κόψεις στὰ δύο μὲνα σουγιά . . . Ἡ Καμίλη θὰ κοιμηθεῖ ἀπόψε ἀκούγοντας μουσικὴ ἀπ' τὰ νησιὰ τῆς Χαβάη. Ἐνα γαλάζιο βαρκάκι μ' ἄσπρο πανὶ θὰ τὴν ταξιδέψει στὰ Φιόρδ ἢ στὸ Κάρκι. Κι' ἕνας ἀράτης θὰ τραγοῦδαίε στὴν ἀρμόνικα «καρδιά ἀπ' ἀγάπη ὀρφανὴ μοιάζει τῆς ἀνοιξῆς λουλουδὶ

μαραμένο» και θά γελάει ήλιθια

“Όταν έρχεται λοιπόν ή νύχτα, στο σιωπηλό μας προάστειο χύνεται μιὰ λυπημένη σιωπή. Οί δρόμοι γίνονται σκοτεινοί — μιὰ φουσαρόνικα πλησιάζει, πλησιάζει, γεμίζει ό άγέρας στεναγμούς, ύστερα περνάει και χάνεται... Μόνο κάποτε, πολύ σπάνια, ένα αυτοκίνητο περνά με δυνατούς προβολείς, φωτίζει μιὰ στιγμή τις κατάκλειστες γρίλιες και πάει: “Ακούγεται φοβερό πιστολίδι, μιὰ χειροβομβίδα σκάει κάπου πιδό πέρα, οί γεροναοί ουρλιάζουν σά λυσασμένα σκυλιά, τὰ πολυβόλα δουλέβουν— ύστερα πάλι σιωπή... Κάποιος νερόμυλος μετράει τούς τρομαγμένους σφυγμούς τής νύχτας: ίν... ίν... ίν... “Όλοι ξυπνοῦμε τότε, άφροκραζόμαστε, κάνουμε τδ σταβρό μας και προσερχόμαστε γι’ άφτους πού πεθάναν άπόψε γιατί γράφαν στους τοίχους...

1943

Σ. ΜΑΡΑΝΤΟΣ

ΕΝΑΣ ΘΕΑΤΗΣ ΤΟΥ ΓΚΡΕΚΟ

Στά χρόνια τής σκλαβιάς πέρασε άγνοημένη μιὰ χρονολογία τὰ 400 χρόνια από τδ θάνατο τού Γκρέκο!

“Ένα μονάχα βιβλίο βγήκε λίγο πριν έρθουν οί Γερμανοί και ύστερα τίποτε.

Δέν είμαι τεχνίτης, μήτε και πού τού στέκομαι κριτής: είμαι μονάχα ένας πού στέκοντας θαμπωμένος μπροστά του άφίνει ελεύθερο τδ στοχασμό...

... Τδ γλυπτό χύθηκε πιά στη μορφή τού ζωογραφιστοῦ. “Ο χαλκός έλυωσε για να πλάσει νέες φευγαλέες μορφές... Τδ επίπεδο άποχτάει βάθος ή σταθερή μορφή όλοένα ψηλώνει και γίνεται φευγαλέα — είνε ή στιγμή πού θά γεννηθεί ό Γκρέκο, ό φλογερός καλλιτέχνης.

“Η έποχή μας μπορεί να κυττάζει πλατύτερα από κάθε άλλη τούς πίνακες του μιὰ κι’ άπλωσε τήν έρευνα ως τδ ύποσυνείδητο. Τδ διαλεκτικό πνεῦμα τού καιροῦ μας πρόστεισε κοντά στη συνείδηση (τὴ θέση) τδ ύποσυνείδητο (σάν αντίθεση). Με τὰ μάτια αυτά μπορούμε παραδρομίζοντας τὴ θέση και τὴν αντίθεση, σάν αντίκέφαλο τόνα στάλλο, να συλλάβουμε καλλίτερα τὴ δραματικήν *αναγναλλιά* τού κιάρο — σοῦρο — πούνε άπ’ τὰ σπουδαιότερα χαρακτηριστικά τού έργου του.

— Σίγουρα, λέει ό Ποιητής τού Τάφου τού Γκόγκορα, τις μορφές τού τις δώσαν οί Θεοί και τούς ίσκιους ό ίδιος ό Μορφέας ό Θεός τού ύπνου.

“Έτσι γεννιέται ό Γκρέκο!

Κορμιά ψηλά υπερφυσικά πού άναψηλώνουν στον οῦρανό...

Και μήτε πού προλαβαίνεις να τὰ στοχαστείς γιατί τδ κορμι διαβαίνει άπ’ τόν αϊθέρα στο άπειρο...

Πτυχές ολοκύμαντες συνθέτουν τδ φως και τὴ σκιά

“Η Έκκλησίες πρέπει να γίνουν γοτθικές... Τὰ καμπαναριά να γίνουν κυματιστά σά φλόγες — σά φλόγες πού αναγλωσσίζουν τόν οῦρανό σά να θέλουν να κάψουν τὰ οῦρανοθέμελα...

Κάποιος Ποιητής φαντάζονταν τούς ανθρώπους σάν άνάψαν τὴ πρώτη τους πυρά.

Γύρωθε όλοι χόρευαν λαγοπατώντας τὴ γῆ.

Και μέσα άπ’ τις φλόγες ξεπηδοῦν οί πρώτοι Θεοί...

Κι’ έκείνες μαζί με τὴ γύρω τους σκιά παίρνουν μορφή ανθρώπου ανθρώπου όμοιου στο Θεό.

Οί άνθρωποι είναι τότε στο «κόκκινο παρελθόν» και οί Θεοί είνε «οί Πύρινοι Θεοί».

Δέν μπορούσα να φανταστώ πιδό καλά να παίρνει ή φωτιά μορφή Τδ Τολέδο στήν καταιγίδα, έπρεπε να λέγεται «τδ τολέδο στίς φλόγες».

... Μά φλόγες π’ άπλωσαν στον οῦρανό μέλλουν να κάψουν τδ πάνθεο τών νέων Θεών τού Μπαρόκο — μες τδ Μπαρόκο θά γεννηθεί άλλη τέχνη. Δίπλα όμως στο Γκρέκο θά σταθει ή πιδό άνάερη τέχνη πού άπλώνεται μόνο στα μόρια τού αϊθέρα, ή μουσική.

“Ο Βάγγερ γράφει στίς τριλογίες του.

“Ο Ταγγούτσερ πισωδρομίζει άπ’ τούς μυθικούς κόσμους κι’ έρχεται στους άρχιτραγουδιστάδες να προστέσει κι’ αυτός τὴ φωνή του... (Τδ

ἐμβατήριο πρέπει νὰ διευθύνεται χωρίς μπαγκέτα καὶ μὲ σφιγμένες τὶς γροθιές).

Τὸ μᾶρς φεύγει γιὰ τὰ ψηλά. Ἐκεῖ θὰ συναντήσει τὶς μορφές τοῦ Γκρέκο... καὶ ἡ τριλογία θὰ λάβει τὴ σύνθεσή της, ὅταν θὰ σμίξει μὲ τὶς κορφές τῶν γοτθικῶν ναῶν...

— Ἐκεῖ ψηλά στὶς κινούμενες κορφές εἶν ἡ Πατρίδα πού μπορεῖ νὰ ξεχύνεται ἡ μουσικὴ τοῦ Πάρτσιφαλ καὶ νὰ ζοῦν καὶ τὰ κορμιά τοῦ Γκρέκο.

Ἐκεῖ εἶνε ἡ διάστασή τους!

Εἶναι τὸ σμίξιμο τοῦ *χωρόχρονου*.

Ἔτσι τὸ ἔργο τοῦ Γκρέκο στέκεται στὸ ἀντίποδο τοῦ κλασσικοῦ.

Ἐ Γκαϊτε θᾶκλεινε τὰ μάτια μπροστὰ στὸ ἔργο του ὅπως ἔκλεινε τ' αὐτιά του ἀκούοντας τὴ μουσικὴ τοῦ Μπετόβεν. — Ξυπνοῦσε ὁ ὑποταγμένος δαίμονας.

Ἡ γαλήνη θὰ ταράζονταν. Κι' ἀκόμη τότε ὁ ἄνθρωπος δὲ μποροῦσε νὰ κυττάζει κατὰματα τὸ ἱποσυνείδητο.

... Ἴσως εἶνε ἕνας λόγος αὐτὸς πού δὲν ἀνακαλύφθηκε στὰ χρόνια μας ὁ Γκρέκο (μόλις τριάντα — σαράντα χρόνια εἶναι πού σπουδάζεται)

... Καὶ λέγοινα αὐτὰ στοχάζομαι τί θάλεγε ὁ Λέσσιγκ βλέποντας τὸν Λαοκόωντα του.

Ἐ ἕνας γυὸς ζητάει νὰ ξεγλυτώσει ὅπ' τὸ σερπετὸ ὀρθὸς — ὀλόρθος τανόντας τὸ κορμὶ του. σάν γιὰ νὰ ξεπολύσει δόρυ. Ἐ γέρος ξαπλωμένος στὸ χῶμα κι' ὁ ἄλλος γυιὸς δίπλα του. Στὸ βάθος ἀχνοςχέδια φαίνεται ἡ Τροία. Οἱ θεοὶ στὴν ἀκρὴ παρακολουθοῦν τὸ θεῆμα... μὲ κορμιά καθαρά, ὀλόγυμνα, μὲ τονισμένη τὴ σωματικότητά τους — ὅπως γράφει ὁ Κέρλερ.

Ἡ εἰκόνα δὲν ἔχει τίποτε τὸ ὅμοιο μὲ τὸ Ἀλεξανδρινὸ σύμπλεγμα. Ἀπὸ τὴν κλασσικὴ ἡρεμία τίποτα δὲν ἀπόμεινε. Εἶναι κάτι τὸ ξεχωριστό· εἶναι ἕνα ὄνειρόδραμα πού δὲν παρουσιάζει τὸ «τελειωμένο» τῆς κλασσικῆς μορφῆς...

Φαντάζομαι πὼς ἀπὸ δῶ θὰ μποροῦσε νὰ ξεκινήσει καινούργια σειρά στοχασμῶν (γιὰ τὴ διάκριση τῶν τεχνῶν σάν καὶ κείνη τοῦ Λέσσιγκ) πού θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ περιλάβει καὶ τὴ τέχνη τοῦ κινηματογράφου σὲ μιὰν ἄλλη μορφή...

Δὲν ξέρουμε ποιὸ θάταν οἱ στοχασμοὶ τοῦ Λέσσιγκ γιὰτὶ γιὰ κείνον ὁ Γκρέκο δὲν ἔχει ἀκόμη γεννηθεῖ.

Μὰ γιὰ τὴν καινούργια τέχνη ὁ Γκρέκο εἶναι ἀπ' τοὺς πρωτολάτες τῆς προόδου τοῦ μέλλοντος.

Ἄλλ' ἡ μελλούμενη πρόοδος, ἀν εἶναι νᾶρθει, πρέπει νᾶχει σημάδια τῆς τέχνης σάν καὶ κείνου.

Νὰ μπορεῖ, νὰ βλέπει ὁ καλλιτέχνης κατὰματα τὸν ἑαυτὸ του!

Ἐ Γκρέκο εἰκονίζει ταχτικά τὸν ἑαυτὸ του ἀνάμεσα στοὺς πίνακές του.

Κι' ὕστερα στὸν στεγνὸ τὸν πίνακα κεῖ πού δείχνει τὰ ἀόραθωσιάσματα τῆς Παναγίας καὶ Ἰωσήφ» δίπλα του στέκει κι' ὁ ἴδιος ὁ γέρο Γκρέκο ἀμέτοχος στὴ δράση καὶ κοιτάζει πάλι τὸ θεατὴ!

Μὰ μὲ τὴ σιγουριά στὸν ἑαυτὸ του καὶ τὴν ἀλγυσιὰ μπρὸς τὸ θάνατο. Καὶ δὲν εἶναι ὁ Ἰωσήφ πού μιλεῖ ἀλλὰ ἐκεῖνος πού λέει «νῦν ἀπολύεις τὸν δούλον σου»! σάν ἄλλος Σαμουήλ!...